

Broedvogels van het beekdallandschap Drentsche Aa

Onderzoeksverslag broedvogels over de periode 2002-2022

Broedvogels van het beekdallandschap Drentsche Aa

Onderzoeksverslag broedvogels over de periode 2002-2022

Colofon

Redactie:	Sjoerd Boonstra en Bert Dijkstra
Gebiedsbeschrijving	co-schrijver Harry Offringa
Soortbeschrijving	Telgroep Drentsche Aa (eindredactie Sjoerd Boonstra)
Trendberekeningen	Sovon Vogelonderzoek Nederland
Fotografie:	Telgroep Drentsche Aa, Peter Venema, Fred Olk
Financiering rapportage:	Staatsbosbeheer
Contactpersoon Staatsbosbeheer:	Harry Offringa

Assen, januari 2024

Foto omslag: Grauwe klauwieren (foto: Fred Olk)

Wijze van bronvermelding:

Boonstra S. en Dijkstra B. (red). 2023. *Broedvogels van het beekdallandschap Drentsche Aa, onderzoeksverslag broedvogels over de periode 2002-2022*. Telgroep Drentsche Aa.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Gebiedsbeschrijving.....	4
Landschap	4
Beekdal	4
Agrarisch gebied	6
Agrarisch gebied	6
Bos.....	8
Heide	9
Open water	9
Literatuur	10
2. Materiaal en Methode	11
Werkwijze	11
Omvang telgebieden	11
Analyse.....	13
Aanvullende waarnemingen	15
Kaartbeelden	15
Literatuur	15
3. Resultaten	16
Rode lijstsoorten.....	16
Afnemende soorten.....	17
Stabiele soorten.....	18
Toenemende soorten	19
4. Soortbesprekingen	20
Tekstschrijvers	20
Literatuurverwijzingen	72
Bijlage 1 Overzicht trends	76
Bijlage 2 Waarnemingen niet-broedvogel	78
Bijlage 3 Overzicht geïnventariseerde soorten (BMP-B + extra soorten).....	82
Bijlage 4 Overzicht tellers.....	84
Bijlage 5 Verspreidingskaarten	85
.....	85

Voorwoord

Nergens in Nederland is er een beek te vinden als de Drentsche Aa. Een beek kronkelend door een eeuwenoud en al even uniek landschap. Een beek, grotendeels in de oude glorie hersteld, haar weg zoekend zoals ze dat al eeuwen en eeuwen heeft gedaan. Geflankeerd door schrale graslanden, houtwallen en bossingels. En op de hoger gelegen zandgronden langs beide oevers een afwisselend gebied van natuurterreinen, in cultuur gebracht land en menselijke bewoning. Gekoesterd door de bewoners, gewaardeerd door de vele bezoekers en een paradijs voor onderzoekers. Als Telgroep Drentsche Aa zijn we er bijzonder trots op dat wij dit gebied als 'ons' onderzoeksgebied mogen beschouwen.

Vanaf 2002 doen we onderzoek naar broedvogels in dit fraaie en unieke gebied. In de eerste periode vooral gericht op het beekdal zelf, maar in de loop der jaren is dit onderzoeksgebied uitgebreid naar het gebied voorbij de flanken. Het omvat zo ongeveer het gehele beek- en esdorpenlandschap van de Drentsche Aa.

Het belangrijkste doel is het in kaart brengen van de broedvogelstand: welke soorten komen er voor en in welke aantallen. En in het verlengde daarvan richten we ons ook op de ontwikkelingen door de jaren heen: welke veranderingen zien we in de vogelstand, welke ontwikkelingen zien we en wat is het verband tussen beide. Een andere belangrijke vraag waar we een antwoord op zoeken is de vraag of de veranderingen in de vogelstand het effect is van de herinrichting van het gebied of dat ook andere oorzaken van invloed zijn.

Deze rapportage geeft een overzicht van de ontwikkelingen in de broedvogelstand over de periode 2002-2022. We hebben in deze publieksgerichte versie gepoogd om een zo breed en compleet mogelijk verslag te doen van onze kennis en ervaringen. Bedoeld om iedere lezer of geïnteresseerde een goed beeld te geven van de vogelstand in het gebied en de ontwikkelingen die daarop van invloed zijn.

Zonder de inzet door de jaren heen van vele vogelaars, m.n. de leden van de Telgroep Drentsche Aa en de Vogelwerkgroep KNVV, afd. Assen, was een dergelijke rapportage nooit mogelijk geweest. Hartelijk dank voor jullie inzet om vele, vele uren in het veld door te brengen. Soms met mooi weer, maar soms ook onder barre omstandigheden. Dank ook aan ieder die – op welke wijze dan ook – een bijdrage heeft geleverd aan deze rapportage. In het bijzonder Bert Dijkstra, die samen met mij al die jaren dit werk heeft gecoördineerd en vooral een inhoudelijke bijdrage heeft geleverd aan deze rapportage. Dank ook aan SBB Beheereenheid Drentsche Aa voor de facilitaire ondersteuning. Niet alleen werd daardoor deze publicatie mogelijk, maar konden we tijdens ons voor- en najaarsvergaderingen ook genieten van koffie/thee met gebak. Ten slotte eveneens dank aan Sovon voor het verwerken van alle verzamelde data naar diverse trendanalyses.

Sjoerd Boonstra
coördinator Telgroep Drentsche Aa

1. Gebiedsbeschrijving

De kern van het onderzoeksgebied wordt gevormd door de hoofdtakken van vrijwel het gehele stroomgebied van de Drentsche Aa. Vanaf 2014 zijn extra gebieden toegevoegd die de vertakkingen van het beekdal flankeren, in de meeste gevallen zijn dit veldontginningen en essen met (delen van) esdorpen. Het langgerekte telgebied heeft van noord naar zuid een lengte van ca. 25 km en een oppervlakte van ruim 8300 ha.

Landschap

Het landschap van het Drentsche Aa-gebied is te karakteriseren als een beek- en esdorpenlandschap. Kenmerkend voor dit landschapstype is de combinatie van esdorpen, essen, heide (-ontginningen) en beekdalen. De beekdalen bestaan overwegend uit een afwisseling van vochtige tot natte extensief beheerde reservaatgraslanden en kleine landschapselementen als houtwallen, elzensingels en hakhoutbosjes. In de verkavelde agrarische gebiedsdelen komen intensief gebruikte productiegraslanden en akkers voor. De beekdalen grenzen afwisselend aan heidevelden, heideontginningen en essen die veelal opener zijn dan het beekdal zelf. Het Balloërveld is het enige heideterrein van formaat, maar binnen de geïnventariseerde gebieden bevinden zich lokaal relictten van ooit omvangrijke heidecomplexen. Het gaat hierbij om gebieden als Gastersche Duinen, Groote Zand, Rolderveld, Taarlosche Veentje, Mooi Zeegse en Kampsheide. Doordat de beekdalen in de boven- en middenloop vrij smal zijn en op de flanken gestoffeerd zijn met houtwallen en elzensingels, zijn ze over het algemeen besloten tot halfopen. De meest besloten gebieden zijn Amerbrugje, Anloërdiep en Scheebroekerloopje. En daarnaast de omgeving van Amen, delen van het Looner Diep en het beekdal ter hoogte van Oudemolen. Daar waar de beekdalen breder en/of verkaveld zijn is het landschap open. Onder 'open' worden gebiedsdelen verstaan waarbij binnen een straal van 250 tot 500 meter hoogopgaande begroeiingen ontbreken. Deze relatief open delen zijn te vinden bij Geelbroek, Binnenveld van Taarlo, delen langs het Anderensche Diep, de veldontginning tussen het Gasterensche Diep en Eext, Koelanden bij Anderen en Westerlanden bij Noordlaren.

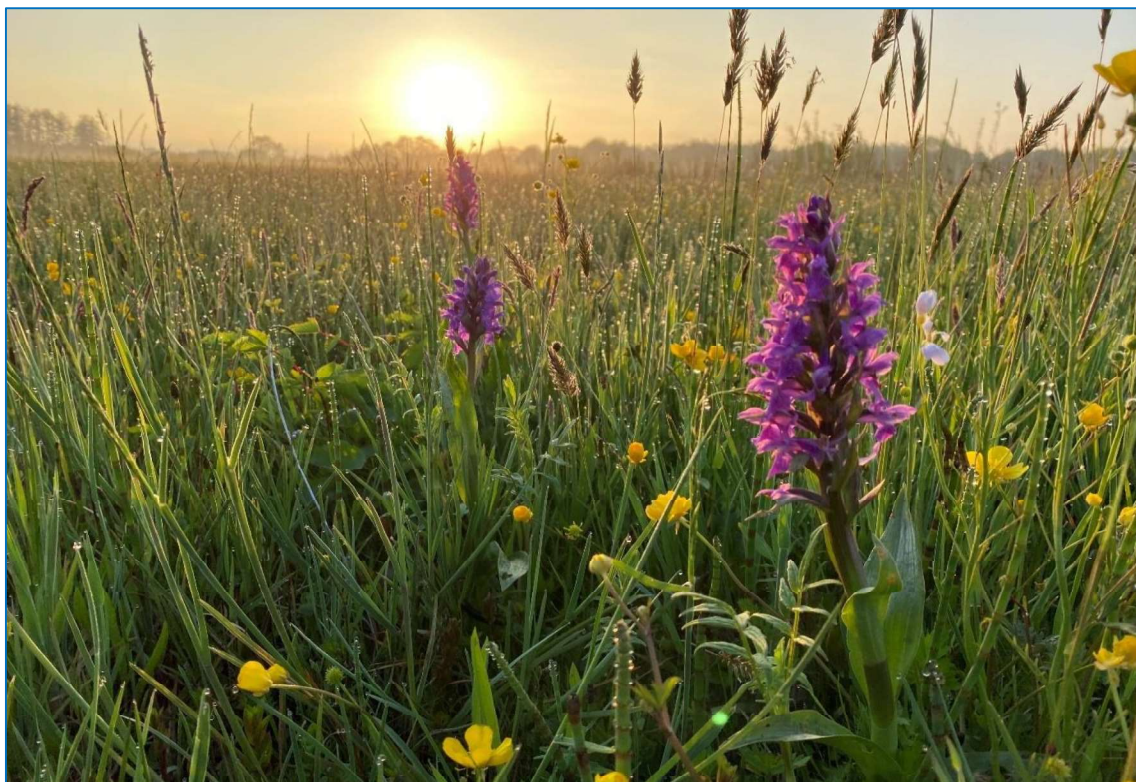
Beekdal

Vanaf de start van de natuurontwikkeling in de beekdalen was het een belangrijk doel om een vegetatie te realiseren die grondwater afhankelijk is. Dit is vervolgens leidend geweest bij alle aankopen en herinrichtingsprojecten. In 2022 verscheen er een effectrapportage (Everts *et al.* 2022) waarin de onderzoeksresultaten beschreven zijn op de avifauna. De geanalyseerde kerngebieden vallen nagenoeg samen met de telgebieden die op broedvogels zijn onderzocht. Dat maakt deze rapportage ook belangrijk voor ons onderzoek.

Onderdeel van de herinrichtingsactiviteiten was het zoveel mogelijk herstellen van natuurlijke kwelwaterstromen. Deze lokale en diepe waterstromen waren door de ruilverkavelingen in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw verstoord geraakt. In combinatie met verschrallingsbeheer heeft dit op veel plekken geleid tot een sterke afname van voedselrijke naar matig voedselrijke graslanden en een groei van het areaal natte schraallanden en vochtige hooilanden. Een vergelijkende analyse van 1762 ha. grasland laat deze ontwikkeling treffend zien.

In de periode 1982-1995 lag het accent op verschrallend beheer. Een groot deel van de bemeste graslandtypen met overwegend Engels raaigras veranderden in witbolgrasland (ca. 110 ha.) of in bloemrijk grasland (300 ha.). In de periode 1995-2015 vonden de grootste veranderingen plaats in de middenloop. Engels raaigrasweiland en het witbolgrasland verdwenen daar grotendeels om plaats te maken voor vegetatietypen zoals grote en kleine zeggenmoerassen, schraalland en moerasbos.

Opvallend was dat de tussencategorie van intermediaire hoogte met rietmoeras, rietgrasmoeras en - met name - ruigte eveneens sterk toenam. De variatie in verticale structuur in het landschap was duidelijk toegenomen.

Orchideerijk nat schraalland in het Binnenveld van Taarlo (Bert Dijkstra).

Oorzaak van deze grote omslag waren de omvangrijke hydrologische systeemherstelwerkzaamheden (vernatting) vanaf ca. 1995. Dit was tijdens ons onderzoek het geval in m.n. de middenloop in de periode 2002-2011 (zie tabel 1). Het gebied werd daardoor aanzienlijk natter en dit had een positief effect op de verdere verschraving van de graslanden, waarbij het Engels raaigrasweiland nagenoeg verdween. Kleine zeggenmoerassen namen sterk toe, wat deels ten koste ging van het dotterbloemhoiland. De vernatting ging ook gepaard met de ontwikkeling van moerasstruweel, moerasbos en natte ruigten. Deze toename trad vooral op in de vernatte middenlopen van het Oudemolensche Diep, Taarlosche Diep, Looner Diep, Gasterensche Diep en - in mindere mate - ook in het Deurzerdiep.

Vanaf 2015 nemen ruigtegebieden verder toe. Schommelingen in de waterstand stonden de ontwikkeling van het kleine zeggenmoeras in de weg. Maar ook werden sommige stukken stelselmatig niet meer gemaaid (of waren door de vernatting niet meer toegankelijk voor de rupsmaaier) om de ontwikkeling van de fauna (insecten) ruimte te geven. Soms ook een bewuste keuze om de ontwikkeling van moerasbos mogelijk te maken. Delen van m.n. Looner-, Taarlosche- en Gasterensche Diep groeiden geleidelijk dicht met wilgenstruweel en elzen. Ook het arsenaal rietland nam op plaatsen met een sterke vernatting toe, zoals bijvoorbeeld langs het Gasterensche Diep, Rolderdiep, Oudemolensche Diep en Taarlosche Diep. De aanvankelijk globale tweedeling van min of meer korte vegetatie van graslanden en hoge vegetatie van bos werd gevarieerder.

De benedenloop laat een heel ander beeld zien. Ondanks de verbeterde inrichting en het gevoerde beheer zijn de effecten soms neutraal, maar meestal negatief. De benedenloop is een infiltratiegebied geworden. Door afname van de kwel en een lagere frequentie van overstromingen heeft zuurder

regenwater daar een grotere invloed. Dat heeft geleid tot enkele grote zoete plassen met daaromheen rietmoeras. Daardoor is dit gebied m.n. ter hoogte van De Punt en Glimmermade sterk van karakter veranderd (zie ook open water).

Ook in de bovenlopen (Nijlanderbroek, Geelbroek, Anloërdiep en Amerdiep) zijn de ontwikkelingen ongunstig. Dit heeft vooral te maken met de ontwatering in de aangrenzende gebieden. Daar waar de hydrologie niet op orde is en of wordt gekozen voor beweiding kan dominantie optreden van pitrus (bijvoorbeeld de omgeving Geelbroek). De Holmers/Halkenbroek is in de bovenloop een uitzondering. Herstel van de hydrologie en het achterwege blijven van actief natuurbeheer heeft hier geleid tot de ontwikkeling van een vrij omvangrijk jong broekbos.

Bovenstaande gebiedsontwikkelingen hebben een grote invloed gehad op de vogelstand. Zie hiervoor hoofdstuk 3 en 4.

Agrarisch gebied

Agrarisch gebied

Binnen het Nationaal Park Drentsche Aa beslaat het agrarisch gebied een flink oppervlak. Veelal gaat het om hogere gronden die grenzen aan de beekdalen, maar bovenstrooms ook in de beekdalen zelf (Nijlanderbroek, Amerdiep). Gelet op alle veranderingen werd het van belang geacht om ook de vogelbevolking te monitoren. Daarom zijn vanaf 2015 extra telgebieden met een overwegend agrarisch karakter aan ons onderzoeksgebied toegevoegd.

De huidige situatie van het grondgebruik en landschappelijke kwaliteit kent een lange geschiedenis. Ruilverkaveling in de jaren '60-'80 van de vorige eeuw heeft geleid tot grote veranderingen. De percelen werden groter en de gewasdiversiteit kleiner.

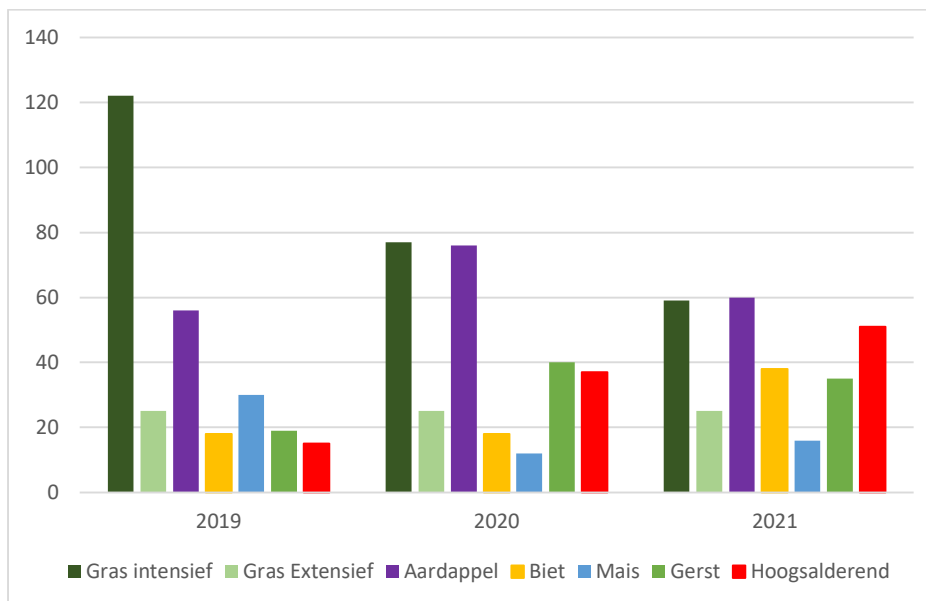
Tabel 1. Belangrijke beheer en inrichtingsmaatregelen per deelgebied in de periode 2002-2022

Telplot/Gebied	Jaar	Maatregelen
Oudemolen, Schipborgsche diep	2002	Sloten dempen
Ossebroeken	2004	Sloten dempen en plaggen
Deurzerdiep	2004	Aanpassen waterhuishouding en beekloop
Lonerdiep	2004	Sloten dempen
Oude Molen, Schipborgsche diep	2005	Plaggen, aanpassen waterhuishouding
Lonerdiep zuid	2005	Sloten dempen en plaggen
Gasterensche diep	2005, 2007, 2008	Sloten dempen
Eexterveld	2005, 2009, 2010	Sloten dempen en plaggen
Deurzerdiep	2005, 2015, 2016	Sloten dempen en aanleg by-pass
Lonerdiep	2006	Sloten dempen en plaggen
Lonerdiep	2007	Sloten dempen
Ossebroeken	2007, 2008	Sloten dempen en plaggen
Lonerdiep	2007, 2009	Aanpassen waterhuishouding en beekloop
Oude Molen, Schipborgsche diep	2008	Bomen en stobben in de beek
Oudemolen, Schipborgsche diep	2008	Sloten dempen en plaggen
Taarlosche diep	2008	Sloten dempen
Taarlosche diep	2008, 2008, 2010	Sloten dempen en onderduikering
Strubben	2010, 2011	Kappen, stobben frezen, plaggen
Balloërveld	2012	Opslag en bosjes verwijderen, plaggen
Scheebroekerloop	2012	Sloten dempen en omvorming beek naar slenk
Balloërveld	2013-2018	Chopperen oude heide
Westerlanden	2014	Sloten dempen en plaggen
Burgvallen	2021	Beekbodemverhoging

Zwijnmaden-Schipborg	2021	Beekbodemverhoging
Taarlosche diep	2021	Beekbodemverhoging
Oudemolen, Schipborgsche diep	2021	Aanleg akkers
Geelbroek	2021	Aanleg akkers
Oudemolen, Schipborgsche diep	2021	Aanleg akkers
Balloërveld	2021, 2022	Verwijderen randbeplanting
Oude Molen, Schipborgsche diep	2022	Sloten dempen
Balloërveld	2022	Chopperen
Balloërveld	2022	Plaggen westzijde
Eexterveld	2022	Plaggen Torenweg
Koelanden Anderen	2022	Onderduikering door beekdal

Het teeltplan is in deze agrarische gebieden nog steeds redelijk traditioneel met een wisselteelt van aardappel en suikerbiet. Alleen granen komen minder voor, doordat deze vervangen worden door maisteelt. Waar de essen vrijwel geheel uit akkers bestaan, is dat minder het geval op de veldontginningen. Daar is met name de laatste jaren het bouwplan intensiever geworden met de teelt van bloembollen, uien en graszoden. Voor akkerbouwers zijn deze producten lucratiever dan de traditionele gewassen. En bovendien nog eens versterkt door het verdwijnen van melkveehouders in het gebied.

De nog aanwezig melkveehouderijen zijn overwegend intensief. Doordat de graslanden zeer productief zijn, worden deze al vroeg (eind april-begin mei) gemaaid. Grote delen worden dan in één keer gemaaid, o.a. zichtbaar in het Amerdiep en Glimmermade. Vee wordt vaak in hoge dichtheden geweid, meestal in de directe omgeving van de stal.

Figuur 1. Ontwikkeling in landgebruik ten oosten van Assen 2019-2021.

De schaalvergroting (o.a. samenvoegen percelen na dempen van sloten) heeft zich ook doorgezet na de ruilverkavelingen, zo blijkt uit een analyse van een steekproef gebied ten oosten van Assen (zie figuur 2). Recent lijkt dit proces weer te versnellen in samenhang met het stoppen van melkveehouders. Hun bedrijven worden overgenomen door akkerbouwers, maar door de hoge grondprijs is rendabele teelt eigenlijk alleen mogelijk met hoog salderende gewassen (bloembollen, uien en graszoden). De praktijk leert dat de meeste agrariërs in het gebied voor de wereldmarkt produceren, een systeem waar de marges smal zijn en schaalvergroting nodig is om mee te kunnen

blijven doen. De verwachting is dat dit proces de komende jaren alleen nog maar verder door zal gaan. De grenzen tussen gerationaliseerde landbouw en natuur zullen daardoor alleen nog maar scherper worden. Gemengde bedrijven en samenwerkingen tussen akkerbouwers en veehouders verdwijnen, en daarmee ook de kansen voor lokale kringlooplandbouw. Extensivering en verbreding komt daardoor niet echt van de grond.

De verwachting is dat in grote delen van het agrarisch gebied nog meer van deze ruige randjes langs percelen en sloten geleidelijk aan gaan verdwijnen. Of deze ontwikkelingen valt te compenseren met agrarisch natuurbeheer valt te betwijfelen.

Bollenteelt bij Rolde 2022 (Bert Dijkstra).

Bos

Verspreid over het gebied komen zowel binnen als buiten het beekdal kleine bosjes voor. Vanwege hun geringe omvang kunnen ze gerekend worden tot kleine landschapselementen. Echt grotere aaneengesloten boscomplexen worden aangetroffen op de hogere gronden en dan met name op de heideontginningen of gefixeerde zandverstuivingen. Het gaat hierbij om gebieden als Grote Zand, Holmers/Halkenbroek (flanken), het gebied tussen Amelte en Rolde, Zeegse-Oudemolen en het Ubbinksbos. Deze bossen en struwelen bestaan vooral uit dennen, eiken en beuken, zowel met één dominante soort als in combinatie van soorten. Aangevuld met berken, lijsterbes, ratelpopulier of vuilboom.

Veel van deze bossen zijn in de vorige eeuw ontstaan als gevolg van aanplant of natuurlijke successie (heidevelden). Door het zure en voedselarme karakter is bodemvegetatie vaak beperkt aanwezig. Typische (voormalige) productiebossen met naaldhoutsoorten als douglas, lariks en fijnspar komen voor aan de randen van de Holmers/Halkenbroek, Ubbinksbos en Amelterbos. In de Holmers heeft zich na inrichting in 2002 een ca. 50 ha groot jong broekbos ontwikkeld. Een andere noemenswaardige uitbreiding van het bosareaal van enkele hectares heeft in 2016 plaatsgevonden bij het Sterrebos in Schieven.

Kleinschalig landschap Burgvallen (Sjoerd Boonstra)

Heide

Het onderzoeksgebied kent zes heideterreinen. Verreweg de grootste is het Balloërveld, gevolgd door het Eexterveld, Gastersche Duinen, Grote Zand en Rolderveld. Hierbij gelden het Eexterveld en het Balloërveld als het meest open. Kampsheide, Kienveen, Mooi Zeegse en de Veentjes bij Taarlo bestaan uit een kleiner areaal heideterrein die centraal gelegen vennen omringen. Bij Kampsheide is bovendien sprake van een combinatie met een fraai jeneverbestrueel. Het Grote Zand, Mooi Zeegse, Balloërveld en de Gastersche Duinen zijn als voormalige stuifzanden rijk aan reliëf. De meeste heideterreinen worden middels begrazing open gehouden. Door middel van maaien en plaggen wordt getracht de heide te verjongen en vergrassing tegen te gaan. Alle terreinen zijn relictten van ooit omvangrijke heidevelden en zandverstuivingen. Het areaal heide rond het Eexterveld is daarentegen toegenomen door het afgraven van de voedselrijke bouwvoor.

Open water

De oppervlakte open water is vrij beperkt. In de vorm van kleine vennen komen kleinere wateren vooral voor in (voormalige) heideterreinen. De grootste bevinden zich bij Papenvoort, Kampsheide, Taarlo, Gasterensche Duinen (meerdere) en Schipborg. Het betreft min of meer arme en zure watertjes (op keileem) die gevoed worden door neerslag of door grondwater (pingoruïnes). Grotere zoete en meer eutrofe wateren komen voor bij Eleveld (ca. 7 ha), Zwijnmaden (ca. 17 ha) en De Punt (ca. 23 ha). Bij Eleveld en Zwijnmaden betreft het voormalige zandwinningen, een diepe waterplas met daaromheen een zoom van riet en bosaanplant. Bij Zwijnmaden is een deel van plas inmiddels bedekt met drijvende zonnepanelen. In de benedenloop wisselen bij de Punt open water, broekbossen en rietmoerassen zich af. Bij de Punt bevinden zich grotere ondiepe waterplassen met kleine (schier)eilandjes. Deze plassen zijn ontstaan na de inrichting van dit gebied.

Literatuur

Everts, F.H., A.P. Grootjans, P. Schipper, J.P. Bakker (2022). 35 jaar beheer Drentsche Aa. Evaluatie natuurontwikkeling en aanbevelingen voor verbetering. Rapport provincie Drenthe Assen, EGG Consult Groningen.

Van Manen, W. 2011. Broedvogels in de Holmers, over prille bosontwikkeling in een Drents beekdal. Drentse Vogels 25.

2. Materiaal en Methode

Werkwijze

Aan het broedvogelonderzoek in het Drentsche Aa-gebied liggen verschillende gestandaardiseerde methoden ten grondslag (zie tabel 2). Het betreft het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON. In het kader van BMP-A worden alle soorten geteld. Deze methode is toegepast op 1.192 ha. (14%). Ten behoeve van dit onderzoek worden 9 ochtendbezoeken, 1 nacht- en 2 avondbezoeken gebracht. De BMP-B methode is toegepast op 7.162 ha. (86%). Daarbij gaat het om bijzondere soorten, die onderverdeeld zijn in verplichte en niet-verplichte soorten. In ons onderzoek hebben we alle bijzondere (dus alle verplichte en niet-verplichte soorten) onderzocht. Aan deze lijst zijn een aantal soorten toegevoegd die iets zeggen over het beheer van het gebied. In bijlage 3 is het totale overzicht terug te vinden.

De inventarisaties zijn uitgevoerd op basis van richtlijnen van Sovon Vogelonderzoek Nederland (laatste versie: Vergeer 2016). Alle afzonderlijke telgebieden zijn tussen half maart en begin juli minimaal 5 maal in de ochtenduren bezocht en minimaal 1 maal tijdens een avond- en/of nachtbezoek. Vanaf 2014 worden alle waarnemingen ingevoerd en geïnterpreteerd via het programma autocluster.

Omvang telgebieden

Tussen 2002 en 2013 waren de tellingen vooral gericht op de reservaatgedeelten van het beekdalsysteem. Vanaf 2013 werd door een aantal tellers de behoefte geuit om eens een ander gebied te willen onderzoeken. Deze wens konden we koppelen aan de behoefte bij de beheerders in het kader van periodieke monitoring voor toetsing beheer én onze eigen wensen om meer inzicht te krijgen in de aangrenzende en agrarische gebieden binnen het stroomdallandschap. Die samenloop van behoeften heeft ertoe geleid dat we een nóg beter overzicht kregen van de vogelstand binnen het gehele Nationale Park. En daarmee inzicht in de ontwikkeling van verschillende soorten/soortgroepen. Deze nieuwe aanpak was best wel spannend. Wijzigen van de systematiek in het opgebouwde netwerk van telgebieden staat enigszins op gespannen voet met de oorspronkelijke doelstelling. De gekozen gebieden waren immers gekozen om de aanwezigheid van zeldzame en bijzondere soorten in kaart te brengen. En vanuit die optiek ook van belang voor landelijke meetnetten.

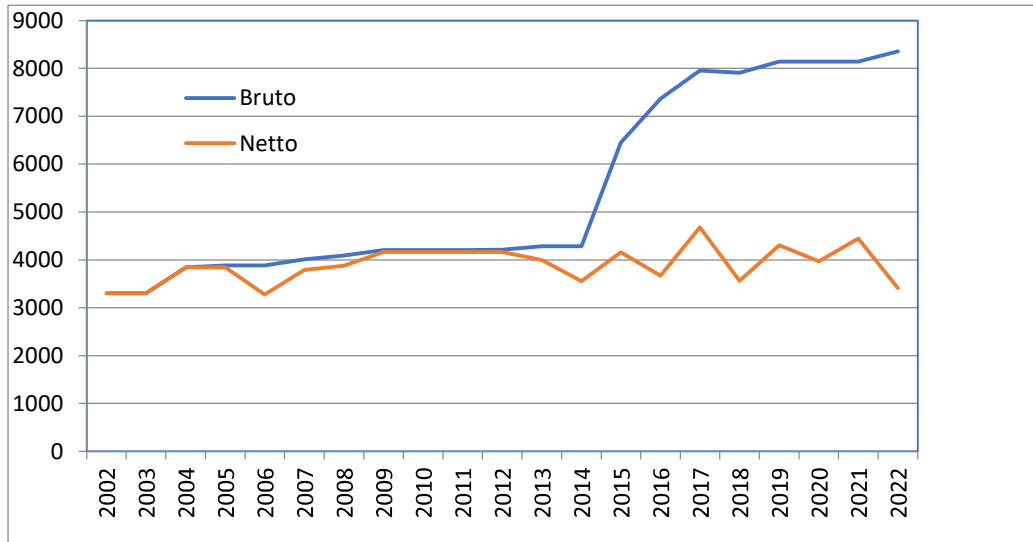
In overleg en afstemming met Sovon hebben we aanpassingen in de onderzoeksfrequentie doorgevoerd, waardoor er ruimte kwam voor onderzoek in andere gebieden. In tabel 2 is dit duidelijk zichtbaar. In het onderzoekschema over de jaren 2015-2022 zijn er maar weinig gebieden die nog jaarlijks onderzocht worden, terwijl dit in de jaren daarvoor voor ongeveer de hele bovenste helft van toepassing was. De onderste helft betreft de uitbreiding met nieuwe telgebieden. Daardoor is het hele schema in de loop der jaren ongeveer twee keer zo groot geworden vergeleken met de beginjaren van het onderzoek.

De nieuwe plots met nieuwe biotopen sluiten zoveel mogelijk aan op bestaande plots. Hiermee kunnen ruimtelijke variaties in verspreiding in samenhang met de verschillende landschappen goed in beeld worden gebracht. Om deze reden zijn in 2022 nog twee plots (Visvliet en Anlooërdiep e.o.) toegevoegd die belangrijke hiaten tussen andere telgebieden vulden. In de nieuwe opzet zijn ook onderbelichte biotopen zoals dorpen, bossen en regulier agrarische gebied toegevoegd.

Tabel 2. Overzicht telgebieden in de jaren 2015-2022 (groen = onderzocht gebied)

Gebied	Type	Opvl.	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Amerbrugje	BMP-A	55								
Geelbroek	BMP-A	350								
Kampsheide	BMP-A	32								
Lageveld	BMP-A	157								
Gasterense Diep I	BMP-B	103								
Gasterense Diep III	BMP-B	146								
Ossebroeken	BMP-B	70								
Koelanden	BMP-B	159								
De Hoorns	BMP-B	158								
Deurzerdiep	BMP-B	384								
Lonerdiep Noord	BMP-B	142								
Lonerdiep Zuid	BMP-B	152								
Taarlosche Diep	BMP-B	371								
Burgvallen	BMP-B	91								
Oudemolen-Schipborgse Diep	BMP-B	460								
Zwijnmaden	BMP-B	218								
Westerlanden Noord	BMP-B	285								
De Punt	BMP-B	61								
Nijlanderbroek	BMP-B	169								
Eexterveld	BMP-B	127								
Glimmermade	BMP-B	47								
Scheebroeker-loopje	BMP-B	81								
Amerdiep	BMP-B	114								
Anderense Diep	BMP-B	220								
Glimmermade agrarisch	BMP-B	295								
Vijftig Bunder	BMP-B	82								
Oudemolen-Zeegse	BMP-B	267								
Noordes van Gasteren/Gastersche Holt	BMP-B	177								
Loon-Taarlo	BMP-B	262								
Eexterveld noord agrarisch	BMP-B	213								
Eexterveld Zuid	BMP-B	149								
Balloerveld	BMP-A	432								
Visvliet	BMP-B	53								
Balloo-Es van Balloo	BMP-B	244								
Rolde Noord	BMP-B	200								
Anreep/Schieven	BMP-B	237								
Groote Zand	BMP-B	136								
Halkenbroek	BMP-B	151								
Krabma	BMP-B	49								
Rolde Deurze	BMP-B	158								
Rolderveld	BMP-B	343								
Amelterbos	BMP-B	54								
Amerstukken	BMP-B	225								
Deurze Agrarisch	BMP-B	237								
De Holmers	BMP-A	166								
Nijlanderdes	BMP-B	100								
Anloerdiepje e.o.	BMP-B	154								

Figuur 3. Netto en bruto oppervlakte van de telgebieden.

De telfrequentie van het bestaande meetnet is vanaf 2015 geëxtensieerd naar een frequentie van eens in de 2 jaar (kernegebieden) tot 3-6 jaar (niet kernegebieden). Dit verklaart het toegenomen verschil tussen het areaal netto/bruto telgebied per jaar (zie figuur 3).

De totale onderzoeksgebied teloppervlakte verdubbelde bijna in omvang (van 4285 ha. in 2014 naar 8354 ha. in 2022). Jaarlijks wordt daarvan tussen de 330 en 4600 ha. onderzocht (netto oppervlakte). Het totale telgebied strekt zich uit van de benedenloop tot de bovenloop (figuur 4.)

Analyse

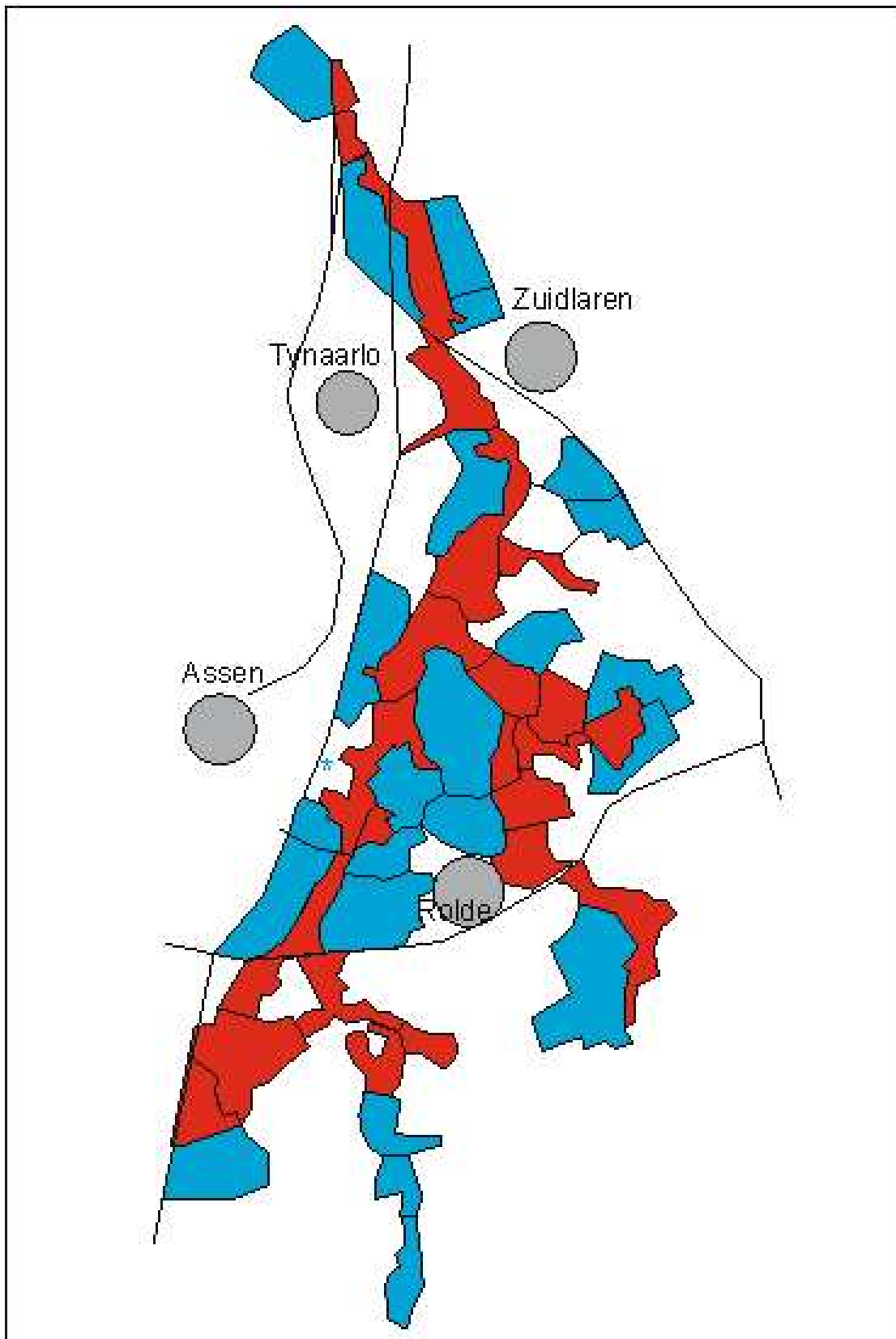
Interpretatie

De verzamelde veldgegevens zijn op twee manieren verwerkt. Tot 2011 gebeurde dit handmatig volgens de traditionele manier van interpretatie: veldkaarten werden overgezet op soortkaarten, waarna de clustering tot territoria handmatig werd uitgevoerd op basis van de beschreven richtlijnen volgens de BMP-handleiding (laatste versie: Vergeer, 2016). De resultaten werden vervolgens aan Sovon doorgegeven via een papieren telformulier of door middel van de digitale online invoer op de site van Sovon.

Vanaf 2011 werd de interpretatie steeds meer digitaal uitgevoerd via de zgn. methode van autoclustering (Sovon Vogelonderzoek 2018). Veldkaarten werden online gedigitaliseerd tot soortkaarten, waarna een programma de gegevens automatisch tot territoria clustert. Telformulieren werden daardoor overbodig. Automatische clustering bespaart veel uitwerktijd en komt de vergelijkbaarheid van de gegevens (tussen waarnemers en jaren) ten goede.

Trends

De veranderingen in aantallen broedvogels in de jaren 2002-2022 zijn weergegeven aan de hand van indexcijfers, waarbij het eerste jaar van het meetreeks op 100 (basisjaar) wordt gezet (zie bijlage 1). Voor de rapportage zijn alleen voor de zogenaamde kernegebieden indexen berekend. De na 2014 toegevoegde telplots zijn eigenlijk nog te kort en met een te groot tijdsinterval geteld om een betrouwbaar beeld te kunnen geven. Daardoor zijn procentuele veranderingen ten opzichte van het basisjaar direct af te lezen en zijn de veranderingen bij verschillende soorten onderling te vergelijken.

*Figuur 4. Ligging telgebieden
(rood = kerngebieden, sinds 2002 onderzocht; blauw = nieuw toegevoegd)*

Voor het berekenen van de indexen is het programma TRIM gebruikt, de berekening is uitgevoerd door Sovon. De methodiek in het programma TRIM bestaat uit de bewerking van cijfers en op basis van deze gegevens het bepalen van trends. Deze methode is geschikt voor de analyse van tijdreeksen van aantallen waarin ook ontbrekende tellingen voorkomen. Als tellingen ontbreken, schat TRIM de waarden bij uit waargenomen veranderingen op wél getelde meetpunten. Hierdoor kunnen bij het toevoegen van een nieuw jaar veranderingen optreden in indexcijfers van voorgaande jaren.

TRIM doet enkel een uitspraak of een soort significant toe- of afneemt dan wel stabiel of onzeker is. Alle trends worden bepaald aan de hand van het percentage verandering in de aantallen per jaar en de onzekerheid van die verandering. Daarbij worden de volgende klassen van trends gehanteerd:

Sterke toename	Toename zeker > 5% per jaar
Matige toename	Toename niet zeker of dit >5% per jaar is
Stabiel	Aantalsverandering zeker maar <5% per jaar
Matige afname	Afname niet zeker of dit >5% per jaar is
Sterke afname	Afname zeker >5% per jaar
Onzeker	Omvang aantalsverandering niet vast te stellen

Aanvullende waarnemingen

Het uitgebreide gebiedsdekkende BMP-onderzoek levert een goed beeld van de aanwezige avifauna in de broedperiode. Toch zijn er soorten die vanwege trefkans (nachtvogels/heimelijkheid, incidenteel voorkomen of gebondenheid aan specifieke terreinen als bebouwing) zijn onderbelicht. Voor een aantal soorten is gebruik gemaakt van aanvullende bronnen. Dit betreft kolonievogels (huiszwaluw, roek), rallentelling (kwartelkoning, porseleinhoen), steenuil (Steenuilwerkgroep Rolde e.o.), patrijs en grauwe kiekendief (Kennis Centrum Akkervogels), rode wouw (Christiaan de Vries) en waarneming.nl (diverse zeldzame soorten).

Kaartbeelden

De in deze rapportage gepresenteerde kaarten zijn gebaseerd op territoria in het meest recente jaar waarin het BMP plot is geteld. Vanwege de verschillen in telfrequentie (1-2 jaar kerngebieden, 3-6 jaar niet kerngebieden) zijn de kaarten gebaseerd op verschillende teljaren. Hierbij zijn uitsluitend data gebruikt uit de BMP dataset en niet vanuit aanvullende bronnen (zie bijlage 5).

Literatuur

Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Jan-Willem Vergeer, Gerard Troost, Michiel Noback, Joost van Bruggen 2017. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek. Pdf 1: Autoclusteringhandleiding. 1.3. Juli 2018. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

3. Resultaten

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven is er voor een groot aantal soorten een indexcijfer berekend over de jaren 2002-2022 op basis van de gegevens in de kerngebieden. Daarbij is het eerste jaar (van de meetreeks op 100 gezet (basisjaar 2002)). De indexcijfers over de verschillende jaren laten de trend van een groot aantal broedvogels zien (zie bijlage 1). Dit betreft alle broedvogels waarbij voldoende basisgegevens over de hele meetreeks beschikbaar zijn. Onregelmatige broedvogels of soorten die tijdens de telreeks toegevoegd of verwijderd zijn aan de BMP-B lijsten zijn niet meegenomen. Bij de zeldzame soorten zijn ook waarnemingen betrokken die buiten het reguliere telwerk van de telgroep zijn gedaan (data verzameling Sovon Vogelonderzoek Zeldzame Broedvogels).

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op deze trends, waarbij deze worden afgezet tegen de landelijke ontwikkeling in de laatste 10 jaar.

Rode lijstsoorten

Van de Rode Lijst-soorten was het mogelijk om van 14 soorten een trendberekening te maken. Van deze soorten nemen er 4 (sterk tot matig) af, 7 nemen (sterk) toe en 3 blijven min of meer stabiel (tabel 3).

Vergeleken met de landelijke ontwikkelingen doen 6 soorten het beter, blijven er 3 achter en is de rest vergelijkbaar met de landelijke trend. Soorten die het beter doen zijn te vinden uiteenlopende biotopen. In de besloten en halfopen landschappen van het gebied betreft het de grauwe klauwier, grote lijster en matkop. In de open gras- en akkergebieden doen soorten als veldleeuwerik en graspieper het relatief beter. Daar staat tegenover dat de wulp en grutto het duidelijk slechter doen.

Tabel 3. Trends soorten Rode Lijst (tussen haakjes achter de soort de landelijke trend).

<i>Sterke afname significante afname van >5% per jaar</i>
Wulp (-)
Grutto (-)
<i>Matige afname significante afname van <5% per jaar</i>
Tureluur (-)
Zwarte Mees (-)
<i>Toename significante toename van <5% per jaar</i>
Grote Lijster (0)
Veldleeuwerik (0)
Graspieper (0)
Matkop (-)
Huismus (+)
<i>Sterke toename significante toename van >5% per jaar</i>
Gele Kwikstaart (+)
Grauwe Klauwier (+)
<i>Stabiel geen significante aantalsverandering</i>
Watersnip (0)
Wielewaal (0)
Kneu (+)

Afnemende soorten

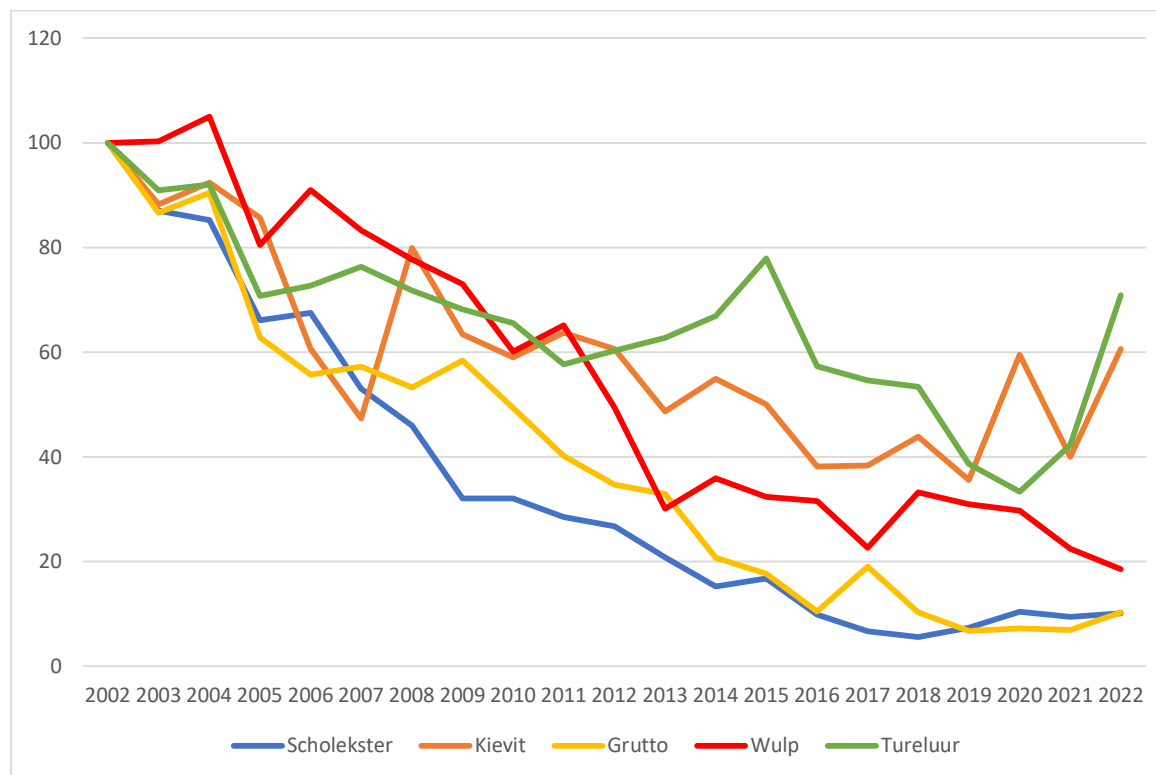
Soorten die voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van vochtige matig voedselrijke graslanden nemen duidelijk af. Maar liefst 10 soorten laten een sterk dalende trend zien (zie tabel 4). Naast de Rode Lijstsoorten als wulp, grutto en tureluur nemen ook de Kievit en scholekster in rap tempo af (zie figuur 3).

Tabel 4. Trends soorten met significante afname (tussen haakjes achter de soort de landelijke trend).

<i>Matige afname: afname van <5% per jaar</i>
Buizerd (+)
Spreeuw (-)
Fuut (0)
Tureluur (-)
Kievit (-)
Wilde Eend (-)
Zwarte Mees (-)
<i>Sterke afname: afname van >5% per jaar</i>
Wulp (-)
Grutto (-)
Scholekster (-)

Bij wulp, grutto en scholekster is de afname sterker dan de landelijke trend. Naast het verdwijnen van open matig voedselrijke kruidenrijk graslanden en het stoppen met maaien van delen het beekdal, speelt waarschijnlijk ook de factor van een te laag broedsucces hierbij een rol. De Kievit en tureluur weten zich lokaal staande te houden en volgen de plekken die nog wel gemaaid worden.

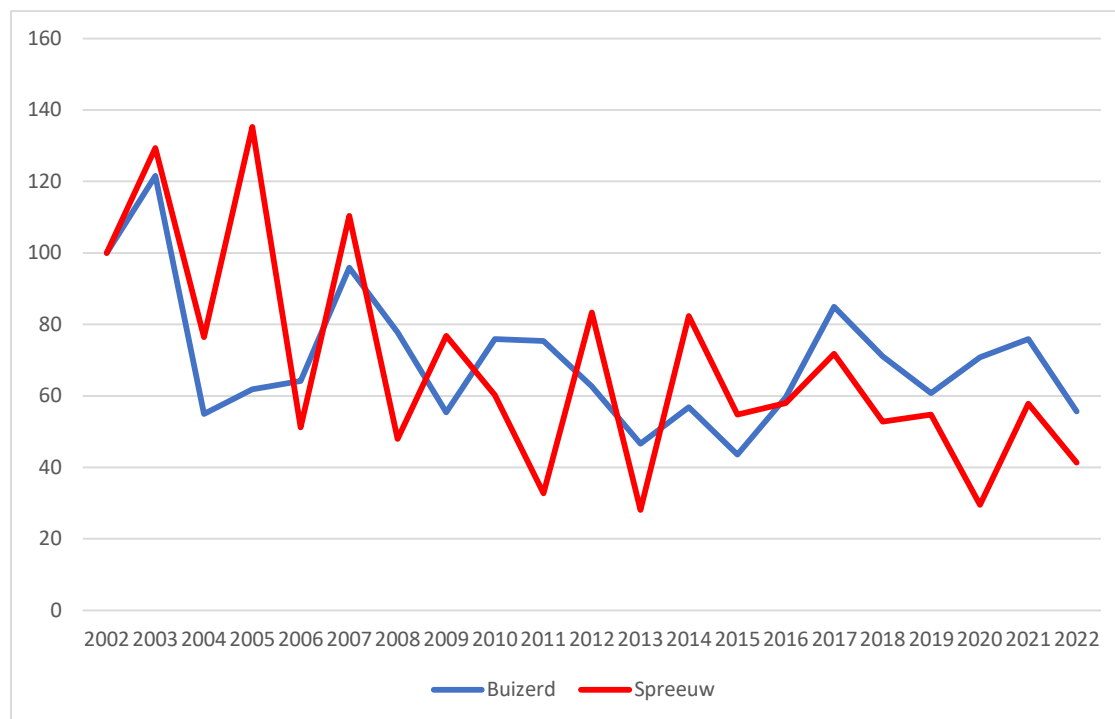
Figuur 5. Trend van enkele (open) graslandsoorten

Verder is de afname van de buizerd (landelijke toename) opvallend en ook de spreeuw laat een negatieve trend zien (figuur 4.). Beide soorten moeten het hebben van graslanden met relatief korte vegetaties om voedsel te vinden. Verruiging en verbossing van graslanden heeft een negatieve impact op hun biotoop.

De afname van de fuut is minder goed te duiden en weerspiegelt vooral de ontwikkeling in waterplassen bij De Punt en Glimmermade waar het leeuwendeel van deze soort broedt. Een andere aan water gebonden soort, de wilde eend, laat een afname zien die analoog is aan de landelijke trend.

Figuur 6. Trend van buizerd en spreeuw

Ondanks dat het Drentsche Aa-gebied in de loop der jaren flink natter is geworden, heeft deze eendensoort hiervan niet weten te profiteren. De zwarte mees wordt verspreid in het gebied aangetroffen in middelgrote en grote naaldboom opstanden. De aantallen nemen hier gestaag af. Dit is een trend die al voor de start van de onderzoeksperiode is ingezet. Een vergelijking met bijvoorbeeld 1989-1990 en 2015-2017 laat een flinke afname zien in het Kniphorstbos (van 11 naar 6) en het Grote Zand (van 17 naar 4).

Stabiele soorten

Vijf soorten zijn stabiel (zie tabel 5). De landelijke toename van de gekraagde roodstaart en kneu zijn in het Drentsche Aa-gebied nog niet waarneembaar. Eerstgenoemde soort liet tussen 2008 en 2013 wel een duidelijk groei zien, maar daarna volgde een duidelijke terugval. De kwartel daarentegen lijkt zich te onttrekken aan de landelijke afname. Over de gehele periode is de soort met 5- 10 paar stabiel, maar in 2011 en 2012 waren er uitschieters naar 20-50 paren. Zowel wielewaal als watersnip zijn - analoog aan de landelijke ontwikkeling - stabiel. Voor de watersnip behoort het Drentsche Aa-gebied nog steeds tot de betere gebieden van Nederland. Over de gehele periode schommelde het aantal broedparen tussen de 100-130. De beste gebieden liggen in de middenloop. Gebieden die sterk aan het verruigen zijn, laten een afname zien.

Tabel 5. Overzicht stabiele soorten (tussen haakjes achter de soort de landelijke trend).

Stabiele soorten
Kwartel (-)
Gekraagde Roodstaart (+)
Watersnip (0)
Wielewaal (0)
Kneu (+)

Toenemende soorten

Er zijn 19 vogelsoorten die een (sterke) toename laten zien. Bij 8 soorten verloopt deze toename analoog aan de landelijke trend (nijlgans, kuifeend, kleine bonte specht, boompieper, kleine karekiet, bonte vliegenvanger, huismus en boomkruiper). De rest neemt sterker toe. De sterkste groei is te zien bij vogels die houden van moeras, riet en struweel. Ook enkele karakteristieke soorten van halfopen landschappen en open cultuurland nemen toe.

Tabel 6. Trends soorten met significante toename (tussen haakjes achter de soort de landelijke trend).

<i>Toename <5% per jaar</i>
Nijlgans (+)
Kuifeend (+)
Groene Specht (0)
Grote Bonte Specht (0)
Kleine Bonte Specht (+)
Boompieper (+)
Heggenmus (0)
Grote Lijster (0)
Bosrietzanger (0)
Kleine Karekiet (+)
Veldleeuwerik (0)
Graspieper (0)
Bonte Vliegenvanger (+)
Matkop (-)
Huisemus (+)
Boomkruiper (+)
Geelgors (0)

<i>Sterke toename van >5% per jaar (minimaal verdubbeling in 15 jaar)</i>
Brandgans (+), recent sterke terugval
Waterral (+)
Holenduif (+)
Blauwborst (+)
Roodborsttapuit (+)
Sprinkhaanzanger (+)
Rietzanger (+)
Grasmus (+)
Boomklever (+)
Gele Kwikstaart (+)
Grauwe Klauwier (+)
Putter (+)
Goudvink (+)

4. Soortbesprekingen

Tekstschrijvers

Hans Asjes	Bonte vliegenvanger, Boomklever, Braamsluiper, Gekraagde roodstaart, Glanskop, Grauwe vliegenvanger, Grote lijster, Kleine karekiet, Krakeend, Kuifeend, Kuifmees, Matkop, Slobeend, Spotvogel, Wilde eend, Wintertaling, Zomertaling, Zwarte mees, Zwarte roodstaart.
Sjoerd Boonstra	Bergeend, Blauwe reiger, Boerenzwaluw, Boomvalk, Bruine kiekendief, Buidelmees, Buizerd, Casarca, Engelse kwikstaart, Fazant, Fluitier, Gierzwaluw, Grauwe kiekendief, Grote gele kwikstaart, Havik, Kokmeeuw, Knobbelzwaan, Kraanvogel, Kramsvogel, Krekelzanger, Kruisbek, Nachtegaal, Oeverzwaluw, Orpheusspotvogel, Raaf, Roerdomp, Roodkopklauwier, Rode wouw, Roek, Soepeend, Soepgans, Sperwer, Staartmees, Tafeleend, Torenvalk, Velduil, Visdief, Wespendief, Witte kwikstaart, Zwarte specht.
Jan van Dijk	Boompieper, Geelgors, Grasmus, Kneu.
Bert Dijkstra	Gele kwikstaart, Grutto, Huismus, Huiszwaluw, Kievit, Koekoek, Kwartel, Ooievaar, Ringmus, Scholekster, Steenuil, Tureluur, Watersnip, Wulp.
Bert Goedhart	Appelvink, Goudvink, Groenling, Putter, Vuurgoudhaan.
Gijs van Hoorn	Boomkruiper, Bosuil, Dodaars, Geoorde Fuut, IJsvogel, Kerkuil, Ransuil.
Hans Olk	Boomleeuwerik, Draaihals, Grauwe klauwier, Grauwe vliegenvanger, Houtsnip, Kleine plevier, Kleinst waterhoen, Kwartel, Meerkoet, Nachtzwaluw, Paapje, Patrijs, Roodborsttapuit, Tapuit, Veldleeuwerik, Waterhoen, Wielewaal.
Simon Olk	Holenduif, Kwartelkoning, Porseleinhoen, Turkse tortel, Waterral, Zomertortel.
Harold Steendam	Blauwborst, Bosrietzanger, Brandgans, Fuut, Graspieper, Grauwe gans, Groene specht, Grote bonte specht, Grote Canadese gans, Kleine bonte specht, Kolgans, Middelste bonte specht, Nijlgans, Rietgors, Rietzanger, Snor, Sprinkhaanzanger.

Toelichting op aantalsschattingen en aanwezigheid:

Bij de genoemde aantallen en voorkomen is de onderstaande indeling aangehouden:

Aantal territoria:		Aantal vogels:	
1-4	Zeer zeldzaam	1-10	Zeer klein aantal
5-15	Zeldzaam	11-50	Klein aantal
16-75	Vrij zeldzaam	51-150	Vrij klein aantal
76-150	Vrij algemeen	151-250	Vrij groot aantal
151-250	Algemeen	251-500	Groot aantal
251-500	Zeer algemeen	>500	Zeer groot aantal
>500	Talrijk		

Dodaars

Tachybaptus ruficollis

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 10-15)

De dodaars broedt vooral in vegetatierijke vennen, kleine watertjes en natte natuurontwikkelingsgebieden. De recente ingrepen in de hydrologie van het Drentsche Aa-gebied lijken voor de dodaars positief uit te werken, zoals in het Halkenbroek. De trend is stabiel met soms flinke jaarlijkse schommelingen. Zo laten de jaren na de piekjaren in 2019 en 2021 een sterke terugval zien.

Uit de periode 1975-'80 zijn 7 broedgevallen bekend. Vervolgens werd de dodaars in de jaren '80 niet of nauwelijks waargenomen. Daarna lopen de aantallen geleidelijk op: 2-6 territoria in de jaren '90 (van Manen 1999), 11 territoria in de jaren 2011-13 (van Manen *et al.* 2014). Het jaar 2019 was tot nu toe het jaar met het hoogste aantal territoria (19) dat in één telseizoen is vastgesteld. Belangrijke gebieden zijn Holmers/Halkenbroek en het vennencomplex bij Oudemolen/Schipborg. Overige gebieden waar jaarlijks 1-2 broedparen worden waargenomen zijn: Taarlosche veentje, Kampsheide, Rolderveld en Balloërveld.

Fuut

Podiceps cristatus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

In Nederland behoort Drenthe tot de provincies met het laagste aantal futen. In de landelijke atlas valt Drenthe op als een gapend wit gat (Vlug. 2018). De omvang van de Drentse broedpopulatie in de periode 2013-2015 lag tussen de 250 en 400 broedparen (van Dijk *et al.* 2017) en zal sindsdien weinig zijn veranderd. In het beekdal van de Drentsche Aa is de fuut een weinig voorkomende broedvogel en enkel te vinden in grote waterplassen en brede gekanaliseerde beken.

Fuut bij Loon in het Deurzerdiep 2014 (Sjoerd Boonstra)

Alleen in de benedenloop (De Punt, Glimmermade) komt de fuut jaarlijks tot broeden. De laatste jaren zijn er echter totaal slechts maximaal 3 territoria vastgesteld, terwijl dit tussen 2004 en 2009 nog twee tot drie keer zoveel waren. Tot voor kort kwamen jaarlijks ook futen tot broeden in gebieden als

Westerlanden, Looner- en Deurzerdiep (maximaal 1 in elk deelgebied), maar dat is de laatste jaren niet meer het geval. In deze gebieden wordt de fuut nog steeds geregeld waargenomen, maar de waarnemingen zijn niet voldoende voor een geldig territorium.

In het Deurzerdiep waren rond 2005 nog jaarlijks 3-5 paartjes futen aanwezig, maar sindsdien heeft dit gebied aan populariteit verloren. De omvorming in 2015 van het diepje naar een meanderende beek zal dit zeker verder versterkt hebben.

Geoorde Fuut

Podiceps nigricollis

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

De geoorde fuut heeft een voorkeur voor vennen in hoogveen en heideveld. Het voedsel bestaat vooral uit insecten en kleine gewervelden. Soms komen ze voor in kolonies en worden ze ook samen aangetroffen met kokmeeuwen.

In het Drentsche Aa-gebied is de geoorde fuut in slechts twee jaren (2012 en 2015) vastgesteld. In beide jaren in het Siepelveen bij Zeegse. In 2012 ging het om 1 territorium en in 2015 waren dat er 3. Daarvoor is deze futensoort vanaf de jaren '60 niet als broedvogel vastgesteld. De soort wordt heel sporadisch gemeld door andere waarnemers in andere gebieden. Zo is in 2021 de vogel gezien in Kampsheide, resp. het Oudemolensche Diep (bron: waarneming.nl). Nabijgelegen gebieden met grote populaties zijn het Fochteloërveen, het Zuidlaardermeergebied en Diependal.

Roerdomp

Botaurus stellaris

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

De roerdomp is een vogel van vooral rietmoerassen in de lage delen van Nederland. Op de hogere zandgronden in Drenthe is de roerdomp dan ook een zeldzame verschijning (van den Brink *et al.* 1996). Vanaf de jaren zestig zijn er in het Drentsche Aa-gebied meldingen van broedparen bekend bij het Voorste Veer bij Gasteren (1962 en 1964) en een roepend exemplaar 1972 en 1974 uit de moerassen bij De Punt (van Dijk & van Os 1982). Natuurontwikkeling heeft bijgedragen aan de recentelijke vestiging in De Holmers, Westerlanden en De Punt. Elders in de provincie heeft de roerdomp zich eveneens succesvol gevestigd o.a. in de Onlanden en de Geeserstoom (van Dijk *et al.* 2017).

Blauwe reiger

Ardea cinerea

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-3)

Blauwe reigers broeden bij voorkeur in bossen en bosjes in nabijheid van voedselgebieden. Voldoende voedsel is er in het beekdal volop te vinden. Tijdens het veldwerk worden dan ook zeer regelmatig foeragerende reigers waargenomen. Maar broedplaatsen zijn er in de afgelopen onderzoeksperiode niet vastgesteld. Ook op de flanken in de hoger gelegen bebosde gebieden zijn broedende reigers niet aanwezig. De enige kleine kolonie ligt in het westelijk deel van het Amelsterbos bij Assen. Deze valt net buiten de grenzen van het telgebied wat wél onderzocht wordt.

Deze kolonie is de enige broedplek van blauwe reigers binnen het beekdallandschap en is al vele tientallen jaren op die plek aanwezig (Van den Brink, 1996). Werden er in de jaren '90 zo'n 10 nesten geteld, in de afgelopen 15 jaar waren dit jaarlijks minimaal 19 en maximaal 26.

Ooievaar

Ciconia ciconia

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 13-18)

Halverwege de vorige eeuw verdween de ooievaar uit het Drentsche Aa-gebied met in 1939 vermoedelijk het laatste nest bij Anderen (van Dijk & van Os 1982). Het duurde vervolgens tot 2006 voordat er weer een nest bezet was sinds hele lange tijd. Dat was bij Taarlo. In de jaren daarna volgden vestigingen bij Geelbroek, Westerlanden en Deurze in 2007 en Gasteren in 2008. Daarna ging het snel. Analooq aan de spectaculaire landelijke toename is de ooievaar in de Drentsche Aa inmiddels weer volledig ingeburgerd. Tegenwoordig broeden ooievaars in de meeste dorpen minimaal met één maar vaak met meerdere paren. Meestal broedend op nestpalen, maar in toenemende mate ook in bomen. Binnen de gehele gebieden bevinden zich de laatste jaren een kleine twintig paren met een zwaartepunt in de middenloop. Het werkelijke aantal ligt echter veel hoger (30-40 paar), omdat de meeste ooievaars in de dorpen broeden die maar beperkt deel uitmaken van de telgebieden.

Knobbelzwaan

Cygnus olor

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 2-3)

Zo'n 70% van alle waarnemingen van territoriale knobbelzwanen zijn afkomstig uit het noordelijk deel van het gebied. Daar zijn voldoende open graslanden met veel sloten en open water. Naar het zuiden toe zijn deze voorkeursgebieden in het beekdal veel minder aanwezig. De enige plekken waar meerdere jaren knobbelzwanen aanwezig waren zijn de Koelanden, Halkenbroek en langs het Deurzerdiep.

Het aantal aanwezige paartjes knobbelzwanen is in de onderzoeksperiode altijd laag geweest. De meeste jaren tussen de 3 en 6 broedparen met een lichte afname in de laatste jaren. Vergeleken met de laatste decennia van de vorige eeuw kan gesteld worden dat er juist sprake is van een toename. De knobbelzwaan was tot vlak voor de eeuwwisseling nog niet aanwezig als broedvogel (van den Brink *et al.* 1996).

Kolgans

Anser albifrons

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

De kolgans blijft vooralsnog een zeer schaarse broedvogel in de Drentsche Aa-gebied. Tijdens de gehele onderzoeksperiode is er jaarlijks maximaal 1 territorium vastgesteld. De kolgans is alleen aanwezig in de moerassige delen van de benedenloop in Westerlanden en Glimmermade/ De Punt).

Grauwe Gans

Anser anser

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 125-150)

Er zijn maar weinig soorten in het Drentsche Aa-gebied die zo explosief zijn toegenomen als de grauwe gans. Bij de eerste tellingen in 2002 en de jaren daarna is de grauwe gans nauwelijq nog aanwezig in het telgebied. De verspreidingskaart in de eerste rapportage (Boonstra *et al.* 2004) toont slechts één stip in de Westerlanden nabij Landgoed De Poll. En ook in de tweede rapportage over de periode 2004-2007 is nog sprake van slechts één territorium (Dijkstra & Boonstra 2008).

Vanaf 2010 nemen de aantallen duidelijk toe. Aanvankelijk bleef de verspreiding beperkt tot enkel De Punt in de benedenloop. In de periode van 2010 tot en met 2013 nam de grauwe gans hier toe van 5 tot 11 territoria. In de jaren daarna kwam de grauwe gans in steeds meer telgebieden voor: in 2013 in zeven en in 2022 nagenoeg overal. Alleen in de tak van het Andersche Diep en langs het Amerdiep tussen Amen en de onderdoorgang bij de N33 is de grauwe gans nog schaars. Ook het aantal territoria

steeg spectaculair: van slechts enkele in de beginjaren tot ruim 150 in 2022. Deze toename is niet direct toe te wijzen aan specifieke veranderingen in het gebied. Overal in Nederland is de grauwe gans spectaculair toegenomen. Dat (weidevogel)graslanden zich in de afgelopen periode meer en meer hebben ontwikkeld naar moerasachtige vegetaties (bijvoorbeeld in het Rolderdiep en het Looner Diep) is in elk geval niet ongunstig geweest voor de grauwe gans.

De grauwe gans komt min of meer groepsgewijs in semi-kolonies voor. De aanwezigheid van de vos lijkt van weinig invloed te zijn op de trend. Onbekend is hoe groot het broedsucces (ei- en jongenfase) werkelijk is. Een mooie uitdaging om daar de komende jaren meer zicht op te krijgen.

Juvenile grauwe ganzen Taarlo 2021 (beelden cameraval).

Soepgans

Anser anser forma domestica

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

Soepganzen worden enkel waargenomen in de benedenloop. Aantallen fluctueren jaarlijks tussen de 10 en 30 vogels. Slechts een deel van de (gemengde) paren broedt ook daadwerkelijk in het gebied.

Grote Canadese gans

Branta canadensis canadensis

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 26)

De grote Canadese gans is een jaarlijkse broedvogel met als zwaartepunt de benedenloop van de Drentsche Aa. Daarnaast komt de soort lokaal voor in de middenloop, zoals het Deurzerdiep, Kampsheide, Looner Diep en Taarlosche Diep.

Bij de start van de tellingen in 2002 was de grote Canadese gans met 9 paar talrijker dan de toen nog afwezige grauwe gans. Na een gestage toename werd in 2012 het maximum bereikt van 29 paar. Daarna is sprake van een duidelijke afname tot ongeveer 5 paar in de laatste vijf jaar van de onderzoeksperiode. Deze afname is opmerkelijk en tegengesteld aan de landelijke ontwikkelingen (Hustings *et al.* 2019) en de ontwikkelingen in Drenthe (van Dijk *et al.* 2017) en Groningen (Voslamber

et al. 2017). Het is interessant om te achterhalen waarom de ontwikkelingen van de grote Canadese gans sinds 2012 zijn afgenomen en daarmee zo sterk afwijken van de spectaculaire ontwikkelingen van de grauwe gans. Mogelijk zijn er te weinig veilige broedplekken aanwezig.

Brandgans

Branta leucopsis

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 3-5)

De brandgans is een broedvogel die momenteel in klein aantal in het telgebied aanwezig is. In de eerste jaren van de onderzoeksperiode was de brandgans alleen aanwezig in de benedenloop van de Drentsche Aa (De Punt). De sterke ontwikkeling in dat gebied zorgde voor verdere verspreiding over de aangrenzende deelgebieden Glimmermade en Westerlanden. De groei van het aantal territoria in De Punt was tot 2012 vrij spectaculair. Een stijging van 2 (2002) naar 62 (2012). Daarna kwam de kladin en namen de aantallen sterk af (0 en 5 territoria in de periode 2017-'22). De brandgans komt behalve in de benedenloop van de Drentsche Aa verder onregelmatig voor in het Taarlosche Diep, Oudemolen/Schipborg en Ossebroeken (ten oosten van het Balloërveld).

Nijlgans

Alopochen aegyptiaca

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 11-16)

De nijlgans komt jaarlijks in wisselende aantallen tot broeden. In de periode tussen 2002 en 2011 nam het aantal territoria sterk in aantal toe van 8 naar 38 (Dijkstra *et al.* 2012). Daarna is er sprake van een grote variatie in aantallen per jaar tussen de 9 en 40 territoria. De trend duidt op een aantalsafname in de laatste tien jaar, maar is over de gehele periode stabiel. De kans is aanwezig dat er sprake is van een overtelling van het aantal territoria. Het is niet ondenkbaar dat diverse paartjes met jongen niet binnen het gebied maar daarbuiten hebben gebroed. Om vervolgens met hun jongen naar de beekdalen te wandelen.

De nijlgans is verspreid over het hele onderzoeksgebied aanwezig, maar de gebieden Oudemolen, Schipborg, Westerlanden en Glimmermade zijn - vooral halverwege de telperiode - grootleverancier van het aantal nijlgansen. De nijlgans broedt, in tegenstelling tot de 'echte' gansen, niet op de grond, maar in boomnesten. De oorspronkelijke gebruikers van geschikte nesten worden daarbij soms weggetreiterd. Ook ooievaars-palen, die de laatste jaren als paddenstoelen uit de grond zijn geschoten, worden dikwijls overgenomen door nijlgansen.

Casarca

Tadorna ferruginea

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Een paartje casarca's verbleef in 2009 langs het Deurzerdiep. Op 21 april werd een casarca waargenomen die zich agressief gedroeg naar een aantal wilde eenden. Na een felle achtervolging van de eenden keerde de vogel weer terug naar dezelfde plek (pers. wrn. Paul Troost). In de periode daarna werd tot half juni meerdere keren een paartje casarca's waargenomen op diezelfde plek. Deze ligt op een steenworp afstand van een boerderij waar hobbymatig casarca's worden gehouden. De kans is redelijk groot dat de waarnemingen betrekking hebben op ontsnapte vogels. Behalve territoriaal gedrag zijn er verder geen broedindicerende waarnemingen meer gedaan.

Casarca's broeden in Nederland in een heel klein aantal en dan vooral in het oostelijk deel van ons land. Een van de opvallende gebieden van de casarca is de wijde omgeving van Ter Apel (Hustings *et al.* 2019). Het vastgestelde territorium binnen het beekdallandschap in Geelbroek is mogelijk een incidenteel paar uit die omgeving. Uit onderzoek is gebleken dat West-Europese casarca's vooral nazaten zijn van ontsnapte vogels, maar een connectie met wilde vogels is echter niet uitgesloten

(Werkgroep Casarca Nederland. 2019, Lensink. 1996a). De dichtstbijzijnde broedgebieden van de echte wilde casarca liggen in Roemenië en Bulgarije.

Bergeend

Tadorna tadorna

Voorkomen: zeer zeldzaam; territoria: zeer klein aantal (schatting: 0)

De bergeend heeft het steeds moeilijker en is of staat op het punt om als broedvogel te verdwijnen. Deze eendensoort heeft altijd twee voorkeursgebieden gehad: de nattere delen in de benedenloop en de hoger gelegen zand- en heidegebieden zoals Gastersche Duinen en Balloërveld.

De meeste territoria in de afgelopen 20 jaar werden nagenoeg allemaal in de natte gebieden van de benedenloop vastgesteld. Maar daar is de bergeend ondertussen schaars geworden. Het laatste territorium was in de Westerlanden (2019). Meer zuidelijk was de bergeend al veel langer verdwenen. Het laatste territorium werd in 2012 in de Gastersche Duinen vastgesteld en dat terwijl de bergeend aan het einde van de vorige eeuw nog een regelmatige broedvogel was van het Balloërveld (van den Brink *et al.* 1996). Bergeenden zijn in deze gebieden vooral afhankelijk van hopen van o.a. konijnen en die zijn daar nog maar in een klein aantal aanwezig.

Krakeend

Anas strepera

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 10-15)

De krakeend komt in kleine aantallen voor. Tot het vaste broedgebied mogen m.n. de gebieden in de benedenloop (De Punt, Glimmermade, Westerlanden) gerekend worden. De laatste jaren breidt het broedgebied zich verder uit naar het zuiden (Zwijnmaden, Oudemolen/Schipborg, Deurzerdiep). In de gebieden nog verder naar het zuiden ontbreekt deze soort vooralsnog.

Landelijk vertoont de krakeend sinds de laatste decennia van de vorige eeuw een snelle toename. Een verklaring hiervoor is de verdroging van het broedareaal in Oost-Europa en de gelijktijdige aanleg en herstel van natte biotopen in ons land. Het is de vraag of uitbreiding van de krakeend de komende jaren nog verder gaat. Het areaal aan open water en waterhoudende sloten is vrij beperkt.

Wintertaling

Anas crecca

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-4)

Wintertalingen hebben een voorkeur voor vennen en rustige, ondiepe waterplassen met een moerasachtig karakter. Deze gebieden zijn vooral in de benedenloop te vinden. De meeste territoria zijn daar dan ook te vinden. Bij uitzondering komt dit eendje in de midden- of bovenloop tot broeden. De aantallen zijn overigens ook maar zeer klein. Jaarlijks meestal 2-3 territoria. In de jaren tussen 2009 en 2014 liepen de aantallen op tot maximaal 9 om daarna weer af te nemen. In de afgelopen 5 jaar varieert het aantal territoria jaarlijks tussen 0 en 4.

De trend laat een lichte afname zien. Hoewel dit overeenkomt met de landelijke trend zou je verwachten dat met de terreinmaatregelen in het gebied er voldoende broedgebied aanwezig is. Mogelijk dat de klimaatsverandering hier een factor van betekenis is.

Wilde eend

Anas platyrhynchos

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 50-75)

De wilde eend is pas in 2007 opgenomen in de lijst van te onderzoeken soorten. Het ging in die periode steeds slechter met de wilde eend en die ontwikkeling wilden we monitoren. Reden om deze BMP-A-soort toe te voegen aan de lijst met te onderzoeken soorten. Daardoor zijn de gegevens tot 2007

onvolledig en geven de aantallen over die periode een vertekend beeld. Door een schatting te maken van deze werkelijke aantallen leidt dat tot de voorzichtige conclusie dat het aantal territoria over de periode 2002-'22 ongeveer is gehalveerd. Van de ongeveer 125-150 territoria jaarlijks zijn er ongeveer de helft overgebleven. Op landelijk niveau was de daling over diezelfde periode ca. 30%. Blijkens onderzoek (Sovon, Vogeltrekstation en Radboud universiteit) is de hoge kuikensterfte de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang.

Soepeend

Anas platyrhynchos forma domestica

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Soepeenden worden sporadische waargenomen in m.n. de benedenloop. Aantallen fluctueren jaarlijks tussen de 0 en 1 (gemengde) paartjes.

Zomertaling

Anas querquedula

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-2)

De zomertaling is met gemiddeld één territorium per jaar over de gehele onderzoeksperiode een schaarse soort. Meer dan de helft daarvan bevond zich in de benedenloop (De Punt, Westerlanden). De overige territoria zijn incidenteel vastgesteld in Ossebroeken, Taarlo, Oudemolen, Eexterveld. Dat geeft wel aan dat dit een soort is met een voorkeur voor open, moeras- en graslandgebieden met voedselrijk water.

De dichtheden in de benedenloop variëren van 0,2-0,5p /100 ha. Deze dichtheden sluiten aan bij eerdere onderzoeken, waarbij werd vastgesteld dat ongeveer een derde deel van de Drentse zomertaling in beekdalen broed in een dichtheid van 0,1p /100 ha. (van den Brink *et al.* 1996). De landelijke trend valt in de categorie afname, maar gezien de lage aantallen in het Drentsche Aa-gebied is het moeilijk om een trend vast te stellen.

Zomertaling Taarlo 2021 (Bert Dijkstra).

Slobeend

Anas clypeata

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 5-10)

Nagenoeg alle slobeenden worden in de benedenloop aangetroffen (De Punt, Glimmermade, Polder Lappenvoort en Westerlanden), waarvan zo'n 60% alleen al in de Westerlanden. Elders is deze soort enkel vastgesteld in Eexterveld en Halkenbroek.

Slobeenden hebben een voorkeur natte ondiepe plekken als vennen, poelen en natte weilanden. Die zijn vooral in de benedenloop te vinden. In de rest van het beekdal zijn dat soort gebieden veel schaarser. Het verspreidingsbeeld sluit aan bij dat van eind vorige eeuw. Behalve in de benedenloop werden toen slobeenden vastgesteld in de vennetjes bij Gasteren en Taarlo en langs het Amerdiep.

Wat aantallen betreft laat de slobeend een lichte stijging zien: van zo'n 3 paartjes eind jaren '90 (van den Brink 1996, van Manen 1998) naar zo'n 7-9 paar zo'n 25 jaar later. De landelijke trend is licht afnemend, vooral door verlaging van het waterpeil en het intensiever gebruik van graslanden. Vooralsnog zijn er geen signalen die erop wijzen dat dit ook in de Drentsche Aa het geval zal zijn. Door moerasvorming en vernatting van graslanden is het areaal aan geschikt habitat hier juist toegenomen.

Tafeleend

Aythya ferina

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

De tafeleend is een zeer schaarse en incidentele broedvogel. In 2011 en 2012 is er een territorium vastgesteld in het waterrijke gebied bij De Punt en in 2008 in het ven van het veenheidegebied Kampsheide.

Kuifeend

Aythya fuligula

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 15-20)

In de jaren 2019 - 2022 zijn er jaarlijks ca. 15 territoria vastgesteld, vooral in de beekdalen en zijlopen van het Amerdiep, Gasterensche Diep en Westerlanden. Kleine vennetjes zoals het Siepelveen, De Gastersche Duinen, Taarlosche veentje en Kampsheide zijn bij uitstek plekken waar jaarlijks enkele paartjes kuifeenden verblijven.

De periode voor 1975-1980 telde slechts één territorium. Daarna laat de populatie een geleidelijke toename zien tot ca. 30 paren in de periode 2011-2013. Daarna is sprake van een stabiele populatie. Dit wijkt af van de trend in heel Drenthe waar juist een afname is te zien. Landelijke cijfers geven aan dat de reproductie aan het dalen is met bijna een halvering van het nestsucces van 80% in 2010 naar 46% in 2018 (Boele. 2022). Wat hiervan de oorzaak is, is niet duidelijk.

Wespendief

Pernis apivorus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 2-4)

Waarnemingen van wespendieven waren er maar weinig. De soort is zeker aanwezig in het gebied, maar een territorium vaststellen tijdens de veelal vroege ochtendtellingen is nagenoeg onmogelijk. In de bosachtige gebieden in de Westerlanden en langs het Oudemolensche Diep zijn in het verleden nesten van wespendieven gevonden. Evenals op het Balloërveld en langs het Gasterensche Diep (van den Brink 1996).

De beste manier om meer zekerheid over territoriale wespendieven te verkrijgen, is lokalisatie vanuit de boomtoppen (Bijlsma 1997). Helaas ontbreekt het de meeste tellers aan tijd en vooral moed om dit

avontuur aan te gaan. Een gerichte actie van Christiaan de Vries in 2021 in grofweg het gebied tussen Glimmen-Eext-Rolde-Assen leverde 4 nesten en 5 zekere plus 3 mogelijke territoria op.

Rode wouw

Milvus milvus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

In Nederland is de rode wouw een zeldzame roofvogel die de laatste jaren bezig is met een opmars vanuit het zuiden. In Drenthe neemt niet alleen het aantal waarnemingen het hele jaar door toe, maar ook is de vogel een nieuwe broedvogel in de provincie. Met 5 broedparen was 2022 het meest succesvolle jaar tot nu toe. In de Drentsche Aa zijn in 2021 territoriale verdachte wouwen vastgesteld (Van Dijk *et al.* 2022). En in 2022 werden bij Gasteren en Anloo op korte afstand van elkaar ($\pm 2,5$ km) 2 nesten gebouwd door 2 verschillende paren. In het nest bij Gasteren lag tenminste 1 ei, maar eind mei zorgde een stevige wind ervoor dat het nest de boom uitwaaide. Het wachten is nu op het eerste succesvolle broedgeval, zodat we dan echt een nieuwkomer als broedvogel bij kunnen schrijven. Het telkens verschijnen van rode wouwen in het midden en oostelijke deel van het gebied (omgeving Anloo, Gasteren, Eext, Annen en Anderen) in februari en het verdwijnen eind maart/begin april lijkt een jaarlijks terugkerend fenomeen en tot nu toe is hiervoor geen verklaring gevonden. Het telkens kelderend aantal waarnemingen vanaf mei is eveneens opvallend (Bijmolt *et al.* 2021). Naast verstoring is het niet uitgesloten dat vervolging hier ook wel eens een oorzaak van kan zijn.

Bruine Kiekendief

Circus oeruginosus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0)

De landelijke achteruitgang (van Dijk *et al.* 2008) van deze fraaie vogel heeft zich ook in het beekdallandschap van de Drentsche Aa voltrokken. Was deze soort tot en met 2006 jaarlijks met 1 à 2 paartjes in het gebied (De Punt, Westerlanden) aanwezig, in de jaren daarna is de bruine kiekendief enkel nog incidenteel als broedvogel vastgesteld: Holmers (2010), De Punt (2013 en 2016). Alle territoria bevonden zich in rietvelden en zeggenmoerassen en met uitzondering van de Holmers allemaal gelegen in de benedenloop van het gebied (Westerlanden, Glimmermade en De Punt). De verwachting is dat - op een incidentele situatie na - de bruine kiekendief verdwenen is als broedvogel in het gebied van de Drentsche Aa. Dit sluit aan bij de landelijke ontwikkeling dat – ondanks een groei in aantal broedparen – deze soort bij voorkeur nestelt in de lagere gebieden van Nederland met sterke voorkeur voor rietmoerassen (Hustings *et al.* 2019).

Grauwe Kiekendief

Circus pygargus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

In april 2003 werd in het gebied ten noorden van de Gastersche Duinen een foeragerend mannetje waargenomen. Iets noordelijker werd een aantal weken later een foeragerend vrouwtje gespot. Ondanks extra veldwerk zijn toen geen nieuwe waarnemingen gedaan.

In juli 2013 werd een nest gevonden in zomertarwe op het Eexterveld. Van de drie jongen zijn er twee uitgevlogen. Het jaar daarop zat er een paartje aan de andere kant van de weg, in het gebied langs het Gasterensche Diep. Het nest met drie eieren zat eveneens in zomertarwe. Alle eieren zijn uitgekomen de jongen uiteindelijk uitgevlogen (informatie verkregen van Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels). Het is niet uitgesloten dat de grauwe kiekendief vaker tot broeden is gekomen zonder dat dit is opgemerkt. Jaarlijks wordt deze vogel in het gebied wel een aantal keren waargenomen. De laatste waarneming is van 2022 op het Balloërveld. Uiteraard kunnen dit ook vogels zijn die uitzwerven vanuit andere gebieden in de Drentse en Groningse Veenkoloniën.

Havik

Accipiter gentilis

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 2-4)

Haviken broeden verspreid over het gebied in bossen van allerlei formaat. Plekken waar de havik regelmatig tot jaarlijks verblijft zijn Geelbroek, Balloërveld, Westerlanden en Gasterensche holt. Incidentele territoria zijn vastgesteld langs het Looner Diep, Amerdiep, Deurzerdiep, Oudemolensche Diep en Kampsheide. Vergeleken met de periode 1990-2000 (van Manen 1998) is het aantal broedparen mogelijk gelijk gebleven (door ondertelling) of licht afgenomen van 4-8 naar jaarlijks 2-4 territoria.

Sperwer

Accipiter nisus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

De sperwer is vooral een broedvogel van de grotere bossen en houdt zich daarnaast in bebouwde gebieden op. Dat zijn de zangvogelrijke plekken, prooidieren waar de sperwer grotendeels van afhankelijk is. Tijdens het onderzoek zijn regelmatig jagende sperwers waargenomen, maar daar bleef het dan ook bij. Verspreid over het gebied zijn incidenteel (waarschijnlijke) territoria vastgesteld, maar nesten zijn er niet gevonden. Gebieden waar meerdere jaren een territorium is vastgesteld zijn dan ook schaars: Geelbroek (3), Vijftig bunder (2) en Amelterbos (2). Het is ook nog maar de vraag of de sperwer daadwerkelijk in het gebied gebroed heeft of alleen aanwezig was om te foerageren. De sperwer is daarmee een incidentele en zeer zeldzame broedvogel. Enkel in de meer bossige en urbane gebieden als Rolde, Balloo en Amelterbos komt de sperwer wat vaker voor, maar ook daar zeldzaam.

Buizerd

Buteo buteo

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 30-35)

De buizerd is veruit de talrijkste roofvogelsoort in het gebied. In alle onderzochte gebieden worden jaarlijks wel één of meer territoria vastgesteld, waarbij in de middenloop van de Drentsche Aa (Zwijnmaden, Looner Diep, Oudemolensche Diep, Taarlosche Diep) wat hogere aantallen voorkomen (tussen 3 en 6 paren). Buiten het beekdal springt het Balloërveld er als enige gebied uit met hogere aantallen (3-5 territoria).

Sinds eind jaren '80 tot het einde van de vorige eeuw nam het aantal territoria toe van 15 naar ongeveer 45 (van Manen 1999). Daarna – tijdens de onderzoeksperiode 2002-'22 - blijft dit aantal jaarlijk ongeveer gelijk. Het werkelijk aantal broedparen ligt wat lager, doordat er in het aantal territoria ook foeragerende buizerds uit aangrenzende gebieden zijn meegeteld. Daarnaast waren er waarnemingen van rondzwervende of niet gepaarde vogels, waarbij de hoogst vastgestelde broedcode onvoldoende was om een territorium vast te kunnen stellen.

Torenvalk

Falco tinnunculus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 3-7)

De torenvalk is een schaarse broedvogel. Jaarlijks fluctueert het aantal tussen de 4 en 7 paren. In de zuidelijke gebieden zijn de aantallen het grootst. Jaarlijks worden daar 3 tot 5 broedparen vastgesteld in de gebieden Amerbrugje, Geelbroek en Lageveld. In het noordelijke deel werden tot een aantal jaren geleden nog territoria vastgesteld langs het Looner Diep, Deurzerdiep, Taarlosche Diep en in de Burgvallen. Helaas gaat het nu nog enkel om incidentele waarnemingen.

De torenvalk laat daarmee een sterke daling zien. Alleen op het Balloërveld en Looner Diep samen kwamen in het verleden al meer torenvalken voor dan nu in het hele beekdal (Van den Brink 1996).

Juvenile torenvalken in nestkast, Laaghalen 2023 (Bert Dijkstra).

Boomvalk

Falco subbuteo

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-2)

De boomvalk is een onregelmatige en zeer zeldzame broedvogel. In totaal zijn er in de periode 2002-2022 slechts 8 territoria vastgesteld. Het beeld zal zeker niet geheel compleet zijn. Op een aantal plekken zijn wel boomvalken waargenomen, maar kon op basis van de criteria geen (mogelijk) territorium vastgesteld worden. Zekere broedgevallen zijn vastgesteld in 2002 (Zwijnmaden). In een boomwal zat in een zwarte els een nest, waarin minimaal één jong is grootgebracht. In 2009 was net ten zuiden van het telgebied Amerdiepje een paartje boomvalken eveneens succesvol in het groot brengen van één jonge vogel.

De overige (mogelijke) territoria liggen verspreid over het gebied: Lageveld (2002), Schipborg (2005 en 2006) en Geelbroek (2009) en Balloërveld (2022). Dit sluit aan bij eerdere onderzoeksresultaten uit 1996 (van den Brink. *et al.* 1996), waarbij eveneens lokaal maximaal 1-2 territoria in het gebied vastgesteld zijn.

Omdat ook in de gehele provincie Drenthe weinig broedgevallen vastgesteld worden (Bijlsma 2011, Hustings *et al.* 2019) blijft de boomvalk naar verwachting lokaal onregelmatig tot incidenteel aanwezig.

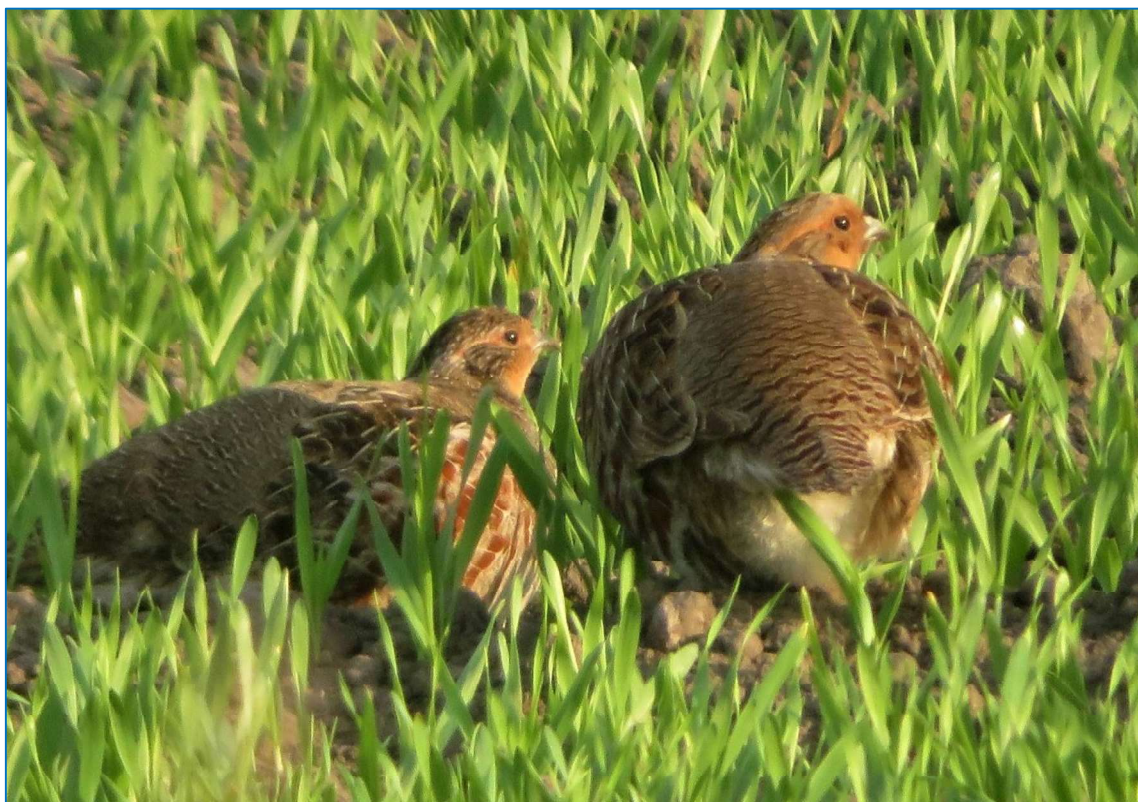
Patrijs

Perdix perdix

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 5-10)

Deze eens talrijke boerenland-vogel is in het Drentsche Aa-gebied een zeldzame broedvogel geworden. Met nog geen 10 territoria in het hele verspreidingsgebied is deze broedvogel nu nog in klein aantal aanwezig. De kans is overigens reëel dat er sprake is van ondertelling o.a. door het ontbreken van

avondbezoeken aan de telgebieden in het vroege voorjaar. Deze dramatische achteruitgang is overigens landelijk. Sinds 1960 is er sprake van een afname van 95% (Boele *et al.* 2022). Als we kijken naar het huidige voorkomen van de patrijs is het onvoorstelbaar dat er in de eerste helft van de twintigste eeuw tienduizenden paren in Drenthe moeten zijn geweest (van den Brink *et al.* 1996). De strenge winters tijdens de jaren '70 en '80 leidden tot grote verliezen. In de vroege jaren '90 werden er nog maar 7-11 paar geteld (van den Brink *et al.* 1996). Vrij plotseling - en onduidelijk waardoor - is dan in 1994 de patrijs al vrijwel uit het beekdal verdwenen (van Manen 1994 & van Manen 1998). Tussen 2002 en 2008 werden jaarlijks tijdens de BMP-tellingen slechts 1 of 2 paar vastgesteld, in de periode daarna liep dat op van 2-4. Vanaf 2018 schommelen de aantallen tussen de 2 en 8 territoria. Daarbij zitten ook patrijzen op de essen die voorheen niet geteld werden.

Koppel patrijzen, Deurze 2021 (Bert Dijkstra)

Om een goed beeld te krijgen van de patrijs zijn avondbezoeken in maart noodzakelijk om roepende mannetjes in kaart te brengen. In de huidige systematiek van BMP-tellingen is deze fase van onderzoek onderbelicht. Daarmee is het totale beeld van de populatie patrijzen incompleet en zijn de werkelijke aantallen vrijwel zeker een stuk hoger. Dit blijkt al uit de gegevens van het Kennis Centrum Akkervogels (KCA), die op het Eexterveld, de Es van Loon en bij Nijlande onderzoek hebben gedaan naar de Patrijs. Zij stelden daar 3 territoria vast (Ottens *et al.* 2019). Samen met de gebieden Balloërveld, Looner Diep, omgeving Deurze en Es van Balloo waar de patrijs vrijwel jaarlijks in kleine aantallen (1-3) wordt aangetroffen komt het totale aantal territoria daardoor op in elk geval 11.

In de gebieden waar de patrijs recent is vastgesteld lijken de aantallen stabiel, mogelijk iets toenemend. Daar staat tegenover het verdwijnen in gebieden als het Amerbrugje, Geelbroek, de Hoorns, Geelbroek, Gasterensche Diep en het Scheebroekerloopje.

Landelijk gaat het op veel plaatsen niet goed met de patrijs. Agrarisch natuurbeheer lijkt weinig effect te hebben. Het is dan ook frappant dat in het gehele beekdallandschap van de Drentsche Aa vooral patrijzen voorkomen in gebieden waar agrarisch natuurbeheer ontbreekt. Mogelijk gunstig effect zou kunnen zijn dat akkers (voedsel) vaak grenzen aan natuurgebieden met hooilanden en kruidrijk grasland of heide (broedplaatsen). Kuikens hebben namelijk insectenrijke vegetaties nodig om te kunnen overleven.

Kwartel

Coturnix coturnix

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 40-45)

Jaarlijks is het kwik-me-dit van deze opportunist op diverse plekken te horen. Het is een dynamische soort met van jaar tot jaar grote verschillen in aantallen. Binnen één seizoen zorgen verplaatsingen en late vestigingen ook voor nog een extra moeilijkheid om een goede monitoring mogelijk te maken: zowel onder- als overtelling liggen op de loer.

De betere kwartelgebieden zijn vooral de vinden in de meer open gebieden zoals Geelbroek, het Balloërveld, Eexterveld-Gasteren en de Westerlanden. Veelal gebieden met hooilanden en vergraste heide en in mindere mate akkerland met granen en aardappelakkers. In gebieden met veel intensief grasland ontbreekt de kwartel. Langjarige tellingen voor een aantal gebieden in Drenthe tussen 1970 en 1995 laten een toename zien (van Dijk *et al.* 2017). Pas vanaf 1982 werden er frequenter, vrijwel jaarlijks, kwartels waargenomen (van Manen *et al.* 2014) met vooral 1989 en 2001 als uitschieters (50 roepende vogels).

De voor deze soort zo kenmerkende fluctuaties zijn ook in de aantallen herkenbaar. Hierbij kunnen van het ene op het andere jaar aantallen verdubbelen of halveren. In hoeverre dit bepaald wordt door lokale gunstige omstandigheden in het Drentsche Aa-gebied is onduidelijk. Opmerkelijk hierbij is bijvoorbeeld de vestiging van 16 territoria aan de randen van het Balloërveld in 2022. In topjaren zoals in 2011 en 2022 ging het naar schatting om meer dan 50 territoria.

Fazant

Phasianus colchicus

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 75-100)

Fazanten hebben een voorkeur voor een leefgebied met ruigte in open (gras)land (broed- en schutplekken) en akkers (voedsel). Dit is in de Drentsche Aa ruim voorhanden. De toename van natte ruigten in het beekdal en de extensivering van grote delen voormalig akkerland heeft gezorgd voor nieuwe kansen. Deze veranderingen in het gebied zijn indertijd aanleiding geweest om de fazant mee te nemen als interessante soort.

Bijna alle territoria zijn vastgesteld in de oude hooilanden langs de rand van de beken, vaak in natte ruigten en nabij houtwallen en bosschages. De enige uitzondering daarop betreft het Balloërveld. Verspreid over het hele gebied zijn fazanten aanwezig, behalve in de bos- en heidegebieden en de landbouwgronden op de flanken van het beekdallandschap. De hoogste aantallen zijn vastgesteld in het gebied Oudemolen/Schipborg, Taarlo en Geelbroek.

Het lijkt erop dat er sprake is van een lichte toename, maar dat is niet met zekerheid vast te stellen. Enerzijds omdat de fazant niet in alle gebieden (m.n. in de eerste jaren) goed in kaart is gebracht en anderzijds omdat het vermoeden bestaat dat er meerdere jaren fazantenhanen zijn uitgezet (m.n. in de gebied tussen Gasteren en Anderen). Aan de andere kant worden aan de stadsrand bij Assen/Schieven regelmatig hennen met vliegvlugge jongen gezien. Lokaal lijkt de fazant zich op basis van reproductie te kunnen handhaven.

Waterral

Rallus aquaticus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 5-10)

De waterral is een jaarlijkse broedvogel in klein tot vrij klein aantal. De meeste territoria zijn vastgesteld in de middenloop. De hoogste aantallen zijn geteld in de periode 2014-2017 waarna een sterke terugval in 2019 en 2020 heeft plaatsgevonden. In de twee jaren daarna liepen de aantallen weer licht op. Ook op landelijke schaal zijn er fikse jaarlijkse schommelingen in aantallen. Deze zijn veelal te verklaren door wisselende weersomstandigheden: de hoeveelheid neerslag in de winter en het voorjaar en de strengheid van winters (van der Hut 2019).

Het broedbiotoop bestaat uit ondiep water met dichte opgaande vegetatie van riet, lisdodde en zeggen of russen en de Waterral is dan ook een van de soorten die sterk heeft geprofiteerd van de vernattingsmaatregelen en de daarbij horende lokale verruiging en het ontstaan van ondiepe plassen. De waterral wordt meestal door zijn roep opgemerkt en maar weinig gezien. In twee verschillende jaren zijn er volwassen vogels met pullen gezien op twee verschillende locaties in Looner Diep-Noord (pers. med. H. Olk).

Porseleinhoen

Porzana porzana

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 1-5)

De zweepende roep van het porseleinhoen is in kleine en wisselende aantallen in een deel van de gebieden vrijwel jaarlijks te horen. Zoals ook op landelijke schaal zijn er jaarlijks aanzienlijke fluctuaties in aantallen roepende vogels. Deze fluctuaties zijn sterk afhankelijk van de waterstanden: nattere jaren resulteren in hogere aantallen. Na een aantal magere jaren was 2022 een goed jaar voor het porseleinhoen met 4 territoria in de Osbroeken, 1 in het Anloërddiepje en 1 bij Geelbroek.

Als broedbiotoop zijn natte zeggenvegetaties en pioniersvegetaties met ondiep water van belang. De soort foerageert in zeer ondiep water en op slijkige bodems, waarbij de vegetatie geen te dichte onderlaag mag hebben. Als gevolg hiervan zijn vooral jonge, in het voorafgaande jaar gemaaide, vegetaties in trek bij het Porseleinhoen (van der Hut 2003). De meeste territoria worden dan ook vastgesteld in gemaaide moerasvegetaties in de middenloop, daar waar hydrologisch herstel heeft plaatsgevonden. De soort kan vanaf half april tot in juli broeden (van der Hut 2016.). Het is dan ook aannemelijk dat er territoria worden gemist omdat het aantal en de timing van de nachtbezoeken niet deze hele periode bestrijken.

Kleinst Waterhoen

Porzana pusilla

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Tijdens 20 jaar inventariseren in het beekdallandschap is deze lastig te inventariseren kleinste ral maar in één jaar vastgesteld, en is daarmee een uiterst zeldzame, incidentele broedvogel. In het vernatte moerasige zuidelijke deel van het Looner Diep werd op twee plekken in mei 2014 het rateltje gehoord. Vervolgens is op 25 juni 2014 op één van die plekken een alarmroep en een wegschietende vogel waargenomen. Op basis van de ingevoerde waarnemingen leidde dat via autoclustering tot 2 territoria, maar het is de vraag of dat ook inderdaad het geval is. De landelijke trend is stijgend vanaf 2015 maar heeft in het beekdallandschap niet geleid tot nog meer waarnemingen na 2014. Elders in Noord-Nederland, in de Onlanden en het Zuidlaardermeergebied (7 territoria in 2021) was dat als gevolg van grootschalige moerasontwikkeling wel het geval (Boele *et al.* 2022).

Kwartelkoning

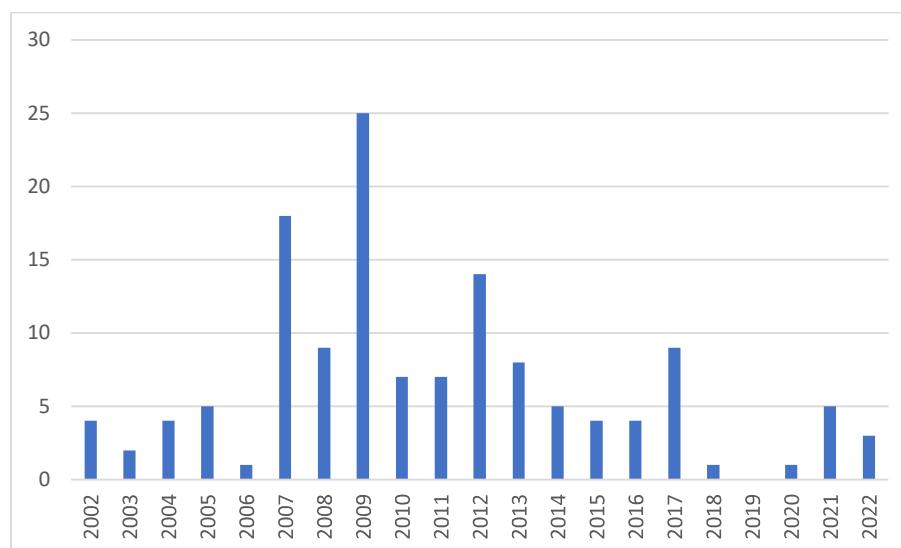
Crex crex

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-5)

De kwartelkoning is een onregelmatige broedvogel in zeer klein tot klein aantal. In de periode 2013-2022 waren de aantallen relatief laag, met 0-4 roepende mannen per broedseizoen. In de laatste twee jaar zijn territoria vastgesteld in Geelbroek (2), het Lage Veld (1) en het Looner Diep (2). Deze aantallen zijn beduidend lager dan de aantallen in de periode 2007-2011, toen er jaarlijks minimaal 5 roepende vogels werden waargenomen. Topjaren waren 2007-2009, toen zelfs 9 tot 25 territoria per jaar werden vastgesteld. De afname vanaf 2009 gaat in Drenthe iets trager dan de landelijke trend, waar de soort in diezelfde periode sterk afnam (Sovon 2022).

In het beekdal vormt extensief beheerd hooiland het broedbiotoop. Vestiging vindt gewoonlijk pas vanaf de tweede week van juni plaats en succesvol broeden is dan ook sterk afhankelijk van laat maaien. Met late maaidata (>1 aug/sept) lijkt er een belangrijke basis te liggen voor een goed broedsucces. Het is aannemelijk dat de grote fluctuaties in aantallen worden gestuurd door omstandigheden en aantalsontwikkelingen buiten de gebieds- en landsgrenzen (Koffijberg & Schopper 2019).

Figuur 6. Aantalsontwikkeling Kwartelkoning 2002-2022

Waterhoen

Gallinula chloropus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 10-15)

Verspreid over het gebied van noord naar zuid komt het waterhoen in kleine aantallen voor. Waterhoentjes zijn te vinden in stilstaand water van vennen, kleine plasjes en moerassige stukken met wat open water (deels door vernatting ontstaan). In de beken zelf zijn nauwelijks territoria vastgesteld. Daar is mogelijk de voedselsituatie in combinatie met de stroming van het water onvoldoende geschikt.

De afgelopen 20 jaar zijn er schommelende aantallen vastgesteld, zonder een duidelijke trend. In de nabijgelegen bebouwde kom van Assen is wel sprake van een duidelijke toename. De aantallen zijn er in de afgelopen 20 jaar opgelopen van ongeveer 40 broedpaar naar 100 broedpaar in 2021 (onpubliceerde gegevens H. Olk). Deze toename in stedelijk gebied is een landelijke ontwikkeling.

Meerkoet

Fulica atra

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 15-20)

Met ongeveer 20 broedparen maximaal herbergt de Drentsche Aa een vrij klein aantal meerkoeten. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in de benedenloop met veel open water. Jaarlijks worden hier de meeste broedende meerkoeten vastgesteld. Een tweede, kleiner cluster, is te vinden in het moerassige gebied De Holmers (6 territoria). In de tussenliggende gebieden worden verspreid in de aanwezige vennen lage aantallen aangetroffen.

Vanaf 2000 was er een toename van de soort in Oost-Nederland en stegen ook de aantallen in het Drentsche Aa-gebied met een piek in 2016 (50 paar). Vervolgens namen de aantallen weer af tot het huidige niveau. Vooral de waterstand en de hoeveelheid open water zijn bepalend voor de aantallen. Bij de herinrichting van De Holmers/ Halkenbroek ontstond vanaf 2002 door het afgraven en uitvoeren

van aanvullende vernattingsmaatregelen een moeras met lisdoddevelden waar alleen in 2010 22 paar meerkoeten werden geteld (van Manen 2011). Waarschijnlijk waren de omstandigheden daar toen tijdelijk optimaal en daalden de aantallen daarna weer.

Kraanvogel

Grus grus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

De kraanvogel broedt sinds 2001 weer in ons land en wel in het Fochteloërveen, op de grens van Drenthe en Friesland. In de jaren daarna is er ook op het Dwingelderveld gebroed en werden steeds meer waarnemingen gedaan van overzomerende kraanvogels in andere heide- en hoogveengebieden. De hervestiging in Nederland valt samen met een sterke groei van de Duitse broedpopulatie, die zich ook nog eens in westelijke richting uitbreidt.

Kraanvogels met jongen in Halckenbroek 2022 (Peter Venema)

In het beekdal van de Drentsche Aa worden al meerdere jaren op verschillende plekken territorium en broedverdachte waarnemingen gedaan o.a. op het Eexterveld en langs het Gasterensche Diep. Ook op het Balloërveld wordt de kraanvogel steeds vaker waargenomen. In de Holmers heeft weliswaar een paartje kraanvogels al enkele jaren gebroed, maar de jongen zijn daar nooit vliegvlug geworden. Het eerste succesvolle broedpaar zat in Halckenbroek, een moerasachtig veengebied en het brongebied van een van de stroompjes van de Drentsche Aa. Na een mislukt broedsel in 2020 werden er in 2021 twee en in 2022 een jong succesvol groot gebracht.

Scholekster

Haematopus ostralegus

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 5-10)

De scholekster is in het binnenland vooral een vogel van agrarisch gebied, maar in toenemende mate ook in dorpen en steden. De aanwezigheid van korte open grasvegetaties (ook akkers) met voldoende

regenwormen en emelten is een belangrijke voorwaarde. In het Drentsche Aa-gebied komt de scholekster vrijwel alleen nog voor in regulier agrarisch gebied en dan vooral op akkers. In de aangrenzende stadsranden van Assen, maar ook in Rolde, zijn de dichtheden aanzienlijk hoger.

De soort is in het Drentsche Aa-gebied een relatief nieuwe broedvogel die vanaf de jaren zestig, analoog aan de landinwaartse opmars, sterk toenam. Vanaf 1990 kwam daar de klad in en namen de aantallen continue af. Dit is ook duidelijk terug te zien in de trend sinds 2002. Het lijkt niet meer de vraag of, maar wanneer de soort definitief uit het gebied verdwijnt. In gebieden waar de Scholekster nog aanwezig is, gaat het vaak om lage dichtheden tussen 0,5-1,5 p/100 ha.

De achteruitgang kent meerdere oorzaken. In het binnenland laat m.n. de reproductie sterk te wensen over (laag broed- en nestsucces en lage overlevingskans van jongen). In de agrarische gebieden rond Deurze en Loon bijvoorbeeld blijft de reproductie steken op de 0,09 vliegvlugge jongen per paar, terwijl dit 0,38 moet zijn voor een stabiele populatie. Dit lage succes is vooral toe te schrijven aan hoge predatieverliezen door vooral vossen. Maar mogelijk spelen ook gebrek aan voedsel en het ontbreken van een goede dekking hierbij een rol.

De achteruitgang in het Drentsche Aa-gebied is sneller verlopen dan gemiddeld in Drenthe. Hierbij springt de snelle achteruitgang in de natuurgebieden in het oog. Op de vernatte percelen wordt een verschrallingsbeheer (minder bodemfauna) gevoerd en is een hogere ruigere vegetatie ontstaan. Al met al een weinig aantrekkelijke situatie voor deze soort. De huidige verspreiding is beperkt tot de hogere gronden met vooral akkers grenzend aan de beekdalen. En ook hier is sprake van een dunne bezetting.

Uit kleurringonderzoek bij Deurze is gebleken dat er ook broedparen zijn verhuisd naar daken in Assen, soms tot bijna 3 km van de ringplek (Dijkstra *et al.* 2023). Bovendien worden bij Deurze bijna alle paren gevormd door vogels die als jong zijn geboren in Assen. De populatie kent daar een goede reproductie en hierdoor treedt overloop op naar het leeglopende agrarische gebied. Alleen dankzij deze overloop kan een totale uitsterving in het buitengebied worden voorkomen.

RB-WZCA als broedvogel bij Deurze in 2020. Deze vogel werd op 14 juni 2015 als kuiken geringd aan de Zeilmakerstraat te Assen (Bert Dijkstra).

Kleine Plevier

Charadrius dubius

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 2-3)

Deze pioniersoort komt in zeer klein tot klein aantal voor. De landelijk matig positieve trend gaat aan het Drentsche-Aa gebied voorbij. Wel is er een toename vergeleken met de periode 1978 -1993. Op de verspreidingskaart in Broedvogels van Drenthe ontbreekt de soort in het gehele Drentsche-Aa gebied (van den Brink 1996).

Territoria zijn vastgesteld in Looner Diep-Zuid, Ossebroeken, Taarlosche Diep, Westerlanden, Es van Balloo, Holmers/Halkenbroek en Balloërveld. Veelal betrof het 1 of 2 territoria. De soort reageert snel op het beschikbaar komen van geschikt broedhabitat en is vervolgens weer afwezig als dat weer verloren is gegaan. Door ingrepen (plaggen, afgraven) of droogvallend slik ontstond tijdelijk een geschikt biotoop wat door vegetatiesuccessie na één tot drie jaren weer ongeschikt was geworden. Uitzondering betreft het Balloërveld waar de zandverstuivingen met grindige bodem, waar vochtige omstandigheden in de directe omgeving ontbreken, vanaf 2004 bijna jaarlijks een semi-permanent broedbiotoop vormen voor 1 of 2 paren. Een aantal keren werden hier nesten met eieren (meestal 4) en jongen waargenomen (Olk *et al.* 2005). Als de zandige delen niet teveel vermossen en dichtgroeien, en de versterking door recreatie binnen de perken blijft, kan dit mogelijk nog jaren zo blijven.

Kievit

Vanellus vanellus

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 75-100)

Kievit hebben een uitgesproken voorkeur voor vrij open gebieden met schaars begroeide bodems om te broeden. Die schaars begroeide bodems kunnen bestaan uit akkers, geplagde heide, natte schraallanden, gemaaid rietland en vochtige graslanden. Op dit moment komt de soort nog redelijk verspreid over het gebied voor, zowel binnen als buiten de natuurgebieden. De belangrijkste kernen met hogere dichtheden zijn momenteel te vinden in het oostelijke deel van het gebied (De Hoorns, Ossebroeken, Gasterensche Diep) en in de benedenloop (Westerlanden en De Punt). Het gaat hierbij om dichtheden tussen de 5 en 15 p/100 ha. Daarbuiten komen kleinere clusters voor bij Deurze, het Taarlosche Diep en het Amerdiep. Ondanks de ruime verspreiding gaat het allesbehalve goed. In de meeste gebieden zijn de aantallen ten opzichte van 2002 afgenomen met hier en daar kortstondige oplevingen kort na inrichtingsprojecten (bijvoorbeeld het Binnenveld van Taarlo). Er is een groeiend aantal gebieden waar aanvankelijk de kievit nog talrijk was en nu (nagenoeg) verdwenen. Voorbeelden hiervan zijn de het Lage veld, Looner Diep, Deurzerdiep en Zwijnmaden.

Het verdwijnen van korte vegetaties met ondiepe waterplassen en toename van struweel door verandering in beheer spelen hierbij zeker een rol. Maaibeheer is voor deze soort essentieel, in de natuurgebieden komen clusters voor op plekken waar in de voorgaande nazomer/herfst de vegetatie kort is gemaaid met rupsmaaiers.

Watersnip

Gallinago gallinago

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 75-100)

De watersnip mag toch wel een iconsoort van het Drentsche Aa genoemd worden en daarmee schaart het gebied zich in het rijtje met landelijke bolwerken van deze snip in NW-Overijssel, Waterland (NH) en Friesland (Sovon 2018). Als liefhebber van natte drassige graslanden en zeggenmoeras komen ze op veel plekken aan hun trekken binnen de natuurterreinen. In agrarisch gebied komen ze niet voor. Watersnippen zijn te vinden vanaf de bovenloop tot aan de benedenloop en komen ook voor in smalle zijloopjes. Alhoewel open gebieden wel een voorkeur hebben, schuwen ze meer besloten landschappen met bosjes en houtsingels niet. Van de naar schatting kleine honderd broedparen broedt een aanzienlijk in de middenloop ter hoogte van het Balloërveld.

Belangrijke gebieden hierbij zijn het Looner Diep (10-15), Taarlosche Diep (20-28), het Gasterensche Diep (7-11), Ossebroeken (9-12) en het Gasterensche Diep (7-11). De dichtheden kunnen hier oplopen tot >10 p/100 ha. Meer richting de boven- en benedenlopen liggen de dichtheden veelal ruim onder 5 p/100 ha. Gerekend vanaf 2003 is de stand vrij stabiel, maar de populatie lijkt de laatste vier jaar iets in mineur. Jaarlijkse schommelingen zijn niet altijd één op één te verklaren aan de hand van neerslagcijfers in het voorjaar, maar mogelijk heeft een serie droge zomers vanaf 2017 wel zijn sporen achtergelaten. Daarnaast zijn er lokaal opvallende afnames zoals het Looner Diep (vanaf 2019) en meer geleidelijk in Geelbroek (vanaf 2002).

Waternip Taarlo 2023 (Bert Dijkstra)

Houtsnip

Scolopax rusticola

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 8-13)

Verspreid over het hele telgebied wordt deze steltloper in kleine aantallen aangetroffen. Alleen bij het Taarlosche Diep en Balloërveld werden meerdere baltsende mannetjes tegelijk gezien en gehoord (samen 4 territoria). De houtsnip is lastig te inventariseren. Meer gericht onderzoek, avondbezoeken in de schemering, zouden wel eens kunnen leiden tot hogere aantallen knorrende en baltsende mannetjes.

Vanaf 1990 is de landelijke trend, vooral op de hoge zandgronden van Noord-Nederland, positief. Daar past de positieve ontwikkeling binnen het Drentsche Aa-gebied in. Het aantal territoria steeg van 1 in 1998 (van Manen 1999) naar 4 tussen in de periode 2001-2010 en naar 6 tussen 2011-2013 (van Manen 2014). Van 2018-2022 schommelde het aantal territoria vervolgens tussen de 10 en 15. Een verklaring voor deze toename is het ouder worden van de bossen en kleinere bosclementen. Door de toename van de strooisel- en humuslaag groeide het arsenaal aan geschikt foerageer- en broedgebied.

Grutto

Limosa limosa

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 2-5)

De nationale vogel is een liefhebber van open gebieden met vochtige en matig voedselrijke graslanden. Dit type grasland is op landelijke schaal sterk afgenomen sinds de jaren zestig van de vorige eeuw. Hiervoor in de plaats kwamen veel drogere monotone raaigrasweiden. Deze ontwikkeling is ook opgetreden in het Drentsche Aa-gebied met grote consequenties voor de grutto. Maar ook buiten de verkavelde gebieden is het leefgebied sterk ingekrompen door verschraling, verruiging en verminderde openheid door struweelvorming.

Sinds 2002 zijn de aantallen continue afgenomen en vanaf 2006 kwam deze daling zelfs in een stroomversnelling. Als eerste werden de boven- en benedenlopen verlaten en kon de Grutto zich nog enigszins handhaven in de open middenloop bij Taarlo, Anderen en Gasteren. Tussen 2009 en 2012 werd nog een korte opleving geconstateerd langs het Taarlosche Diep nadat het gebied vernat werd. Dit was slechts van korte duur en ook dit laatste bolwerk van de grutto staat op het punt te verdwijnen. Buiten Taarlo bevinden zich nog enkele paren bij Deurze, Ossebroeken en het Gasterensche Diep. De totale populatie bedraagt ca. 5 paren hiermee lijkt het doek bijna gevallen van een vogel die in de jaren zestig nog de meest talrijke weidevogel was in het Drentsche Aa-gebied.

Wulp

Numenius arquata

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 15-20)

Ooit was de wulp in Drenthe een typische vogel van heide- en hoogveen maar komt daar nu nagenoeg niet meer voor. De meeste wulpen stapten rond de eeuwwisseling over naar het agrarisch cultuurlandschap. In 2016 werd op de rand van Balloërveld voor het laatst een paartje op de heide aangetroffen. Zeer waarschijnlijk hebben de wulpen die het Balloërveld verlieten aanvankelijke hun heil gezocht in de aangrenzende stroomdalen het Looner Diep, Taarlosche Diep en Gasterensche Diep.

Vlievugge jonge wulp in maïsveld te Deurze 2021 (Bert Dijkstra)

Vanaf 2005 lijkt de achteruitgang in een vrije val terecht te zijn gekomen. In een kleine 20 jaar kromp de populatie met bijna 80%! Hiermee schaart de Wulp zich in het rijtje van snelst afnemende weidevogelsoorten. Verschraling en waarschijnlijk ook lage reproductie door nestpredatie spelen hierbij een rol. De huidige populatie bedraagt ca. 15-20 paar, waarvan ca. 70% in agrarische gebieden. In 2018 is in Drenthe een project gestart om wulpennesten te beschermen tegen vossenpredatie. Hierbij worden door vrijwilligers in agrarisch gebied stroomrasters rond het nesten geplaatst. Deze vorm van bescherming wordt ook in het Drentsche Aa toegepast bij Deurze, Loon, Ekehaar en Gasteren. Deze rasters werken effectief: 77% van de nesten kwam uit tegen 33% bij onbeschermden nesten (Kusters 2019). Hierdoor komen er aantoonbaar meer jongen op de wieken dan voorheen. Of hiermee kan worden voorkomen dat de wulp verdwijnt zal de tijd leren.

Tureluur

Tringa totanus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 12-17)

Het Drentsche Aa-gebied kent een kleine bescheiden populatie broedparen. Het biotoop van de tureluur bestaat uit vochtige, kruidenrijke, laat gemaaide graslanden met een pollige structuur en veel greppels en ondiepe waterplassen. Binnen het Drentsche Aa-gebied zijn deze omstandigheden alleen nog maar te vinden in de natuurterreinen. Veelal zijn dit natte schraallanden en vochtige hooilanden. De aanwezigheid van broedende Kieviten is een pré, omdat Kieviten het verjagen van predatoren voor hun rekening nemen. Mede daardoor vertoont de verspreiding van beide soorten binnen natuurgebieden grote gelijkenissen. De dichtheden varieerden van 0,5-4 p/100 ha. en zijn in vergelijking met de Kievit lager. De hoogste dichtheden zijn aangetroffen langs het Taarlosche Diep, Ossebroeken en de Westerlanden. Sinds 2002 is de trend negatief, maar de afname is in vergelijking met andere klassieke weidevogels minder sterk. In 2022 werd bovendien een opmerkelijke opleving geconstateerd. De toekomst hangt nauw samen met factoren die ook de populatie Kieviten bepalen.

Kokmeeuw

Larus ridibundus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-4)

In 2022 werd een aantal van 4 broedende kokmeeuwen geteld in De Punt in een ondergelopen stuk grasland. Het is voor het eerst sinds lange tijd dat de kokmeeuw weer in het beekdal als broedvogels is vastgesteld. Kokmeeuwen broedden eerder in enkele vennen op de flanken van het beekdal. In 'Broedvogels van Drenthe' worden kolonies genoemd bij Taarlo in 1961-1975 en eentje bij Zeegse in 1968 (van Dijk & van Os 1982). De kolonie bij Taarlo telde in 1993 en 1994 6 resp. 12 paren en was toen in zijn nadagen.

Visdief

Sterna hirundo

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-4)

Jaarlijks worden er 1-4 paartjes broedende visdiefjes geteld in De Punt, het meest noordelijke deel van het gebied. De uitgezette nestvlotjes zijn daar succesvol gebleken en leveren ieder jaar vliegvlugge jongen op.

Bezette visdiefvloten bij de Punt in 2021 (Bert Dijkstra).

Holenduif

Columba oenas

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 50-75)

De holenduif is in een vrij klein aantal wijd verspreid over het gehele beekdallandschap aanwezig, maar ontbreekt op en in de directe omgeving van het Balloërveld en in de meest zuidelijke telgebieden. In het veelal halfopen beekdallandschap met aangrenzend kleinschalig boerenland voelt de soort zich goed thuis. De holenduif is niet erg kritisch ten opzichte van de nestplek. Zo maakt de soort gebruik van natuurlijke holttes, oude spechtennesten, nissen in schuren en grote nestkasten, maar ook in oude ekster- en kraaiennesten en in dichte opgaande begroeiing (klimop, coniferen) kan worden genesteld. Landelijk is er een toename in agrarisch gebied en een stabiele tot licht negatieve trend in bos/heide en stedelijk gebied (Boele *et al.* 2020). Binnen het beekdallandschap is er gestage toename, met jaarlijkse fluctuaties zichtbaar. Het aantal territoria in 2022 was het laagste sinds 2004, na aanzienlijk hogere aantallen van 2008 tot 2021. Het is niet bekend welke factoren hierbij een rol spelen.

Turkse tortel

Streptopelia decaocto

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 5-10)

De Turkse tortel is een jaarlijkse broedvogel in zeer klein aantal. De soort is sterk gebonden aan de dorpen in het gebied. Territoria zijn genoteerd in de bebouwing van Loon, Taarlo, Balloërveld, en Ekehaar.

Landelijk laat de Turkse tortel recentelijk een matige afname zien. Na een sterke toename vanaf de eerste vestiging in Nederland in 1950 en het eerste Drentse broedgeval in 1958 (van Dijk & van Os

1982), werden rond 1980 de hoogste aantallen vastgesteld. De afgelopen twee decennia neemt de soort op de hoge zandgronden af, iets dat ook geldt voor het beekdallandschap van de Drentsche Aa (Kooijmans 2019).

Zomertortel

Streptopelia turtur

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 1-5)

Hoewel de zomertortel niet elk jaar wordt vastgesteld is de soort waarschijnlijk een jaarlijkse broedvogel in zeer klein tot klein aantal. Gebieden waar de soort is vastgesteld worden vanaf 2017 niet meer ieder jaar geteld. Dit verklaart de jaren zonder territoria. Recentelijk zijn zomertortels vastgesteld in vier telgebieden: Rolderveld (1), Amerstukken (1), Holmers (1) en Halkenbroek (2).

De zomertortel is landelijk een van sterkst afgenomen broedvogelsoorten in de afgelopen decennia. Sinds de eerste Nederlandse vogelatlas (1979) is de soort landelijk met meer dan 97% afgenomen. In Drenthe is zomertortel in de periode 1990-2021 jaarlijks met 8% afgenomen (Boele *et al.* 2021). De situatie in het stroomdallandschap vormen daar helaas geen uitzondering op. De aantallen wijzen op een lichte daling, maar zijn te laag en te onregelmatig om echt van een dalende trend te kunnen spreken. Een belangrijke factor in de afname van het hoofdvoedsel, namelijk graan en zaden, in het broedseizoen. Dit is het gevolg van een afname van graanteelt, een efficiëntere graanoogst, een afname van onkruiden en de intensivering van het agrarisch grondgebruik. Ook buiten de broedtijd heeft de zomertortel het niet makkelijk. Jacht tijdens de trek en landschappelijke veranderingen en jacht in het overwinteringsgebied resulteren in een lage overleving (van Turnhout 2019). De komende jaren zullen moeten gaan uitwijzen of de zomertortel zich kan handhaven of dat de negatieve trend doorzet en de soort volledig uit het gebied zal verdwijnen.

Koekoek

Cuculus canorus

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 40-50)

De koekoek bestrijkt een breed spectrum aan biotopen zoals graslanden, moerassen, bossen en heidegebieden. Hier specialiseren ze zich op gastouders die ze vanaf uitkijkpunten in de gaten houden. Landelijk ging de koekoek vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw gestaag achteruit, de afgelopen 12 jaar is er weer sprake van een toename. Die toename lijkt in het Drentsche Aa-gebied al rond 2007 te zijn begonnen. In de meeste recente vogelatlas prijkt het zuidelijke deel van het gebied van de Drentsche Aa op de kaart als een gebied met een toegenomen relatieve dichtheid. Op zich is die verandering niet zo verwonderlijk aangezien belangrijke gastouders als graspieper, kleine karekiet, witte kwikstaart en gele kwikstaart ook een duidelijk toename laten zien. De meeste koekoeken houden zich op in de beekdalen met vochtige hooilanden, schraalgraslanden en moeras. In regulier agrarisch gebied ontbreken ze nagenoeg.

Kerkuil

Tyto alba

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 5-10)

Sinds 2003 worden er, verspreid over het gebied, jaarlijks maximaal een handvol territoria van de kerkuil vastgesteld. Het werkelijke aantal territoria ligt hoger, omdat het heimelijk gedrag van deze uil zich op het boerenerf afspeelt, een terrein waar tellers doorgaans weinig tijd aan besteden. De vastgestelde broedparen hebben veelal betrekking op toevallige uitwisseling tussen erfeigenaren en tellers. Locaties waar de kerkuil regelmatig gezien en/of gehoord wordt zijn Oudemolen, rond de dorpen Balloo en Rolde en in de gebieden Geelbroek, Lageveld en Anreep-Schieven.

De Kerkuilenwerkgroep Drenthe heeft door nestkastonderzoek een nauwkeuriger beeld van het aantal broedvogels. In de periode tussen 2013 en 2022 schommelt dit aantal tussen 20 en 57 broedgevallen

in het gebied tussen Rolde, Tynaarlo, Gasselte en de grens met Groningen (pers. med. G. Hoogerwerf). Het jaar 2019 was daarbij een gunstig jaar met 57 broedgevallen. Dit aantal halveerde in 2021 naar 29. De schommelingen volgen de landelijke fluctuaties en worden vooral bepaald door het aanbod van muizen en de winterse kou.

Steenuil

Athene noctua

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 6-12)

De steenuil is in het Drentsche Aa-gebied een zeldzame broedvogel en m.n. aanwezig in het zuidelijk deel. Daar worden steenuilen jaarlijks in kaart gebracht door Nico Rommes en Lukas Jansen van de Steenuilwerkgroep Drenthe/KNNV Assen. Hun werkgebied strekt zich uit van Anderen-Rolde tot aan Grolloo-Amen. In de gebieden ten noorden hiervan ligt het werkgebied van IVN Zuidlaren. In dit noordelijke gelegen gebied ontbreekt de steenuil nagenoeg. Enkel in 2022 werd in Zeegse meerdere malen een roepende vogel gehoord. In het zuidelijke deel is het beter gesteld.

Steenuil, Anderen 2020 (Bert Dijkstra)

Het aantal broedparen schommelde daar in de jaren 2020-2022 tussen de 6 en 12. Hiervan broedde meer dan 60% in speciaal voor deze soort opgehangen kasten en de rest in gebouwen. Ten opzichte van 2011-2013 (5-9) is er sprake van een lichte toename. Enkel de nestplek in Eleveld is in de loop der jaren verlaten. Uit de nestgegevens van broedende vogels in nestkasten is gebleken dat het broedsucces in sommige jaren mager is. Predatie van eieren en nestjongen door steenmarter, maar ook onbevuchte eieren (bijv. twee vrouwtjes in een kast) zijn verklarende factoren hiervoor.

Tabel 7. Territoria, nestkastbezetting en reproductie van de Steenuil

	Territoria			Bezette kasten			Vliegvlugge jongen		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Balloo	5	2	2	3	2	2	8	3	0
Anderen	3	3	2	1	1	2	4	8	0
Amen	1	2	1	1	2	1	0	0	0
Eldersloo	1	1	1	0	0	0	?	?	2-3
Nijlande	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Ekehaar	1	1	0	0	0	0	0	?	0
Grolloo	0	1?	0	0	0	0	0	?	0
Deurze	0	1?	0	0	1	0	0	0	0
Zeegse	0	0	1	0	0	0	0	0	0

(gegevens KNNV Assen/Jaarverslagen Steenuilenwerkgroep Drenthe)

Bosuil

Strix aluco

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 10-15)

De bosuil is weinig waargenomen tijdens de BMP-tellingen. Net als andere uilensoorten zal de bosuil makkelijk gemist worden tijdens een reguliere telronden. Dit wordt bevestigd door waarnemingen van anderen (bron: waarneming.nl). In 2022 bijvoorbeeld waren er 21 waarnemingen van baltsende vogels verspreid over het gebied. Dit geeft aan dat het werkelijke aantal territoria hoger ligt dan op basis van de tellingen het geval is. Dat is ook in lijn met de stabiele groei van deze soort in Drenthe. De hoge zandgronden van Drenthe zijn zelfs de laatste jaren een positieve uitzondering op het landelijke beeld, mogelijk als gevolg van de veroudering van de bossen.

Vanaf 2004 is er jaarlijks een broedgeval vastgesteld bij Oudemolen (beheerboerderij SBB). Verspreid over het hele gebied zijn er incidenteel territoria vastgesteld in Westerlanden, Deurzerdiep en Amerdiep.

Ransuil

Asio otus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

De ransuil is vooral afhankelijk van de combinatie van open gebieden om te jagen en naaldbomen als broed- en rustplek. Van deze vogel worden sinds de jaren '80 maximaal 3 broedparen per jaar vastgesteld. Vanaf 2016 gaat het zelfs om maximaal 1 broedpaar (met meerdere jaren geen waarnemingen). Doordat het inventarisatiewerk zich niet specifiek op deze uil richt, is de kans zeer groot dat er vogels gemist zijn. Bovendien broeden ransuilen in toenemende mate in en nabij dorpen. Dit wordt bevestigd door waarnemingen van baltsende vogels op m.n. waarneming.nl. Deze betreffen enkel waarnemingen bij de dorpen Rolde/Balloo, Anderen, Gasteren, Oudemolen en Schipborg. De aantallen op roestplekken in de winter liggen hoger: de jaarlijkse roestplek in Zeegse telt meestal rond de 10 en die in Rolde rond de 18 ransuilen.

Waar de oehoe landelijk met een opmars bezig is (helaas nog geen waarnemingen in de Drentsche Aa) gaat het met de populatie ransuilen heel slecht. Dat is in lijn met de afname van de hele Nederlandse populatie. Vanaf 1990 is de Nederlandse populatie met 80% afgenomen met dieptepunten in 2018 en 2021. Oorzaken hiervan zijn het gebrek aan prooidieren door landbouw-intensivering, predatie door haviken, minder nestgelegenheid en toename van de verkeersintensiteit. In het beekdallandschap is het aantal verkeersslachtoffers onder ransuilen aanzienlijk. In de periode van 2017 tot 2022 zijn 13 meldingen gedaan, waarvan alleen al 7 in 2021.

Velduil

Asio flammeus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

In de Gastersche Duinen en het gebied ten noorden daarvan werden in het voorjaar van 2003 drie waarnemingen gedaan van de velduil. Eénmaal zat de vogel in het gras en tweemaal in het talud van een beekje. In de winter van 2003/2004 zijn er buiten het telgebied eveneens waarnemingen gedaan van de velduil (tweemaal een dode vogel, geplukt door waarschijnlijk een havik). Dit duidt erop dat deze soort zich in elk geval in het gebied heeft opgehouden. De waarnemingen waren echter niet voldoende om met zekerheid een territorium vast te kunnen stellen. In de periode 2005-2007 zijn er incidenteel nog waarnemingen geweest van velduilen op het Balloërveld en het Eexterveld.

Nachtzwaluw

Caprimulgus europaeus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 25-30)

Het snorrende geluid van de nachtzwaluw wordt na jaren van afwezigheid sinds 2004 weer steeds vaker gehoord op de Drentse heidevelden. Zo ook op het grootste heidegebied in het Drentsche Aa-gebied, het Balloërveld. Dit gebied bevindt zich aan de uiterste noordgrens van de verspreiding in Nederland. In 2021 werden er 36 territoria vastgesteld, in 2022 stopte de teller bij 29 territoria.

Nest nachtzwaluw met ei en jong Balloërveld (Hans Olk)

Driemaal werd er een territoria elders gevonden; in 2005 een broedgeval in de Gastersche Duinen, in 2011 en in 2022 een territorium in het Looner Diep.

In de periode 1978-1993 werden totaal slechts 2 territoria vastgesteld in de Gastersche Duinen resp. het Balloërveld (van den Brink *et al.* 1996). Daarna zijn er geen territoria vastgesteld tot 2004, mogelijk door het ontbreken van inventarisaties. Vanaf 2002 worden nachtzwaluwen weer systematisch geteld. Vastgestelde territoria bevinden zich bij uitzondering buiten (en dan vaak nog in aangrenzende gebieden) van het Balloërveld. Na een voorzichtige start (vanaf 2004) stijgt het aantal territoria in dit

gebied naar 10-20 en vanaf 2015 worden meerdere jaren aantallen bereikt boven de 30 met als maximum 36 in 2021. Andere gebieden waar de nachtzwaluw incidenteel is vastgesteld zijn Taarlosche Diep, Oudemolen, Scheebroekerloopje en Amerdiepje. Deze toename speelt zich af in dezelfde periode als de opzienbarende landelijke toename vanaf het jaar 2000.

De huidige dichtheid op het Balloërveld bedraagt ongeveer 10 p/100 ha. Verschillende keren zijn nesten met eieren en net uitgekomen jongen aangetroffen. Zingende nachtzwaluwen zijn verspreid over het Balloërveld aangetroffen. De hoogste aantallen vocale vogels aan de randen met bomen en opslag (vooral van berk) en aan de randen van bosjes en bij zandige delen, waaronder de zandpaden. Sterk vergraste delen in het centrale deel zijn veel minder in trek, vooral als er geen bomen staan. Foeragerend worden ze daar wel regelmatig gezien.

De spectaculaire landelijke toename (Vogel & Sierdsema 2018) wordt vooral toegeschreven aan ontwikkelingen op grote schaal. In de overwinteringsgebieden in Afrika (Sahel en Soedan) zijn de omstandigheden verbeterd door hogere regenval dan in eerdere jaren. Dat zorgt voor gunstige omstandigheden (meer insecten) die de conditie en de overleving verbetert. Tevens leiden klimaatveranderingen bij ons tot warmere lente en zomers waarin meer gunstige avonden zijn om te foerageren. Als gevolg hiervan kan het broedseizoen worden verlengd en zijn er vaker 2 broedsels met betere resultaten (van Dijk 2017). Ook wordt de mogelijkheid genoemd dat nachtzwaluwen de eisen die ze stellen hebben aangepast (Dijkstra 2007). Mogelijk profiteert de soort van de verrassende toename van een aantal nachtvindersoorten (Vogelbalans 2022, Langton *et al.* 2007). Of er effecten zijn van weersomstandigheden als droogteperioden en stortbuien is onbekend.

Gierzwaluw

Apus apus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Binnen de grenzen van het beekdallandschap is bebouwing beperkt aanwezig. Daardoor is de kans niet zo heel groot dat een territorium van de gierzwaluw kan worden vastgesteld. Slechts één waarneming zou kunnen duiden op een mogelijk territorium. In 2021 werden 2 rondvliegende paartjes nabij een aantal boerderijen in De Hoorns waargenomen. Het ontbreekt echter aan concrete (aanvullende) informatie, zodat de kans niet echt groot is dat hier inderdaad sprake was van een territorium.

Ijsvogel

Alcedo atthis

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

De ijsvogel doet het relatief goed in Nederland en ook in de provincie Drenthe is de trend gematigd positief. Belangrijke factoren van invloed zijn de waterkwaliteit en zacht winterweer. De soort is erg gevoelig voor strenge winters en na een strenge winter volgt dan ook een flinke dip in de aantallen vogels.

In het Drentsche Aa-gebied is de soort echter maar zeer schaars aanwezig. Vanaf 2002 worden jaarlijks slechts enkele territoria aangetroffen, verspreid over 8 telgebieden. Uitschieter was 2016, toen een record van 7 territoria werd vastgesteld. Ook de recente beekherstelmaatregelen hebben tot nu toe niet geleid tot een duidelijke toename van het aantal broedgevallen. Het ontbreken van voldoende steile wanden voor broedplekken kan wel eens de belangrijkste oorzaak zijn.

Draaihals

Jynx torquilla

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-5)

Na meer dan 30 jaar lijkt de draaihals bezig aan een voorzichtige comeback. Vanaf 2017 zijn er tien territoria vastgesteld. De laatste waarneming van de draaihals was in 1993, aan de oostkant van het Balloërveld (van Manen 1994, van Dijk & van Os 1982).

Op drie na werden alle draaihalzen aangetroffen op het Balloërveld. Buiten het Balloërveld zijn territoria vastgesteld in het Gasterensche Diep (2017 en 2021), De Holmers (2021) en het Looner Diep (2017). Langs het Looner Diep werd eenmalig een roepende draaihals waargenomen, echter zonder vervolgwaarnemingen.

In 2017 werden aan de oostkant van het Balloërveld tussen 15 mei en 2 juni veelvuldig en langdurig roepende (waaronder duetten) vogels gehoord. Verspreid over 270 meter werden minimaal 3 exemplaren gehoord. Aanwijzingen voor nest of broeden werden niet gevonden. Dit leidde tot 2 territoria in dat jaar. In het voorjaar van 2020 werd ook aan de oostkant van het Balloërveld op meerdere dagen minstens één roepende vogel gehoord (1 vastgesteld territorium). Het jaar 2021 leverde 3 territoria op. Eentje aan de westrand en twee aan de oostkant op dezelfde locaties als in 2017. Daarvan heeft eentje met zekerheid tot een nest en broeden geleid. Het nest zat op ongeveer twee meter hoogte in een eik. Er zijn voedselvluchten waargenomen en jongen in de nestholte gehoord. Mogelijk zijn er jongen uitgevlogen. Dit alles gebeurde ondanks dat er op enkele meters van de nestboom regelmatig wandelaars, ruiters en mountainbikers voorbij kwamen.

De waargenomen draaihalzen bevonden zich steeds op plekken waar recent gekapt is. Er zijn toen bomen, kleine bosjes en opslag weggehaald. Daar ontstonden in de hei plekken met een zandige bodem en lage, schrale vegetatie, geschikt om te foerageren op met name mieren. Deze kleine lokale opleving past in het beeld van de toename elders, Zuidwest-Drenthe en op de Veluwe (kerngebieden in Nederland).

De landelijke toename na 2005 wordt verklaard door de hogere neerslagcijfers in de Sahel waar de soort overwintert (Bijlsma 2014). Kerngebieden in Nederland zijn de Veluwe en Zuidoost-Drenthe. De populatie in het beekdallandschap ligt aan de uiterste noordrand van het verspreidingsgebied. Het is spannend of de draaihals in het beekdallandschap een verdere opleving inluidt. De meer geïsoleerde ligging aan de uiterste noordrand van het verspreidingsgebied maakt de kleine populatie kwetsbaar. Bovendien zijn bij de recente kap van bomen en bosjes op het Balloërveld weinig oudere berken (potentiële nestbomen) blijven staan.

Groene specht

Picus viridis

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 25-30)

De luide schaterlach van de groene specht is niet te missen en vaak al op grote afstand te horen. Een nauwkeurige plaatsbepaling is echter niet altijd even eenvoudig. De groene specht is een typische soort van halfopen landschappen, waaronder beekdalen, die worden begeleid door bossen en heidevelden. Belangrijke elementen daarin zijn oude (loof)bomen om in te broeden en open delen om te foerageren. Deze spechtensoort is gespecialiseerd in het eten van mieren en is daarom regelmatig op de grond waar te nemen. Schrale bodems zijn hierbij van belang en het verschralingsbeheer in het gebied zal zeker een positief effect hebben gehad op het voedselaanbod.

De groene specht komt verspreid in het hele onderzoeksgebied voor. In de gebieden ten zuiden van de N33 (o.a. Geelbroek, Nijlanderbroek, Amerdiep, Amerdiepje en Andersche Diep) blijven de dichtheden duidelijk achter bij de rest van het onderzoeksgebied. In de meeste gebieden liggen de dichtheden onder 1 p/100 ha. Omdat territoria vaak over de grenzen van telgebieden heen gaan, is het goed mogelijk dat door overschatting het werkelijke aantal groene spechten lager ligt dan de schatting. Over de hele onderzoeksperiode is er sprake van een forse groei met een factor 3, die de laatste jaren weer wat afvlakt. Gelet op de afvlakking lijkt de draagkracht van het gebied langzaam maar zeker te zijn bereikt.

Zwarte specht

Dryocopus martius

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-2)

Met een voorkeur voor oudere naald- en gemengde bossen is de zwarte specht niet echt een vogel van het beekdal. Het aantal waarnemingen van deze spechtensoort is dan ook schaars. Vermoedelijk

gaat het hierbij om zwerfvogels. Jaarlijks werden er 1 tot maximaal twee territoria met zekerheid vastgesteld. In slechts drie gebieden (Eexterveld, Amerbrugje en Halkenbroek) werd van deze spechtensoort twee keer een territorium vastgesteld. Eenmalig is een territorium vastgesteld in de Burgvallen, Gasterense Holt en De Holmers.

Vergeleken met eerdere onderzoeken neemt het aantal zwarte spechten licht toe. In 'Broedvogels van Drenthe' (van den Brink 1996) worden twee vindplekken gemeld (Kampsheide, Westerlanden) en Willem van Manen trof geen enkele zwarte specht aan tijdens zijn onderzoek (van Manen, 1998).

Grote bonte specht

Dendrocopos major

Voorkomen: groot aantal; territoria: zeer algemeen (schatting: 150-200)

De grote bonte specht is met 272 paar een zeer algemene broedvogel in het Drentsche Aa-gebied. De soort is weinig kieskeurig en komt verspreid over ongeveer het hele gebied voor. Een klein bosje, een houtwal, laan of bomengroep is toereikend voor een territorium. Al vroeg in het voorjaar valt de aanwezigheid op door zijn luide roffel. Later in het seizoen (vanaf eind mei) zijn bezette nesten relatief eenvoudig op te sporen. De bedelende jongen zijn dan op grote afstand te horen. Wanneer geen nesten worden gevonden kan het inventariseren van de grote bonte specht echter een aardige frustrerende bezigheid zijn. Vooral als later in het seizoen spechten vrij ongericht door het bos vliegen en met alles en iedereen ruzie lijken te hebben.

De grote bonte specht is vanwege zijn bouwnijver een belangrijke aanjager voor de aanwezigheid van andere holenbroeders, die zelf niet in staat zijn een nestholte uit te hakken, zoals mezen, spreuwen en vliegenvangers.

In het Drentsche Aa-gebied is duidelijk sprake van een toename in de onderzoeksperiode. De populatie is met een factor 3 gegroeid. Deze toename staat niet op zichzelf. Zo groeide het aantal broedparen in de provincie Drenthe van ongeveer 2500 in 1975-80 naar ongeveer 7000 in 2013-15 (van Dijk *et al.* 2017). Waarschijnlijke verklaring voor deze groei is het toenemend en ouder wordend arsenaal aan bosachtig gebied binnen het beekdallandschap. Bossen worden na 20 jaar geschikt voor deze spechtensoort en na 50 jaar ontstaat er een soort van optimale situatie (van Manen 2018).

Middelste bonte specht

Dendrocoptes medius

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-2)

De middelste bonte specht is een nieuwe broedvogelsoort in het stroomdallandschap van de Drentsche Aa. De soort heeft zich in 2020 in het onderzoeksgebied (Ameltermos) gevestigd en is daarnaast vastgesteld in Oudemolen/Schipborg (2021). Het geluid van de middelste bonte specht wijkt in veel aspecten af van de andere spechten. De territoriale zang doet denken aan de gaai. Roepende 'mibo's' lijken dan wel weer op de andere bonte spechtensoorten. De middelste bonte specht is een echte bosvogel en daarom vooral in de oudere bossen op de flanken van het beekdal te vinden.

De middelste bonte specht is sinds 1994 een jaarlijkse broedvogel in Nederland en heeft sindsdien een explosieve groei doorgemaakt (Boele *et al.* 2022). De eerste waarnemingen van middelste bonte spechten in Drenthe komen uit 1997 en 1999, maar van blijvende vestiging was pas sprake in 2010 (Schoppers 2018). Dat was veel later dan elders in het land. Daarmee loopt de Drentse populatieontwikkeling ver achter op de landelijke ontwikkeling. In 2017 en 2018 was de 'mibo' Drentse vogel van het jaar en bij een inventarisatie van de meest kansrijke gebieden werden toen 25 territoria vastgesteld. De verwachting is dat met de provinciale toename de middelste bonte specht de komende jaren ook veel vaker in het beekdallandschap te bewonderen zal zijn. Al is het natuurlijk geen echte soort van beekdalen.

Kleine bonte specht

Dryobates minor

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 20-25)

De kleine bonte specht komt verspreid voor over het hele onderzoeksgebied met de grootste concentraties in de middenloop (omgeving Balloërveld, het Looner Diep en het Scheebroekerloopje). Deze spechtensoort is een uitgesproken standvogel met broedlocaties die jaarlijks in gebruik kunnen zijn. Dit zijn vaak bosjes of houtsingels en-wallen met veel zacht en/of dood hout. Het loont de moeite om op deze locaties extra alert te zijn tijdens de inventarisatierondjes. Enerzijds door het onopvallende gedrag en anderzijds doordat de kleine bonte specht onregelmatig roffelt. De kans is daardoor aanwezig dat kleine bonte spechten worden gemist. Een vroege ronde in het voorjaar (lieft in maart) levert over het algemeen de meeste kans op een waarneming van deze kleine en onopvallende specht. Later in het seizoen nemen de kansen af en is een goede dosis geluk en geduld nodig om een kleine bonte te kunnen waarnemen.

Over de periode 2002-2017 wordt melding gemaakt van een significante toename van meer dan 5% per jaar (Dijkstra & Boonstra 2018). Inmiddels laat de trend over de hele periode van 2002 tot en met 2022 een min of meer stabiel populatieniveau zien.

Boomleeuwerik

Lullula arborea

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 25-30)

De boomleeuwerik komt in een klein aantal voor in het Drentsche Aa-gebied. Heide met zandige plekken met wat opslag en enkele bomen is het voorkeursbiotoop. Het merendeel van de territoria ligt in 3 gebieden: Balloërveld, Gastersche Duinen en Lageveld/Grote Zand. De overige territoria liggen verspreid over het stroomdallandschap in een vijftal telgebieden met ieder 1 territorium (situatie 2022). De jaarlijkse aantallen schommelen erg en laten daardoor geen duidelijke trend zien.

Het Balloërveld, het grootste heidegebied binnen het stroomdallandschap, herbergt veruit de meeste boomleeuweriken. Jaarlijks worden hier ongeveer 20 territoria vastgesteld met een maximum in 2023 van 26 territoria. In de jaren 1992-'95 varieerde dit aantal tussen de 0 en 4 paren (Ottens & van Manen 1994). Daarna namen de aantallen toe naar 6 territoria in 1998 (van Manen 1999). Na 2018 is er sprake van een verrassende afname tot ongeveer 10 territoria, terwijl op provinciaal niveau de trend positief bleef (Boele *et al.* 2022). In die jaren nam de recreatiedruk, mede door corona, enorm toe en daarmee ook het aantal loslopende honden en mountainbikers in het gebied. Dat kan een oorzaak zijn, maar broedbiologisch onderzoek elders (Aekingerzand) laat enkele jaren vóór 2017 ook een laag broedsucces zien (van Dijk *et al.* 2017)

Veldleeuwerik

Alauda arvensis

Voorkomen: groot aantal; territoria: zeer algemeen (schatting: 200-250)

De zang van de veldleeuwerik is gelukkig nog steeds en zelfs meer te horen. Deze Rode lijst-soort komt verspreid over nagenoeg het hele gebied in grotere en kleine clusters voor. Verreweg het talrijkst is deze soort op en rond het Balloërveld en in de middenloop van de Drentsche Aa.

Het broedbiotoop bestaat vooral uit heide, extensief grasland en akkers. Verreweg de meeste territoria zijn te vinden op de hei en extensief grasland. Daar is naast voldoende voedsel ook ruimte om succesvol te broeden. De overige territoria zijn vooral gelegen op de veldontginningen van de diverse essen. In de beekdalgraslanden komt de soort sporadisch tot broeden. Op intensief boerenland lukt het veelal niet om jongen succesvol groot te brengen door de vele bewerkingen (Ottens 2016).

De trend (exclusief het Balloërveld) is matig positief, met vanaf 2015 een sterkere toename. Na een eerdere afname is in de laatste 15 jaar in deze gebieden een matige toename te zien en die trend steekt daarmee gunstig af in vergelijking met die van heel Nederland (Boele *et al.* 2022).

De hei van het Balloërveld herbergt binnen het Drentsche Aa-gebied het grootste aantal territoria (119 in 2022). Dat aantal is vergelijkbaar met de aantallen uit de jaren '90 (118 territoria in 1992 en 1993). Wel daalden deze aantallen in de tussenliggende jaren. In 1998 bleef de teller bijvoorbeeld staan op 76 (van Manen 1999) en in de periode 2003-2008 nog lager. Gemiddeld werden toen 52 territoria vastgesteld.

Tabel 8. Aantal territoria en dichtheden van de veldleeuwerik in (2022)

	Territoria	Biotoop
Balloërveld	119	hei
Gasterensche Diep	20	extensief grasland & agrarisch
Oude Molen/Schipborg	17	hei
Geelbroek/Lageveld	13	extensief grasland
Deurze agrarisch	14	agrarisch
Koelanden	13	extensief grasland
Es van Balloo	12	agrarisch
Westerlanden	11	extensief grasland
Visvliet	9	agrarisch
Rolde Noord	8	agrarisch

Beheermaatregelen waar de soort op het Balloërveld waarschijnlijk van profiteert zijn maaien (in stroken), bosjes en opslag weghalen en mogelijk ook de begrazing met schapen. Van onderzoek op het Dwingelderveld is bekend dat de aantallen grondbroeders, waaronder de Veldleeuwerik, 5 tot 10 jaar na het maaien toenemen (van Dijk 2007). Ook het verwijderen van opslag en bosjes hebben een positief effect op het aantal territoria van grondbroeders. Mogelijk fungeert het Balloërveld als brongebied voor omliggende gebieden.

De veldleeuwerik staat ook op de Rode lijst voor wintervogels (gevoelig). De soort overwintert in Zuidwest Europa en gedeeltelijk in onze streken, waaronder Drenthe. De mate van strengheid van de winter en de voedselsituatie (-schaarste) zijn van invloed op de winteroverleving. Mogelijk dragen de zachtere winters van de laatste jaren en de aanwezigheid van wintervoedselveldjes bij aan een betere overleving en/of conditie voor het broedseizoen.

Oeverwaluw

Riparia riparia

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0)

Oeverwaluwen zijn in grote mate afhankelijk van menselijke graafactiviteiten. Waar zanddepots worden gesloten of zandafgravingen worden gestopt verdwijnen ook de kolonies oeverwaluwen. De enige grote kolonie was die in Zwijnmaden. Jaarlijks werden daar zo'n 30-50 bezette nestgangen geteld. Met een uitschieter in het jaar 2000 (Steendam, 2000). Toen werden er 114 geteld. Daarna liepen de aantallen terug en in 2013 werden daar voor het laatst nog 2 paartjes waargenomen. De overige locaties betreffen vooral nestelpogingen in steilwanden langs beken, zoals bij Taarlo (3), Oudemolen (2-5) en de Westerlanden (1-2). Na 2014 zijn er geen broedindicerende waarnemingen meer gedaan en daarmee is de oeverwaluw als broedvogel uit het gebied verdwenen. Net als bij de ijsvogel lijkt het gebrek aan geschikte broedplekken in steilwandjes de oorzaak te zijn dat de oeverwaluw nagenoeg afwezig is als broedvogel in het gebied.

Boerenwaluw

Hirundo rustica

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 25-50)

De boerenwaluw komt verspreid over het hele gebied voor, maar is daarbij wel gebonden aan een agrarische omgeving. Het gros van de paren huist in koeien- of paardenstallen, maar ook boerenschuren en opslagloodsen zijn geliefde plekken. Soms ook onder een bruggetje, zoals tweemaal

in de Burgvallen. De toenemende populariteit van het houden van hobbydieren biedt een welkome aanvulling op de meer traditionele broedlocaties.

Het gebied met de hoogste aantallen is met stip het Looner Diep (meerdere jaren boven de 20 paren met een maximum van 37). Op bescheiden afstand gevolgd door het boerenland van Glimmermade (tussen 14 en 23). Elders zijn de aantallen nog lager (jaarlijks tussen 1 en 10 territoria) of ontbreekt de soort.

De totale aantallen geven een vertekend beeld van het totaal aantal boerenzwaluwen door de jaren heen. In de eerste jaren lag het accent van te onderzoeken gebieden vooral op het beekdal waar de bebouwing beperkt is tot een enkele boerderij en wat schuurtjes in het land. In de jaren daarna werden ook andere gebieden met meer boerderijen met stallen en opslagplaatsen zijn onderzocht. Vaak kon echter ook geen territorium worden vastgesteld, omdat de broedplaatsen van foeragerende vogels gelegen is in en rond boerderijen op de flanken van het gebied. Daarnaast is het ook nog eens een hele lastige soort om het werkelijke aantal territoria vast te stellen.

Het lijkt erop dat de trend licht dalend is, mogelijk redelijk stabiel. Mogelijk dat klimaatschommelingen in het voorjaar (te warm of te koud, te nat of te droog) en de warme tot hete zomers (gebrek aan voedsel en/of klei/modder voor nestbouw) de inleiding vormen tot werkelijk dalende aantallen.

Huiszwaluw

Delichon urbicum

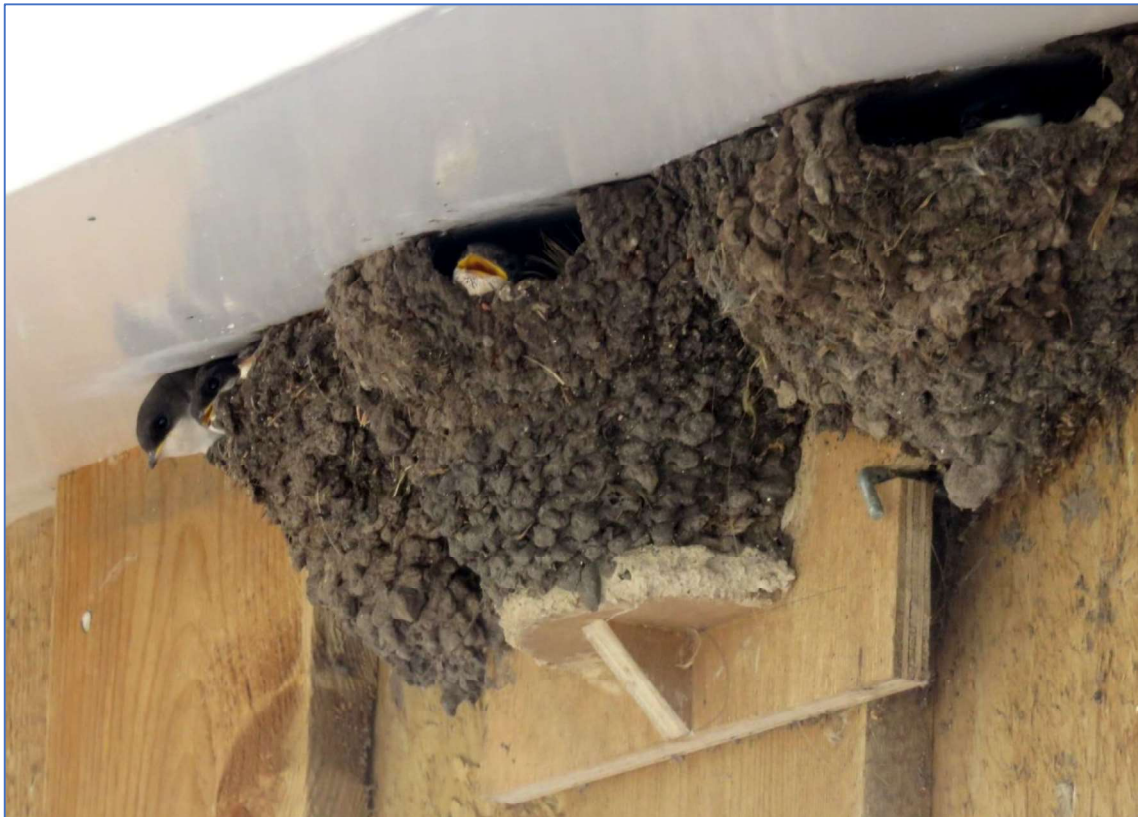
Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 200-250)

De huiszwaluw broedt in alle dorpen in het gebied, maar veel BMP-plots liggen buiten de bebouwde kom en leveren derhalve geen compleet beeld. Dankzij telinspanningen van de Vogelwerkgroep KNNV Assen en enkele tellers van de telgroep wordt de stand in 15 dorpen langjarig gevolgd. In de meeste dorpen gaat het jaarlijks om vele tientallen paren, waarbij Taarlo en Gasteren opvallen met relatief lage aantallen. In de periode 2002-2010 nam de populatie vrij sterk toe tot ca. 500 paar, daarna volgde een stabilisatie met vanaf 2020 een afname.

Tabel 9. Ontwikkeling en omvang lokale huiszwaluwpopulaties

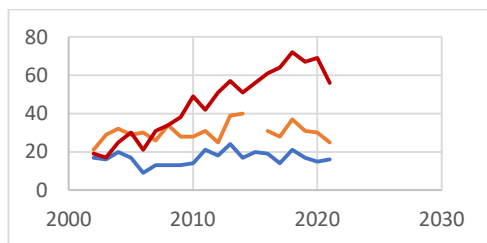
Dorp	Trend	Min	Max	Gem
Taarlo dorp e.o.	=	0	12	3
Anloo	=	21	40	30
Gasteren	=	9	24	17
Loon	+	0	63	25
Deurze	=	3	46	19
Baloo	+	17	58	39
Nijlande	-	9	44	29
Anderen	+	17	69	46
Eleveld	=	15	90	47
Amen-Ekehaar	+	19	131	55
Marwijksoord	=	0	20	9
Grolloo	=	19	90	58
Papenvoort II	-	0	18	9
Papenvoort I	=	33	66	46

De lange termijn ontwikkeling per dorp laat sterke verschillen zien (zie tabel 3). Zo nam in het oostelijke deel van de Drentsche Aa de stand in Anderen sterk toe, maar bleef deze in de nabij gelegen dorpen Gasteren en Anloo stabiel. In het zuidwestelijke deel van de Drentsche Aa laten de dorpen Deurze, Nijlande en Eleveld vanaf 2017 synchroon een afname zien. Dit terwijl in de iets zuidelijker gelegen dorpen Amen-Ekehaar na 2020 de stand bijna explodeerde. Deze groei werd vooral waargenomen bij een drietal melkveebedrijven.

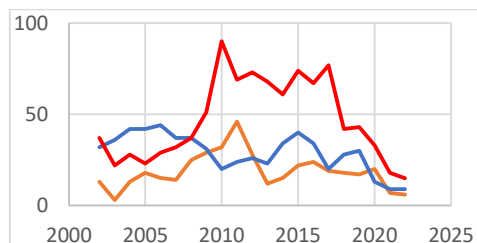

Huiswaluwenkolonie Nijend, Anderen

Naar de oorzaken van deze verschillen blijft het deels gissen. Veranderingen in voedselaanbod, beschikbaarheid van nestmateriaal (modder) en nestplekken spelen hierbij zeker een rol. Met betrekking tot nestplekken zijn er twee bewegingen: Zo accepteren bijvoorbeeld veehouders veelal kolonies aan gebouwen, terwijl burgers nestpogingen verijdelen of juist kunstnesten ophangen.

Figuur 7. De aantal ontwikkeling van de huiswaluw: Anderen (rood), Gasteren (Blauw) en Anloo(Oranje)

Figuur 8. De aantal ontwikkeling van de huiswaluw: Eleveld (rood), Nijlande (Blauw) en Deurze (Oranje)

Boompieper

Anthus trivialis

Voorkomen: zeer groot aantal; territoria: talrijk (schatting: 600-750)

De boompieper is een echte topper in de Drentsche Aa. Het is een van de meest voorkomende vogelsoorten in het gebied. De soort komt in alle telgebieden voor met de hoogste dichtheden op het Balloërveld (0,28 p/100 ha.) en Taarlo/De Heest (0,23 p/100 ha.). Alleen in de nattere benedenloop zijn de dichtheden beduidend lager. Ook in aantal is deze soort de afgelopen 20 jaar fors toegenomen: ruim een verdubbeling vergeleken met het begin van de onderzoeksperiode. Daarmee stijgt de groei uit boven het landelijk gemiddelde. Sovon meldt in de Vogelatlas een verdubbeling over 40 jaar voor heel Nederland (Hustings *et al.* 2019). Daarmee steekt ons land gunstig af bij de rest van Europa, want daar is het toch voor een groot deel kommer en kwel wat de boompieper betreft.

De boompieper is een soort van hoge zandgronden. Deze zijn te vinden in Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant. Daar broeden ze in heidegebieden, bosranden en agrarisch cultuurland: typisch voor de Drentsche Aa waar in de afgelopen decennia als gevolg van natuurontwikkeling het areaal aan geschikte broedplekken bossen en bomen met open plekken en vooral extensieve graslanden met bosranden en opslag en op heidevelden met opgaand struikstruweel.

Graspieper

Anthus pratensis

Voorkomen: zeer groot aantal; territoria: talrijk (schatting: 450-500)

De graspieper is één van de talrijkste broedvogels in het Drentsche Aa-gebied en komt vrijwel overal voor. Uiteraard zijn de als grasland beheerde delen van het onderzoeksgebied favoriet, waarbij de voorkeur uitgaat naar de meest open terreindelen. De hoogste dichtheden van meer dan 20 p/100 ha. worden bereikt in de Koelanden, Andersche Diep en Ossebroeken. In de meeste delen van het beekdal liggen de dichtheden rond de 10 p/100 ha. Alleen in de meest besloten delen of in delen waar de graslanden niet jaarlijks meer worden gemaaid (en zich langzamerhand naar moerassen ontwikkelen) worden dichtheden van 10 p/100 ha. niet meer gehaald. Naast een voorkeur voor graslanden komt de graspieper ook in redelijke dichtheden (ongeveer 8 p/100 ha.) voor op de heischrale graslanden van het Balloërveld.

Ronduit spectaculair is de aantalsontwikkeling in de Koelanden. Hier zijn de dichtheden toegenomen van nog geen 10 p/100 ha. in 2002 tot meer dan 50 p/100 ha. in de afgelopen vijf jaar. De toename is hier waarschijnlijk veroorzaakt door de verandering van agrarisch beheer naar natuurbeheer, met vernatting en extensiever beheer als belangrijkste positieve elementen.

De trend duidt op een lichte toename van de graspieper. Deze toename komt overeen met de landelijke broedvogeltrend (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018) waar de graspieper de laatste twaalf jaar significant toeneemt. De graspieper is gebaat bij extensivering van het graslandbeheer. Ook vernatting van delen van het beekdal heeft een positieve bijdrage op de graspieperdichtheden in het onderzoeksgebied. Toch is verdere extensivering van het beheer, waarbij graslanden niet meer (jaarlijks) worden gemaaid, juist minder gunstig voor de graspieper. Omvorming van graslandvegetaties naar moerasvegetaties kunnen lokaal leiden tot afname van de graspieper. De komende jaren zal de graspieper ongetwijfeld nog wel even één van de meest algemene broedvogels blijven.

Gele Kwikstaart

Motacilla flava

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 50-75)

De gele kwikstaart houdt van open gebieden met akkers en extensieve graslanden. Naarmate het areaal extensieve graslanden afnam kwam het accent steeds mee op akkerbouwgebieden te liggen. Hier broeden ze vooral in gewassen (o.a. ook lelies en tulpen) met open structuren en zoeken hun voedsel voor de jongen vooral in perceelranden en bermen (Bijlsma 2019). In het Drentsche Aa-gebied komt de gele kwikstaart mondjesmaat voor in de beekdalgraslanden met maximale dichtheden van 2 p/100 ha. In sommige gebieden ontbreken ze zelfs zoals in Geelbroek. De hoogste dichtheden komen voor in gebieden die gedomineerd worden door akkers zoals op de es van Balloo (12 p/100 ha.), de akkers ten oosten van het Gasterensche Diep (7 p/100 ha.) en Deurze (6 p/100 ha.). Analooq aan de landelijke trend zit de gele kwikstaart ook in het Drentsche Aa-gebied in de lift.

Engelse Kwikstaart

Motacilla flava flavissima

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Op 3 mei en 9 juni 2011 is een mannetje waargenomen in het beekdal van het Andersche Diep, beide

keren op dezelfde plek. Op 9 juni was hij gepaard met een vrouwtje gele kwik en had de vogel voedsel in de snavel. Dit duidt op een broedgeval van dit gemengde paar.

Gele kwikstaart met voedsel in tarweveld op de es van Balloo 2022 (Bert Dijkstra)

Grote gele kwikstaart

Motacilla cinerea

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

In 2022 werden er – externe waarnemingen naast de BMP-onderzoeken - 4 waarnemingen gedaan in de periode tussen eind maart en begin juni langs het Deurzerdiep, voldoende om van een territorium te kunnen spreken (WAD-Nieuwsbrief, maart 2023). Eveneens werden in april van dat jaar enkele grote kwikken gezien langs het Looner Diep. Ook in 2021 was dat op die locatie het geval.

Witte kwikstaart

Motacilla alba alba

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 50-75)

Witte kwikken zijn overal in het gebied op de meest uiteenlopende plekken aangetroffen. Variërend van boerderijen, paardenweitjes, zandverstuiving, heideveld, gras- of akkerland, bij een bruggetje, enz. In de kerngebieden Looner Diep, Geelbroek, Koelanden, Nijlanderbroek en Lageveld werden elk jaar bovengemiddelde aantallen (5-9) vastgesteld. Minder frequent of met wat lagere aantallen (2-4) in Oudemolensche Diep, Eexterveld en Anderensche Diep. Schaars is de witte kwik in gebieden als Balloërveld en De Punt. Slechts elk 1 territorium in alle jaren.

De vrij sterke afname in de laatste 7 jaar geeft een negatieve trend te zien.

Nachtegaal

Luscinia megarhynchos

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Van de nachtegaal zijn over de hele onderzoeksperiode slechts 8 territoria vastgesteld, vrijwel allemaal in de periode vóór 2012. Deze nachtegalen verbleven in de wat nattere gebieden met als meest zuidelijk gelegen telgebied het Scheebroekerloopje. In 2022 werd in het agrarisch gebied bij Deurze een territorium in een ruilverkavelingssingel vastgesteld.

Blauwborst

Luscinia svecica

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 75-100)

De blauwborst is een soort die in het Drentsche Aa-gebied een spectaculaire groei heeft doorgemaakt. Bij de start van het onderzoek in 2002 was de blauwborst nog een schaarse broedvogel met in totaal 8 broedpaar en in slechts vier telgebieden aanwezig (Glimmermade/De Punt, Taarlosche Diep, Looner Diep en Geelbroek). De verspreiding van de blauwborst in de jaren 2004-2007 wijkt niet wezenlijk af ten opzichte van de situatie in 2002 met broedparen in dezelfde telgebieden (Dijkstra & Boonstra 2008). De groei vindt vooral plaats in de periode na 2007. Vanuit de hierboven genoemde kerngebieden heeft de blauwborst zich als een olievlek uitgesmeerd over de resterende delen van het Drentsche Aa-gebied. Inmiddels is de blauwborst in vrijwel alle telgebieden aanwezig, met nog wel clusters van broedparen in de benedenloop (Glimmermade, De Punt en Westerlanden), de middenloop (Taarlosche Diep, Looner Diep, Gasterensche Diep en Rolderdiep) en de bovenloop (Geelbroek, De Holmers).

De toename van de blauwborst in het Drentsche Aa-gebied staat niet op zichzelf. De soort neemt ook landelijk flink toe (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Op lokale schaal is de uitbreiding van rietvegetaties in het beekdal een belangrijke oorzaak van de toename van de blauwborst in het karteergebied. Moerasvorming door verhoogde waterstanden en een minder intensief maaibeheer hebben een positieve invloed op rietvogels, waaronder de blauwborst.

Zwarte roodstaart

Phoenicurus ochruros

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 5-10)

In het gebied van de Drentsche Aa wordt de zwarte roodstaart jaarlijks aangetroffen. Wel in kleine aantallen. Dit hangt samen met het feit dat de zwarte roodstaart een voorkeur heeft voor bebouwd gebied in de vorm van dorpen en losse bebouwing. Alleen in het meer geürbaniseerde centrale deel van het gebied met dorpen als Loon, Taarlo, Balloo, Deurze wordt de soort jaarlijks aangetroffen. De waargenomen aantallen zijn te laag voor een betrouwbare trendberekening. Landelijk is het beeld genuanceerder. Blijkens de Vogelatlas (Van der Brink 2018) nemen in sommige landsdelen (o.a in Groningen) de aantallen toe waar elders sprake is van teruggang.

Gekraagde Roodstaart

Phoenicurus phoenicurus

Voorkomen: groot aantal; territoria: zeer algemeen (schatting: 175-200)

De gekraagde roodstaart is een vaste bezoeker van het beekdalgebied. Ze arriveren veelal vanaf begin april en keren daarbij vaak terug naar de broedplaats van het jaar ervoor. De voorkeur gaat uit naar parkachtige bossen, waar open plekken, oude bomen, graslanden of heiden elkaar afwisselen. Het wekt dan ook geen verbazing dat de soort in het beekdallandschap van de Drentsche Aa zeer algemeen is en dan met name in de biotooptypen met halfopen heide en besloten cultuurlandschappen. Dit soort gebieden springen er dan gelijk uit met hoge dichtheden zoals Anreep-Schieven, Ameltermos,

Balloërveld, Kampsheide, Oudemolen-Zeegse, Oudemolen-Schipborg en vooral Scheebroekerloopje). In deze gebieden komen dichtheden voor van 5-25 p/100 ha. De stand is vrij stabiel met een paar opvallende dips (2008 en 2018) en uitschieters (2012 en 2021). Landelijk verschuift het zwaartepunt van de populatie zich het noordoosten van het land.

Paapje

Saxicola rubetra

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 25-30)

Het onopvallende, fraai getekende paapje laat over de periode 2002-2022 een matig positieve trend zien. Daarmee is het voorkomen van deze Rode lijst-soort opgeschoven van zeldzaam naar vrij zeldzaam. Gezien de landelijke afname in de rest van Nederland (sinds 1975 een negatieve trend die nog steeds gaande is) weet de Drentse populatie zich aan die trend te onttrekken. Rond de 80% van de gehele Nederlandse populatie bevindt zich ondertussen op Drentse bodem (Boele *et al.* 2022). Daarom wordt het paapje ook wel als een “Drentse specialiteit” beschouwd.

De verspreiding van het paapje is heel sterk gecentreerd in 2 clusters: eentje ter hoogte van de middenloop (Balloërveld, Ossebroeken, Scheebroekerloopje, Gasterensche Diep) en eentje in de bovenloop (Geelbroek, Lageveld). Van oudsher zijn dit ook de twee bolwerken waar in het verleden ook hogere aantallen paapjes (19 territoria in 1998) werden vastgesteld (van Manen 1998). De hoogste Drentse aantallen zitten echter in het Fochtelooërveen (hoogveengebied met ongeveer 60 territoria) en het Dwingelderveld (heide met 26 territoria).

Zingende paap, Taarlo 2023 (Bert Dijkstra)

De jaren na 2000 waren een dieptepunt met regelmatig minder dan 10 territoria in het gehele gebied. Vanaf ongeveer 2012 vergaat het deze lastig te inventariseren soort (onopvallend en pleisterende, soms zingende, doortrekkers tot laat in het seizoen) geleidelijk weer beter. Vanaf 2012 liggen de aantallen tussen de 13 en 27 paar. De aantallen fluctueren wel van jaar tot jaar, mede door droge en natte winters en verslechtering van het landschap in de Sahel waar het paapje overwintert (van Dijk

2017). De broedbiotoop van deze insecteneter bestaat uit: vochtige bloemrijke graslanden met ruigtekruiden in het beekdal, extensief agrarisch cultuurland en voldoende natte heide. Vernatting, extensivering, verschraving, begrazing en het vrijhouden van overmatig opslag en struweel bevorderen de kwaliteit van het broedbiotoop. Op meerdere plekken in het telgebied vonden deze natuurvriendelijke maatregelen plaats. Het warmer worden van voorjaar en zomer kan de soort verder ten goede komen: het is gunstig voor sommige insecten en het zorgt voor betere omstandigheden voor vogels om te foerageren (de Jong et al, 2022). De broedseizoenen 2020-'22 met hoge aantallen, respectievelijk 19, 13 en 27 paren, waren warm en droog. Welke factoren en in welke mate deze een rol spelen in de huidige ontwikkelingen is complex en lastig te zeggen zonder nader onderzoek. Als de huidige populatie standhoudt (en hopelijk nog verder groeit) komen de instandhoudingsdoelstellingen Natura2000 echt in zicht (regionale sleutelpositie met ten minste 10 paren).

Roodborsttapuit

Saxicola rubicola

Voorkomen: groot aantal; territoria: zeer algemeen (schatting: 250-300)

De enorme toename van de aantallen roodborsttapuit is verbazingwekkend. Deze Rode lijst-soort komt in grote aantallen voor binnen het gehele gebied. Telgebieden (gegevens 2022) met hoge aantallen zijn het Balloërveld (63), Geelbroek/Lage veld (31), Looner Diep (27), Gasterensche Diep (21), Westerlanden (15) en Anderse Diep (14). Er zijn de laatste jaren geen gebieden meer waar deze soort ontbreekt. Dat was in het verleden wel anders. Rond 1970 was de soort schaars, gevolgd door een achteruitgang in de jaren '80 met als dieptepunt de jaren '90. Zo waren er in 1992 slechts 4 territoria aanwezig op het Balloërveld (van Manen 1998) en werden er in 1993 'maar liefst vijf territoria vastgesteld' op het Westersche veld (van Manen *et al.* 1993).

De toename heeft plaats gevonden in alle landschappen, zowel natuurgebieden als boerenland. Eerst in hei en hoogveen, vervolgens ook in agrarisch cultuurlandschap. De gemiddelde dichtheid voor het gehele telgebied bedraagt 4,3 p/100 ha. De hoogste dichtheden bevinden zich op de heidegebieden met 14,5 p/100 ha. op het Balloërveld. Gevarieerde heide met verspreide struikjes, boompjes en braamstruweel is favoriet broedbiotoop op de hei. (Boele *et al.* 2022).

Een aantal factoren speelt een rol in de verklaring van de toename van deze insecteneter. Natuurontwikkeling, beekherstel, diverse beheermaatregelen, verruiging, opslag van struweel, vernatting en begrazing dragen bij aan het geschikter maken van het broedbiotoop. Sommige insectensoorten zijn afgelopen jaren, tegen het algemene beeld in, toegenomen als gevolg van herstel van natte natuur, droge en warme zomers en de relatieve afwezigheid van pesticiden in natuurgebieden (De Jong *et al.* 2022). Mogelijk zorgt de klimaatopwarming voor verlenging van het broedseizoen bij deze soort die al vroeg in het voorjaar terugkeert. Daarmee kan van een hogere reproductie sprake zijn doordat vaker 3 in plaats van 2 legsels succesvol zijn. Zachtere winters zorgen mogelijk voor gunstigere overwinteringsomstandigheden (Boele *et al.* 2022).

Tapuit

Oenanthe oenanthe

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0)

De tapuit is als broedvogel verdwenen. Het laatste geïsoleerde bolwerkje bevond zich op de hei van het Balloërveld. In de jaren 2003 t/m 2005 werden jaarlijks nog 8 tot 9 territoria vastgesteld, maar daarna ging het snel bergafwaarts. Het laatste jaar met een territorium was 2009.

In de open heide met een zandige bodem en lage vegetatie wist de soort zich nog te handhaven. De aanwezigheid van konijnen zorgde voor het kort houden van vegetatie en aanbod van nestlocaties (konijnenholen). Dit habitat staat al jaren hevig onder druk. Depositie (stikstof), vermessing en verzuring leidt uiteindelijk tot het dichtgroeien van open zand en tot verruiging. Als gevolg van verschillende ziektes verdween het konijn bijna volledig van het Balloërveld. Hierdoor verslechterde de kwaliteit van het leefgebied van de Tapuit. Afname van prooidichtheden en predatie door de aanwezige vossen zullen bij de afname ook een rol gespeeld hebben. Evenals de geïsoleerde ligging

van deze kleine populatie (Van Oosten 2018). Wel worden jaarlijks tijdens de voorjaarsstrek nog kleine aantallen tapuiten waargenomen in heidegebieden als Gastersche Duinen en Balloërveld. Of het in de toekomst tot hervestiging zal leiden is onwaarschijnlijk.

Kramsvogel

Turdus pilaris

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Waarnemingen van kramsvogels worden nog tot ver in het voorjaar gedaan. Zelfs zingende mannetjes zijn vaak nog doortrekkend naar noordelijke streken. In 2016 werd de waarneming van een zingend mannetje gevolgd door de waarneming van een aanwezig paartje in het besloten bosachtige cultuurlandschap langs het Amerdiepje. Extra bezoeken leverden een aantal weken later de bevestiging van een succesvol broedgeval: 3 uitgevlogen jongen.

Grote lijster

Turdus viscivorus

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 94)

De grote lijster is een echte standvogel, die zijn voedsel zoekt op open plekken in bossen en op graslanden. Deze combinatie van verspreid liggende bossen en bosjes, houtwallen én graslanden is in het beekdallandschap in ruime mate aanwezig. De dichtheid varieert overwegend tussen de 0-2 p/100 ha. met uitschieters van 3-7 p/100 ha. bij het Amerbrugje, Amerdiep, Amelterbos, Kampsheide en het noordelijke deel van het Looner Diep.

Hoewel het aantal territoria van jaar tot jaar aanzienlijk verschilt is er sinds het begin van de onderzoeksperiode (2002) een positieve trend. Dit sluit aan bij de ontwikkeling in kleinschalige cultuurlandschappen elders in Drenthe, Twente en de Achterhoek (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Dit in tegenstelling tot het landelijk beeld. Sinds 1995 is er landelijk een neerwaartse trend te zien. Habitatverlies en -verslechtering door verstedelijking en intensiever grondgebruik zullen daar een rol bij spelen. Deze factoren zijn niet aan de orde in het gebied van de Drentsche Aa.

Sprinkhaanzanger

Locustella naevia

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 75-100)

De sprinkhaanzanger is geen strikte rietvogel, maar meer een soort van ruigtes en beginnend struweel in vochtige tot natte terreinen. Door vernatting en verruiging heeft de sprinkhaanzanger zich in de afgelopen periode van twintig jaar ontwikkeld van een schaarse en zeer lokaal voorkomende broedvogel naar een vrij algemeen voorkomende soort met een ruime verspreiding. Twintig jaar geleden vertoonde de verspreiding van de sprinkhaanzanger grote gelijkenis met de verspreiding van de blauwborst. Kerngebieden lagen in de benedenloop bij De Punt (Kappersbulten), De Heest en het Looner Diep. Momenteel kan de ratelende roep van de sprinkhaanzanger verspreid door het hele beekdal worden gehoord. Hiaten in de verspreiding bevinden zich langs het Schipborgerdiep, Deurzerdiep en het Andersche Diep. Graslanden met een botanisch beheer en gebiedsdelen met een zekere mate van agrarisch (mede)gebruik zorgen hier voor omstandigheden die minder geschikt zijn voor sprinkhaanzangers.

Krekelzanger

Locustella fluviatilis

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Ten noorden van Oudemolen werd in 2017 in de periode tussen 24 juni en 10 juli bijna dagelijks een zingende krekelzanger waargenomen in het beekdal langs de beek. In 2022 was dat eveneens het geval

bij het Zeegserloopje, net buiten de grens van het onderzoeksgebied.

De verwachting was dat de Cetti's zanger zich als eerste zou melden, maar deze soort is nog niet waargenomen binnen de grenzen van het beekdallandschap.

Snor

Locustella luscinioides

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 3-5)

De snor is een nieuwe en onregelmatige broedvogel in het Drentsche Aa-gebied. Het eerste territorium stamt uit 2013 (Glimmermade/De Punt). In de jaren daarna zijn territoria vastgesteld in de gebieden Glimmermade/De Punt, Looner Diep, Gasterensche Diep en Geelbroek. Het is op dit moment nog onvoldoende duidelijk of de snor tot de vaste broedvogels van het Drentsche Aa-gebied behoort of dat het een tijdelijke of onregelmatige broedvogel blijft. De snor werd ooit geassocieerd met goed ontwikkelde rietvegetaties met een flink aandeel aan waterriet. Inmiddels is de snor aanzienlijk minder kieskeurig en duikt steeds vaker op andere plaatsen op. De aanwezigheid van een flink aandeel aan riet is nog steeds een belangrijke voorwaarde om geschikte broedgelegenheid te bieden aan de snor.

Rietzanger

Acrocephalus schoenobaenus

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 25-50)

Rietzangers komen in wisselde hoeveelheden in het Drentsche Aa-gebied voor. De enige telgebieden met een vaste kernpopulatie bevinden zich in de benedenloop van de Drentsche Aa. De gebieden Westerlanden, De Punt en Glimmermade zijn jaarlijks goed voor ruim driekwart van de rietzangers in het hele beekdal. Rietzangers buiten deze kernpopulatie zijn vaak incidenteel en in klein aantal aanwezig. In de afgelopen twintig jaar is de verspreiding van de rietzanger duidelijk verruimd. De soort wordt steeds regelmatig aangetroffen in de beekdalgraslanden in de middenloop, zoals langs het Gasterensche Diep, het Taarlosche Diep en het Looner Diep. De dichtheden in deze gebieden zijn echter zo laag, dat nauwelijks gesproken kan worden van een op zichzelf staande populatie. De rietzanger is een soort van de beter ontwikkelde moerasvegetaties, waar een combinatie van overjarig riet en wilgenstruweel aanwezig is. In dergelijke gebieden zijn dichtheden van ruim 100 paar per 100 hectare geen uitzondering. De hoogste dichtheden in het Drentsche Aa-gebied in het kerngebied liggen ruim onder de 50 paar per 100 hectare. Verruiging van delen van de beekdalgraslanden speelt de rietzanger in de kaart. De verwachting is dat de rietzanger in het Drentsche Aa-gebied verder zal toenemen.

Bosrietzanger

Acrocephalus palustris

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 150-175)

De bosrietzanger komt pas vanaf mei aan in de Nederlandse broedgebieden en is dan na een korte zangperiode ook weer vrij snel stil. Deze korte periode is optimaal voor het inventariseren van bosrietzangers. Een veldbezoek in de optimale periode kan spectaculaire dichtheden aan bosrietzangers opleveren. Mannetje aan mannetje is het soms lastig om de werkelijke situatie op kaart te zetten.

De drukke zang van dit kleine bruine vogeltje is in de telperiode steeds meer te horen. Dat is terug te zien in de trend: meer dan een verdubbeling in de afgelopen twintig jaar. De toename uit zich vooral in hogere dichtheden in gebieden waar sinds de beginjaren al bosrietzangers worden geteld. De verspreiding van de bosrietzanger is niet wezenlijk veranderd. Vergelijking van de jaren 2002-2003 (Boonstra *et al.* 2004), de jaren 2004-2007 (Dijkstra & Boonstra 2008) met de afgelopen twee jaar laten een vergelijkbaar beeld zien. Gebieden die vanaf de beginperiode substantiële hoeveelheden bosrietzangers herbergen zijn De Punt, Westerlanden, Krabma, Schipborgerdiep, Taarlosche Diep,

Looner Diep en Geelbroek. Ook het Rolderdiep kan ondertussen als een belangrijke locatie voor bosrietzangers worden aangemerkt. Verruiging van graslanden, waarbij vegetaties met moerasspirea, rietgras en riet tot ontwikkeling komen, zorgen voor verbetering van het leefgebied van bosrietzangers.

Kleine karekiet

Acrocephalus scirpaceus

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 40-60)

De kleine karekiet heeft een voorkeur voor uitgestrekte rietmoerassen, maar broedt ook in rietkragen langs plassen, beken en sloten. Vandaar dat deze trekvogel vooral goed vertegenwoordigd is in de waterrijke gebieden telgebieden in de benedenloop (De Punt, Glimmermade, Westerlanden en langs het Taarlosche Diep). Hoewel er van jaar tot jaar soms grote schommelingen in aantallen zijn – mede door weersomstandigheden waarvoor de kleine karekiet erg gevoelig is - is de trend wel een opgaande lijn. Vanaf 2010 bewegen de aantallen zich op een hoger niveau. Dit houdt mogelijk verband met de hydrologische herstelmaatregelen in gebieden als Taarlosche- en Looner Diep en Scheebroekerloopje en omgeving. Als gevolg hiervan is het areaal aan riet sterk toegenomen. Die ontwikkeling is ook opgetreden langs het Gasterensche Diep, maar was daar het gevolg van het terugschroeven van het maaien van graslanden.

Spotvogel

Hippolais icterina

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 20-25)

In bijna alle telgebieden wordt de spotvogel aangetroffen met een duidelijk zwaartepunt in het centrale deel langs het Scheebroekerloopje en het Loner- en Taarlosche Diep. Daar is het voor deze soort typische leefgebied met kleine landschapselementen met goed ontwikkelde struiklagen.

Zingende spotvogel Taarlo 2022 (Bert Dijkstra).

In lijn met de landelijke trend (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018) vertoont het beekdallandschap van de Drentsche Aa - na jaren van grote achteruitgang - sinds de eeuwwisseling een duidelijke groei met ongeveer een verdrievoudiging van het aantal territoria. Wel is sprake van jaarlijks opvallende schommelingen.

Orpheusspotvogel

Hippolais polyglotta

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

Op 21 mei 2017 werd op de Holtstukken bij Anderen voor het eerst binnen het beekdallandschap een zingende orpheusspotvogel waargenomen. Deze verbleef daar in ieder geval tot 24 mei. Daarna is de vogel niet meer gehoord of gezien. In 2022 werd op 15 juni een orpheusspotvogel gehoord bij Rolde. Wellicht zijn dit de voorboden voor vestiging in de komende jaren in het beekdallandschap van deze vanuit Zuid-Europa uitbreidende vogelsoort.

Braamsluiper

Sylvia curruca

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 10-15)

De zang van de braamsluiper is slechts kort te horen. Na de paarvorming, kort na de aankomst, valt de zang alweer stil met soms een kleine opleving bij de tweede leg. Hierdoor is de braamsluiper lastig te tellen. Braamsluipeers voelen zich thuis in een groot aantal habitats, waaronder singels, heggen, erfbeplanting, groenstroken langs wegen en recreatiegroen. Dit leidt ertoe dat de braamsluiper min of meer gelijkmatige verspreid over het gebied voorkomt. Sinds de eeuwwisseling is de populatie stabiel.

Grasmus

Sylvia communis

Voorkomen: zeer groot aantal; territoria: talrijk (schatting: 750-1000)

Met al die zingende grasmussen is het een genot dat waarnemingen nu allemaal digitaal ingevuld kunnen worden. Het veldwerk is daardoor een stuk gemakkelijker geworden vergeleken met het papieren tijdperk. Eigenlijk zijn er maar heel weinig plekken waar geen grasmussen zitten. Alleen echte open graslanden, ouder bos en dorpen laten ze links liggen. Geef de grasmus een struweelrijk habitat met opgaande kruidenrijke vegetatie en dan zijn ze al gauw tevreden.

Met zo'n 1000 territoria is de grasmus de meest voorkomende vogel in het beekdallandschap (op basis van BMP-B). De algemene trend is een forse groei, die de laatste 8-9 jaar wat afvlakt. In veengebieden bedraagt de dichtheid tussen de 10-25 p/100 ha. met uitschieters bij het Gasterensche Diep (30-45), Amerdiepje (43-52) en het Looner Diep (50-95). Wel doet de grasmus het het ene jaar beter dan het andere. De voornaamste verklaring hiervoor lijken de omstandigheden te zijn tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden in Afrika.

Fluiter

Phylloscopus sibilatrix

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

Het beekdal is niet het gebied waar de fluiter zich echt thuis voelt. Die geeft de voorkeur aan grotere bossen op zandgronden met ijle vegetatie op open plekken. Enkel in enkele kleinere boscomplexen komt de fluiter voor als een onregelmatige broedvogel. De beste gebieden om een fluiter te treffen zijn Oudemolen, Kampsheide en het Noordlaarderbos. Incidenteel is een fluiter waargenomen in de gebieden Vijftig bunder, Geelbroek, Amerdiepje en Osbroeken.

Vuurgoudhaan

Regulus ignicapilla

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 10-15)

De vuurgoudhaan komt weinig voor. Waarnemingen zijn er gedaan in Amelterbos, Kampsheide en Amerdiep en Oudemolen. Bosgebieden zijn eenmalig of laag frequent (eens per 4 of 5 jaar) onderzocht. Dat leverde in de gemengde bossen tussen Oudemolen en Zeegse een hotspot op van maar liefst 11 territoria. De kans op ondertelling is zeker een factor om rekening mee te houden, waardoor het werkelijke aantal territoria mogelijk groter is.

Zowel in aantal als wat verspreiding betreft, is er een sterke overeenkomst met eerdere onderzoeken (Van der Brink 1996) en lijkt er sprake te zijn van een stabiele aanwezigheid in het gebied.

Grauwe Vliegenvanger

Muscicapa striata

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 25-50)

Deze Rode lijst-soort (gevoelig) en door zijn onopvallende zang makkelijk te missen, komt in vrij klein aantal voor in het beekdallandschap van de Drentsche Aa. De territoria liggen verspreid over het hele gebied, met name daar waar volgroeid loofhout en beboste hei voorkomt. In de benedenloop is de soort nagenoeg afwezig. De trend over de laatste 20 jaar is stabiel met aanzienlijke jaarlijkse schommelingen. De laatste vijf jaar liggen de aantallen op een wat lager niveau.

Bonte Vliegenvanger

Ficedula hupoleuca

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 25-50)

Bonte vliegenvangers komen verspreid over het hele gebied voor. De grootste concentraties van deze Afrikaganger zijn aangetroffen in Schipborg, Kampsheide, Lageveld en het Grootte Zand. Een belangrijke voorwaarde voor vestiging is de aanwezigheid van loof- en gemengd bos met natuurlijke boomholten of nestkasten. Maar ook in gebieden met uitgebreide complexen van houtwallen en houtsingels wordt de soort aangetroffen.

Landelijk broedt mogelijk de helft van de populatie in nesten, hoe zich dit verhoudt tot de Drentsche Aa is onbekend. De aantallen zijn sinds 2002 geleidelijk toegenomen en bereikten in 2019 de (voorlopig) hoogste stand. De trend is analoog aan de landelijke ontwikkeling, wel treden er jaarlijks soms aanzienlijke schommelingen op.

Het lijkt er op dat de soort door vroeger uit de overwinteringsgebieden terug te keren en eerder te beginnen met de eileg volop bezig is zich aan te passen aan klimaatopwarming (Boele *et al.* 2022).

Staartmees

Aegithalos caudatus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 15-20)

Staartmezen hebben een voorkeur voor aaneengesloten bossen en besloten gebieden met kleine bossen en bosjes. Als er ook nog een dichte struiklaag, altijdgroene hagen of klimop aanwezig is, is de kans groot dat staartmezen zich daar ophouden. Die gebieden zijn overal te vinden en de staartmees komt dan ook verspreid over het hele gebied voor.

Over aantallen en trends is op basis van de telgegevens geen uitspraak te doen, omdat deze onvolledig zijn. De soort is pas later aan de soortenlijst toegevoegd (2007), maar nog niet als verplichte soort. In 2022 is besloten de staartmees als vaste telsoort op te nemen, nadat de soort op de BMP-lijst terecht is gekomen. De schatting van het aantal territoria is dan ook de ondergrens. Het werkelijke aantal zal een stuk hoger zijn.

Glanskop

Poecile palustris

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

De glanskop is een zeer zeldzame soort in het gebied van de Drentsche Aa. Jaarlijks worden er 1 en soms 2 territoria vastgesteld. Ook buiten het broedseizoen worden maar weinig glanskoppen waargenomen. Glanskoppen voelen zich het beste thuis op hoge, betrekkelijk voedselrijke en niet te natte bodems waar oude wintereiken-beukenbossen aanwezig zijn met voldoende holten en spleten om als broedplek te gebruiken. Bossen moeten bovendien minstens 4 ha. groot zijn om voldoende voedsel te bieden (Boele 2019). Dit soort gebieden ontbreken goeddeels in het Drentsche Aa landschap. Gebieden waar meerdere jaren een territorium van de glanskop is vastgesteld zijn Oudemolen, Burgvallen, Amerdiep en Kampheide. Deze gebieden hebben inderdaad gemeen dat er ouder bos aanwezig is van vooral eikenbomen en verspreid wat beukenbomen.

Landelijk laat de glanskop een positieve trend zien onder invloed van het ouder en structuurrijker worden van bossen en de groei van het aandeel loofhout. Voor de Drentsche Aa zal de glanskop echter nooit de status van zeer zeldzaam gaan overstijgen. Mogelijk is er sprake van ondertelling, omdat de glanskop vooral in februari-maart actief is. Dat is grotendeels de periode die buiten de telactiviteiten valt.

Matkop

Poecile montanus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 20-25)

De matkop is een vrij schaarse broedvogel, die zich thuis voelt in alle bostypen bij voorkeur iets vochtig. Aanwezigheid van dode bomen is van belang, zowel voor foerageren als voor nestbouw. Matkoppen broeden zowel in bossen en natuurgebieden als in boerenland met houtwallen. De vastgestelde territoria in het Drentsche Aa-gebied liggen vooral in dat laatste gebiedstype: hooilanden in het beekdal met singels en houtwallen, zoals Gasterensche Diep, Deurzerdiep en Looner Diep.

De trend laat tot ongeveer 2015 een lichte groei zien. Daarna is een dalende lijn ingezet. De aantallen zijn aan het einde van de onderzoeksperiode daardoor ongeveer weer op het niveau als in 2002. Dit wijkt af van de landelijke ontwikkeling. Ondanks dat de Nederlandse populatie sinds 1990 is gehalveerd was er in de noordoostelijke provincies plaatselijk nog wel sprake van enige groei. Als verklaring voor de afname van de matkop wordt genoemd dat koolmezen en pimpelmezen (sterke groeiers onder invloed van de massale bijvoeding in de tuinen in de winterperiode) de matkop uit hun nest zetten en dat veel legsels ten prooi vallen aan de grote bonte specht. Ook een sterk in aantal toenemende soort (Boele 2019).

Kuifmees

Lophophanes cristatus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 3-8)

De kuifmees is een vogel van naaldbossen. Het is daarom niet verwonderlijk - gelet op het beperkt voorkomen van dit type biotoop binnen het Drentsche Aa-gebied - dat deze soort slechts in kleine aantallen als broedvogel voorkomt in het beekdallandschap.

Zwarte mees

Periparus ater

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: 10-15)

Het aantal territoria is klein en daarmee is de zwarte mees zeldzaam. Dit sluit aan bij het ontbreken van naaldbossen - bij voorkeur met veel sparren - wat het belangrijkste leefgebied van de zwarte mees is. De Holmers en Kampsheide zijn gebieden waar met enige regelmaat territoria van deze meesoort

worden vastgesteld. Hoewel de aantallen territoria van jaar tot jaar sterk verschillen, lijkt toch een dalende trend ingezet te zijn. Dit is in lijn met de landelijke ontwikkeling (Boele 2019). De afname van het aandeel naaldhout in bossen in combinatie met het massale sterven van juist de spar (letterzetter!) is een van de mogelijke verklaringen.

Boomklever

Sitta europaea

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 50-75)

De boomklever kreeg pas na 1970 vaste voet aan de grond in Drenthe. Daarvoor was slechts sprake van incidentele meldingen. In de jaren '70 zijn er ongeveer 10 territoria vastgesteld, hoofdzakelijk in het zuidwestelijke deel van de provincie. In die periode werden ook de eerste boomklevers gemeld in het gebied van de Drentsche Aa. In eerste instantie verbleef de boomklever m.n. in de omgeving Assen-Rolde, maar in de decennia daarna verspreidde de soort zich over het hele gebied (van den Brink 1996). Het is niet voor te stellen dat er alleen al in het onderzoeksgebied 5-8 maal zoveel boomklevers voorkomen dan zo'n 40 jaar geleden in de hele provincie Drenthe. Deze toename is vooral het gevolg van het ouder en rijper worden van de Drentse bossen, waarin loofbomen steeds prominenter aanwezig zijn (van Dijk 2017).

Met het ouder worden van de bomen in het Drentsche Aa-gebied (geschikt voedsel- en broedgebied) groeide ook de stand van de boomklever. Gebieden met de meeste boomklevers zijn Kampsheide, Rolde-Deurze, Oudemolen-Schipborg (jaarlijks 8-12 territoria). Na een jaarlijkse toename tot 2014 vlakke de groei af en is de populatie min of meer stabiel. Opvallend zijn de aanzienlijke jaarlijkse fluctuaties, die mogelijk verband houden met de jaarlijkse variatie beukenmast (opbrengst van beukenootjes).

Boomkruiper

Certhia brachydactyla

Voorkomen: groot aantal; territoria: zeer algemeen (schatting: 250-300)

De boomkruiper doet het goed in het Drentsche Aa-gebied, net als in de rest van Drenthe en Nederland. De gestage toename vanaf 2002 heeft geleid tot meer dan een verdubbeling van de populatie. De soort komt verspreid over het hele gebied voor in loof- en gemengde bossen waar oudere hoge bomen met ruwe schors te vinden zijn en daarnaast in houtwallen en lanen.

Hoge dichtheden komen voor in het bosrijke Kampsheide (48 p/100 ha.), de houtwallen van het Scheebroekerloopje (29 p/100 ha.) en het Ameltermbos (28 p/100 ha.). Gemiddeld komt de dichtheid uit op ongeveer 5/6 p/100 ha. Een verdubbeling vergeleken met de situatie in de jaren '80, (2 p/100 ha.). De positieve trend is voornamelijk het gevolg van het ouder worden van het bomenbestand.

Buidelmees

Remiz pendulinus

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

In maart 2003 werd er een paartje buidelmezen waargenomen in het gebied ten noorden van de Gastersche Duinen. In de weken daarna werd af en toe het mannetje gezien. Er is gezocht naar een mogelijk nestlocatie, maar niet gevonden. Ook is het vrouwtje niet meer gezien. In 2004 werd in april een aantal dagen opnieuw een mannetje waargenomen op dezelfde plek.

Wielewaal

Oriolus oriolus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 25-30)

Deze door zijn uiterlijk en zang aansprekende vogel komt in vrij klein aantal voor op een vijftal min of meer onderscheiden clusters: in de middenloop zijn dat Zeegse-Schipborg, Oudemolen-Gasteren, Looner Diep-Balloërveld, Gastersche Holt en in zuiden Geelbroek-Lageveld. Deze gebieden hebben één ding gemeen: een geschikt broedbiotoop met vochtig loofbos, goed ontwikkelde houtwallen en boomranden.

Vanwege het lastige interpreteren van Wielewaal-waarnemingen moeten de aantallen wel met een slag om de arm worden genomen. Het voorkomen van groepjes, zang van zowel man als vrouw, de aanwezigheid van onvolwassen, niet broedende vogels, weinig zichtwaarnemingen en een korte zangpiek maken het ingewikkeld (Van Dijk 2018). Het gemiddelde aantal van rond de 30 territoria zal dan ook wat aan de (te) hoge kant liggen.

De trend over de hele linie is stabiel maar er zijn aanzienlijke jaarlijkse schommelingen. Vanaf 2010 tendeert de trend naar een lichte positieve ontwikkeling (18-32 territoria).

In de jaren 1975-1990 werd het aantal paartjes geschat op 5-9 (Van Dijk *et al.* 2017). Dat liep op tot gemiddeld 13 territoria tussen 1998 en 2011 met een minimum van 8 en een maximum van 20 (Dijkstra *et al.* 2012) en liep daarna verder op naar 18 territoria tussen 2018 en 2022. Tegen de landelijke dalende trend in is er in Drenthe een lichte toename in de periode 1990-2015 (Van Dijk 2018). De licht positieve trend in de Drentsche Aa past dan ook in dat beeld.

Grauwe Klauwier

Lanius collurio

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 50-60)

Deze voorheen zeer zeldzame en met uitsterven bedreigde soort wordt inmiddels weer overal in het beekdallandschap aangetroffen. De grauwe klauwier kan worden beschouwd als de 'ambassadeur voor natuurherstel'. En het is dan ook niet voor niets dat de grauwe klauwier gekozen is als vogel in het logo van de Telgroep Drentsche Aa!

De laatste jaren bestaat de populatie uit 45-75 broedparen. Gebieden met de hoogste aantallen zijn Looner Diep (13), Andersche Diep (8), Geelbroek (7), Balloërveld (7), Amerbrug/Amerdiep (5), Taarlosche Diep (4) en De Holmers (3). Kenmerkend voor deze gebieden is een halfopen en gevarieerd terrein met struweel en doornige (braam)struiken. Geschikt om te jagen en met voldoende nestgelegenheid en uitkijkposten. Op diverse plekken is bovendien stilstaand oppervlaktewater te vinden in de vorm van vennen, poelen, afgedamde afwateringskanalen of overstromingsgebied. Plekken met insecten/libellen die als voedselprooi kunnen dienen. Op een aantal broedlocaties vindt begrazing plaats. Dit zorgt voor een lage vegetatie om te foerageren op uitwerpselen en insecten. De huidige positieve toename/ontwikkelingen en aantallen in het telgebied staan niet op zichzelf. Ook elders in Drenthe en Nederland nemen de aantallen toe. Meer dan 60% van de Nederlandse populatie bevindt zich bovendien in Drenthe (Boele *et al.* 2021).

Het beekdallandschap is een van de Natura 2000 gebieden in Nederland. De grauwe klauwier (een van de doelsoorten) heeft enorm kunnen profiteren van de herinrichtingsmaatregelen (vernatting, ontwikkeling struweel). Het doel voor deze soort, uitbreiding en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor tenminste 10 paren – is ruimschoots gehaald. De gemiddelde populatie bedroeg in de afgelopen 5 jaar 30-35 broedparen alleen al in de kerngebieden. Dit aantal ligt in het gehele gebied nog een stuk hoger.

Een bijkomende factor is het klimaat geweest. De droge warme zomers hebben enorm bijgedragen aan het voedselaanbod. Hierdoor konden voldoende jongen in goede conditie het nest verlaten en wegtrekken. Dat maakt de overlevingskansen en dus terugkeer, merendeels, naar hun geboortegrond groter (van den Burg *et al.* 2011, Boele *et al.* 2022). Een langere periode van regen in het broedseizoen is nadelig vanwege de slechtere voedselsituatie (van Dijk *et al.* 2017).

Op het oog is er nog voldoende ruimte voor verdere toename/uitbreiding. Wel is het nodig dat de ontwikkeling van nestlocaties verder te bevorderen door de aanleg van struweel met o.a. meidoorn, braam en andere doornige struiken. Dit is op een aantal locaties zoals op het Dijkveld en bij het Taarlosche Diep met succes toegepast. Zo mogelijk met voldoende vernatte plekken. Aanbevolen wordt om (braam)struweel de tijd en de ruimte te geven om tot ontwikkeling te komen en indien toch (beheersmatig) ingegrepen moet worden dit gedeeltelijk of gefaseerd te doen.

Grauwe klauwier Loonerdiep (Fred Olk)

Roodkopklauwier

Lanius senator

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0)

Op 31 mei 2009 werd tijdens een reguliere telronde een mannetje roodkopklauwier gezien op het Balloërveld. Waarschijnlijk is deze vogel daarna doorgevlogen naar de Gastersche Duinen, gezien de waarnemingen daar vanaf 1 juni. De vogel is vervolgens alle dagen waargenomen tot en met 13 juni, soms in de Gastersche Duinen zelf en soms net aan de overkant van het zandpad met de Burgvallen.

Roek

Corvus frugilegus

Voorkomen: klein aantal; territoria: zeldzaam (schatting: ?)

De roek was eenmalig (Westerlanden in 2004) met een kleine kolonie (12 nesten) aanwezig als broedvogel in het gebied. Het is tot nu toe bij deze eerste en tegelijk enige waarneming gebleven. Van de roek duiken af en toe kleine, meestal tijdelijke kolonies op. In de meeste gevallen gaat het om kolonies op relatief korte afstand van grotere bolwerken in Assen en Yde. Zo waren er kolonies te vinden op de brink van Taarlo (2005-2006; 12-17 nesten), Loon (2008; 5 nesten), Balloo 2011-2014 (2-8 nesten), Rolde e.o (2009; 7 nesten en 2013-2014; 4-7 nesten), Ydermade (2021-2022; 8-27 nesten) eenmalig in de Westerlanden in (2004; 12 nesten).

Raaf

Corvus corax

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 1-3)

Door vervolging verdween de raaf begin twintigste eeuw als broedvogel in Nederland (laatste broedgeval was in 1928 bij Nijkerk). In de jaren '60 en '70 is de raaf opnieuw geïntroduceerd in Nederland door voornamelijk uit Duitsland afkomstige raven uit te zetten op verschillende locaties, vooral op de Veluwe en Utrechtse heuvelrug (Rensen, 1993), maar ook in westelijk Drenthe (Vledder, Dwingeloo). Na het eerste succesvolle broedgeval op de Veluwe in 1976 breidde de populatie zich langzaam uit over geheel oostelijk Nederland. De eerste broedverdachte waarnemingen in Drenthe dateren uit de jaren '80 en '90 (Van den Brink 1996). Het was dan ook wachten tot de raaf zich ook in het gebied van de Drentsche Aa liet zien. Na incidentele waarnemingen tussen 2005 en 2010 (overvliegend) volgden in de jaren daarna waarnemingen van voedselzoekende raven. Het eerste territorium werd vastgesteld in Halkenbroek, gevolgd door nog twee in 2021 in Taarlo en Groote Zand. Daarnaast is de raaf tijdens tellingen in meerdere gebieden – vooral foeragerend, maar enkele keren ook broedverdacht – waargenomen.

Huismus

Passer domesticus

Voorkomen: groot aantal; territoria: zeer algemeen (schatting: 300-350)

Huismussen worden vooral aangetroffen in kleinschalige landschappen en groene dorpen/steden. Na 1990 ging het plots bergafwaarts met de soort en trad vanaf 2010 weer enig herstel op, met name op de hogere zandgronden. In het Drentsche Aa-gebied lijkt de stand vanaf 2002 stabiel met een populatie van een kleine 400 broedparen. De grootste aantallen werden vastgesteld in Loon-Taarlo (74), Anreep-Schieven (62), Rolde Deurze (57), Deurze (57) en Oudemolen-Zeegse (55).

Juvenile Ringmussen op de es van Loon 2022 (Bert Dijkstra).

Ringmus

Passer montanus

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 10-15)

Net als de huismus is ook de Ringmus opgenomen op de Rode lijst. Landelijk is de stand de afgelopen 15 jaar gehalveerd. In vergelijking met de huismus is de ringmus veel meer aangewezen op kruiden en insecten en daar wringt ook in het gebied waarschijnlijk de schoen. Op de akkers rondom de dorpen zijn deze steeds minder te vinden. Op de essen wordt minder graan geteeld ten gunste van mais en goed renderende gewassen als uien en bloembollen. De ringmus wordt pas sinds 2016 systematisch geteld, omdat deze soort toen is opgenomen op de verplichte BMP-B soortenlijst. Daardoor zijn de telreeksen nog relatief kort. Bij Geelbroek en het Lageveld, waar de soort wel vrijwel alle jaren zijn geteld, komt duidelijk een afname naar voren. Sinds ongeveer 2016/2017 is de ringmus daar ook verdwenen. Ook in gebieden met kortere reeksen (2015-2022) blijkt een snelle afname, zoals bij Balloo en Rolde-Noord (van 12 naar 2) en Deurze (van 13 naar 9). Alleen in het gebied Loon-Taarlo is sprake van een lichte toename (van 5 naar 7). Al met al lijkt het er op dat we de laatste stuiptrekkingen van deze soort aan het vastleggen zijn.

Groenling

Chloris chloris

Voorkomen: klein aantal; territoria: vrij zeldzaam (schatting: 20-25)

De groenling is een vogel van groene urbane gebieden waar veel besdragende vegetatie te vinden is. In het beekdallandschap zelf is de groenling dan ook in kleine aantallen aanwezig. De hoogste aantallen kwamen voor rekening van de gebieden Balloo en de Es van Balloo en Rolde-Noord.

Het verspreidingsbeeld in voorkomen en aantallen is verre van volledig. Enerzijds doordat niet in alle gebieden deze soort is meegenomen in het onderzoek en anderzijds door de veranderde status (geen BMP-B soort meer).

Putter

Carduelis carduelis

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 100-150)

Putters zijn behalve in houtwalgebieden en in bossages en andere beplanting in open gebieden vooral ook te vinden in de bebouwde omgeving. Parkachtige landschappen, erfbepanting en ruderaal terreinen of ruige randen in cultuurland vormen het domein van deze kleurrijke soort.

Hoewel de soort verspreid over het hele gebied aanwezig is, worden de grootste aantallen vooral in de nattere beekdalen waargenomen. Daar profiteert de putter vooral ook van de doorgevoerde natuurontwikkeling met een kruidenrijke begroeiing en ruige vegetatie voor voldoende voedsel en bossages, struikstruweel en houtwallen als broed- en schuilplek.

De putter kwam rond 2002 beperkt voor. Alleen in de zuidelijke telgebieden werden toen enkele territoria vastgesteld. In de jaren daarna begon deze soort aan een opmars noordwaarts. Daarmee stegen ook de aantallen 40-50 territoria en stabiliseerde vervolgens rond dit aantal. In het topjaar 2010 werden zelfs 70 territoria vastgesteld.

De trendgegevens over de periode 2002-2022 onderstrepen deze enorme groei. Vergeleken met het basisjaar 2002 verdubbelde de populatie in de eerste jaren en steeg vervolgens door naar een factor 5 rond 2010 en factor 7 rond 2020. Deze stormachtige groei is mogelijk het gevolg van de oprukkende Britse ondersoort *C.c. britannica* vanuit het rivierengebied in Midden-Nederland. In Broedvogels van Drenthe (Van den Brink 1996) werd deze trend eind vorige eeuw al gesignaleerd. Deze ondersoort heeft een voorkeur voor de nattere kleiachtige gebieden. De vastgestelde aanwezigheid in grotere aantallen in de beekdalen sluit hierbij naadloos aan.

Kneu

Linaria cannabina

Voorkomen: vrij groot aantal; territoria: algemeen (schatting: 125-150)

De kneu komt algemeen voor in het hele verspreidingsgebied van de Drentsche Aa. Het zijn typische vogels van heidevelden en struiken op de wat drogere delen van het gebied. Het belangrijkste gebied van de kneu is het Balloërveld. Hier worden jaarlijks meer dan 50 territoria vastgesteld (met een piek van maar liefst 71 territoria in 2018). Maar ook de daarnaast gelegen boomwallen langs het Gasterensche Diep en aangrenzende gebieden als Looner Diep en Koelanden herbergen jaarlijks aantallen tussen de 5 en 10 paartjes. Meer zuidelijk zijn Geelbroek en Amerbrugje gebieden waar de kneu in redelijke aantallen voorkomt (3-7 territoria). In de nattere stukken van de midden- en benedenloop is het allemaal minder.

Gemiddeld genomen is de populatie stabiel met lichte schommelingen. Wat dat betreft is de ontwikkeling in de Drentsche Aa in lijn met de landelijke trend over de afgelopen 20 jaar (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2019).

In het verleden zouden de aantallen trouwens wel eens een stuk hoger zijn geweest. Landelijk gezien is het aantal broedparen van de kneu tussen 1975 en 1995 met zo'n 60 procent afgenomen. Belangrijkste oorzaak daarvan is waarschijnlijk het verlies van kleinschalige agrarische landschappen. De kneu is een typische zaadeter die afhankelijk is van allerlei onkruiden en die zijn in de moderne landbouw steeds minder te vinden. Wat dat betreft is het een goede zaak dat Staatsbosbeheer nu weer meer roggeakkertjes met bijbehorende onkruiden aanlegt.

Kruisbek

Loxia curvirostra

Voorkomen: zeer klein aantal; territoria: zeer zeldzaam (schatting: 0-1)

De aanwezigheid van kruisbekken als broedvogel zijn in twee verschillende jaren (2016 en 2022) vastgesteld, beide keren in De Holmers. Daarmee lijken de ouder worden naaldbomen in de zuidelijke telgebieden ook geschikt te zijn voor de incidentele aanwezigheid van deze soort als broedvogel.

Goudvink

Pyrrhula pyrrhula

Voorkomen: vrij klein aantal; territoria: vrij algemeen (schatting: 50-75)

Het broedgebied beslaat naast open naald- en gemengde bossen met veel struiken in de ondergroei uit parkachtige gebieden langs en in de bebouwde omgeving. Door het onopvallende gedrag (weinig zang en balts) worden ze vaak niet opgemerkt. Enige onderschatting van de werkelijke aantallen goudvinken is dan ook zeker iets om rekening mee te houden. De dichtheid is in veel gebieden lager dan 5 p/100 ha. Hogere dichtheden komen voor in Kampsheide, Amelterbos en het noordelijke deel van het Looner Diep.

Appelvink

Coccothraustes coccothraustes

Voorkomen: vrij zeldzaam; territoria: vrij klein aantal (schatting: 25-50)

De appelvink komt verspreid over het hele gebied wel voor, maar wordt vooral waargenomen in de meer bosachtige gebieden met oude naald- en loofbomen. Deze zijn m.n. te vinden op de hoger gelegen gebieden langs het beekdal. De verwachting is dat deze soort de komende jaren een lichte stijging zal laten zien, doordat het arsenaal aan ouder bos verder zal toenemen.

Geelgors

Emberiza citrinella

Voorkomen: zeer groot aantal; territoria: talrijk (schatting: 400-500)

De geelgors is een typische vogel van het oude Drentse boerenland met heidevelden, zandwegen, houtwallen en akkers. De soort komt wijd verspreid in vrijwel alle landschapstypen voor van boerenland tot natuurgebieden. Topgebied is het Balloërveld: de aantallen schommelen daar jaarlijks rond de 70-80 territoria in dichtheden van 16-18 p/100 ha. Alleen in het noordelijk deel van het Looner Diep en Scheebroekerloopje worden hogere dichtheden vastgesteld die oplopen tot 19-25/100 ha. In alle overige gebieden schommelen de dichtheden van 6-15 p/100 ha. Uitzondering is de open benedenloop waar maar weinig geelgorzen voorkomen.

De trend is positief, maar kan van jaar tot jaar heel wisselend zijn. Zo waren 2013 en 2014 hele goede jaren voor de geelgors, evenals 2020 en 2021. De jaren daaromheen juist weer wat minder. Deze trend is in lijn met de landelijke ontwikkeling. Daarbij valt op dat de geelgors afneemt in Gelderland en Noord-Brabant en juist toeneemt in het noordoosten van Nederland (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2019). Drenthe en Groningen zijn inmiddels belangrijke bolwerken, samen goed voor ongeveer 50% van de totale landelijke populatie (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2023). Onderzoekers verklaren dit door een toename van de maisteelt op de plekken waar de geelgors verdwijnt, en juist natuurvriendelijker landbouw op plekken waar de geelgors toeneemt (Bradbury *et al.* 2000). Geelgorzen zijn zaadeters en grotendeels standvogels die dus de hele winter hier blijven. De aangelegde roggeakertjes en andere winterveldjes fungeren dan als foerageergebied in de winter (Siriwardena *et al.* 2000). Het effect daarvan zie je bijvoorbeeld op het Eexterveld waar soms forse aantallen geelgorzen in dit soort veldjes te vinden zijn.

Rietgors

Emberiza schoeniclus

Voorkomen: groot aantal; territoria: zeer algemeen (schatting: 200-250)

De rietgors komt algemeen voor in het Drentsche Aa-gebied. Met bijna 300 territoria is het één van de talrijkste soorten. Er is vrijwel geen telgebied waar de rietgors in het soortenlijstje ontbreekt. Rietgorzen zijn jaarrond aanwezig en daardoor moeilijk te missen. De hoogste dichtheden van rietgorzen worden bereikt in vochtige graslanden met een substantiële hoeveelheid ruigtekruiden. Maar ook daarbuiten kunnen rietgorzen worden aangetroffen. Vaak voldoet een wilgie langs een slootje al als geschikt broedhabitat. Op het Balloërveld komt de rietgors voor in de vochtige laagtes met pijpenstrootje en gagel. In de afgelopen twintig jaar is sprake van een duidelijke toename van het aantal rietgorzen. De trend laat bijna een verdubbeling zien sinds 2002. Vernatting en verruiging van de graslanden is hiervan waarschijnlijk de oorzaak. De rietgors zit wat dat betreft in hetzelfde schuitje als de meeste andere moerasvogels, zoals blauwborst, sprinkhaanzanger, rietzanger en kleine karekiet.

Literatuurverwijzingen

- Bijlsma R.G. 1997. *Handleiding veldonderzoek roofvogels*. KNNV Uitgeverij, Utrecht. 2016.
- Bijlsma R.G. 2011. *Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2010*. De Takkeling 19 (1), 2011, pg. 6-41.
- Bijlsma, R.G. 2014. *Broed- en foeragegedrag van Draaihalzen Jynx torquilla*. Drentse Vogels 28 (2014). Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe.
<https://natuurtijdschriften.nl/pub/717743>
- Bijlsma Rob G. 2019. *Het enigma van de Gele Kwikstaart Motacilla flava als broedvogel in bollenteelt*. Drentse Vogels 33 (2019). Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe.
<https://natuurtijdschriften.nl/pub/1018636>
- Bijmolt F. & C. de Vries. 2021. *Rode Wouw in Drentsche Aa in 2021*. Verslag 2021.
- Boele A., van Bruggen J., Hustings F., van Kleunen A., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2020. *Broedvogels in Nederland in 2018*. Sovon-rapport 2020/07. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
https://stats.sovon.nl/static/publicaties/Rap_2020-07_Brv-in-Nederland-in-2018-kl.pdf
- Boele A., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Kleyheeg E., Koffijberg K., Schoppers J., van Turnhout C., Vergeer J.W. & Jansen D. 2022. *Broedvogels in Nederland in 2020*. Sovonrapport 2022/05. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
https://stats.sovon.nl/static/publicaties/Rap_2022-05_Brv-in-Nederland-in-2020-kl.pdf
- Boele A., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2022. *Broedvogels in Nederland in 2021*. Sovon-rapport 2022/59. Sovon Vogelonderzoek Nederland Nijmegen.
https://stats.sovon.nl/static/publicaties/Rap_2022-59_Brv-in-Nederland-in-2021-kl.pdf
- Boele A., van Bruggen J., Vergeer J.W Goffin B., Kavelaars M., Louwe Kooijmans, E., Koffijberg K. & Van Kleunen A., Schoppers J., van Turnhout C., & Jansen D. 2023. *Broedvogels in Nederland in 2022*. Sovonrapport 2023/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
https://stats.sovon.nl/static/publicaties/Broedvogels_in_Nederland_2022_Rap_2023-40_Boele_et_al_2023.pdf
- Boonstra S., Dijkstra B., Heijman E., Heijman H., Olk H., Steendam H. & Y. de Vries. 2004. *De broedvogels van de Drentsche Aa in 2003 en 2004*. Telgroep Drentsche Aa, Assen.
- Bradbury R.B. *et al.* 2000. *Habitat associations and breeding success of Yellowhammers on lowland farmland*. Journal of applied Ecology 37: 789-805
- Van den Brink H., van Dijk A., van Os B. & Venema P. 1996. *Broedvogels van Drenthe*. Van Gorcum, Assen.
- Van Dijk A.J., van Os B.L.J. 1982. *Vogels van Drenthe*. Van Gorcum, Assen.
- Van Dijk A.J., Boele A., Hustings F., Koffijberg K & Plate C.L. 2008. *Broedvogels van Nederland in 2006*. Monitoringsrapport 2008/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J., Dijkstra B. & Ottens H.J. 2017. *Vogels in Drenthe in 2013-2015*. Drentse Vogels 31 : 110. Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe.

- Van Dijk A.J. *et al.* 2022. *Broedgevallen van Rode Wouwen Milvus milvus in Drenthe in 2021*. De Takkeling 30: 61-70.
- Dijkstra B. & Boonstra S. (red). 2008. *De broedvogels van de Drentsche Aa 2004-2007*. Telgroep Drentsche Aa.
- Dijkstra B., Boonstra S., Alblas W. & de Vries Y. (red). 2012. *De broedvogels van de Drentsche Aa 2002-2011*. Telgroep Drentsche Aa.
<https://www.drentscheaa.nl/publish/pages/115332/rapport-broedvogels-drentsche-aa-2002-2011.pdf>
- Dijkstra B., Boonstra S. & van Os B. (red). 2018. *Recente trends van de broedvogels van de Drentsche Aa. Een beknopt verslag van de resultaten periode 2002-2017*. Telgroep Drentsche Aa.
- Dijkstra B. & Dillerop R. 2023. *De carrière Switch van de Scholekster*. Drentse Vogels 36 (2022). Stichting Werkgroep Aviauna Drenthe.
- Everts F.H., Grootjans A.P., Schipper P. & Bakker P.J. (2022). *35 jaar beheer Drentsche Aa. Evaluatie natuurontwikkeling en aanbevelingen voor verbetering*. Rapport provincie Drenthe, Assen, EGG Consult Groningen.
https://www.drentscheaa.nl/publish/library/486/rapport_35_jaar_beheer_drentsche_aa_web_verse.pdf
- Hustings, M.F.H., Koffijberg, K. 2019. *Vogelatlas van Nederland: broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Sovon Vogelonderzoek Nederland. Kosmos Uitgevers, 2019, Utrecht/Antwerpen.
- Van der Hut R.M.G. 2003. *Terreinkeus van porseleinhoen, snor en baardman in Nederlandse Moerasgebieden, habitatmodellen ten behoeve van inrichting en beheer*. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Van der Hut R., Dijkshoorn D., Hooymans J., Hylkema J., & van der Kamp J. 2016. Porseleinhoenen peilen: roepactiviteit en habitatkeuze in een Fries laagveengebied. *Limosa* 89 (2016): 97-107.
- Van der Hut R.M.G. 2019. *Waterral Rallus aquaticus*. In: Sovon vogelonderzoek Nederland 2019, pg. 220-221. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. *Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34*. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
https://stats.sovon.nl/static/publicaties/rap_2017-34_basisrapport-rode-lijst-2016.pdf
- Koffijberg K. & Schoppers J. 2019. *Kwartelkoning Crex crex*. In: Sovon vogelonderzoek Nederland 2019, pg. 222-223. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Kooijmans J.L. 2019. *Turkse tortel Streptopelia deacocto*. In: Sovon vogelonderzoek Nederland 2019, pg. 334-335. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Kusters T. 2019. *De Wulp Numenius arquata in het agrarisch gebied van Drenthe in 2019. Onderzoek naar nestsucces middels stroomdraadomheining en jongenoverleving aan de hand van gezenderde jongen in 2019*.
- Lensink, R. 1996a. *De opkomst van exoten in de Nederlands avifauna: verleden, heden en wat voor een toekomst*. *Limosa* 69: 103-130.

- Van Manen W., Ottens H.J., van Os, B.L.j. & Smaal M. 1994. *Broedvogelinventarisaties in noordelijk Midden-Drenthe 1993*. Rapport, Assen.
- Van Manen W., W. Alblas, S. Boonstra, B. Dijkstra en Y. de Vries. 2012. *De Broedvogels van de Drentsche Aa 2002-2011*.
<https://www.drentscheaa.nl/publish/pages/115332/rapport-broedvogels-drentsche-aa-2002-2011.pdf>
- Van Manen W. 1999. *Broedvogels van het stroomdallandschap de Drentsche Aa in 1998*. SOVON-inventarisatierapport 99/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Manen W., Alblas, W., Boonstra, S & Dijkstra, B. 2014. *Van vorkjesschudder tot alligator: 50 jaar broedvogels van de Drentse Aa*. Drentse Vogels 28 (2014). Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe.
<https://natuurtijdschriften.nl/pub/717736>
- Van Manen W., Dijkstra B. & de Vries Y. 2015. *Vijftig jaar broedvogels aan de Drentsche Aa*. In: De Levende Natuur, 116^e jaargang nr. 3, pg. 127-130.
- Van Manen W. 2019. *Grote Bonte Specht*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2019, pg. 366-367. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Olk S. & Olk H. 2005. *Biotoopkeuze van Kleine plevier; een broedgeval op een zandverstuiving voorjaar 2005*. In: Nieuwsbrief Werkgroep Avifauna Drenthe jaargang 17 nr, 4, pg. 6-9.
- Van Oosten, H. 2018. *Draaihals*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2019, pg. 360-361. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Van Oosten, H. 2018. *Tapuit*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2019, 520-521. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Ottens H.J., van Manen W. 1994. *Broedvogels van noordelijk Midden-Drenthe*.
- Ottens H.J. & Wiersma P. 2019. *Meetnet Agrarische Soorten en patrijzentellingen in Drenthe in 2017-2019*. Grauwe Kiekendief – Kenniscentrum Akkervogels, Scheemda.
- Schoppers E. 2018. *Middelste bonte specht Dendrocopus medius als broedvogelin Drenthe in 2017-18*. Drentse Vogels 32 (2018), pg. 71-79. Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe.
<https://natuurtijdschriften.nl/pub/717821>
- Siriwardena G.M. et al. 2007. *The effect of supplementary winter seed food on breeding populations of farmland birds: evidence from two large-scale experiments*. Journal of Applied Ecology 44, pg. 920-932.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland 2019. *Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2021. *Verschenen of verdwenen, ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging*. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2022. *Bouwsteen A122 Kwartelkoning broedvogel (Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000)*.
- Steendam H., Goutbeek E., & Dijkstra B. 2000, *De Oeverwaluw Riparia riparia in Drenthe in 1989-2000 en verder*, Drentse Vogels 13 (2000). Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe.

<https://natuurtijdschriften.nl/pub/552067>

Van Turnhout, C. 2019. *Zomertortel Streptopelia turtur*. In: Sovon vogelonderzoek Nederland 2019, pg. 332-333. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Vlug J.J. 2019. *Fuut Podiceps cristatus*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2019, pg. 162-163. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Werkgroep Casarca Nederland. 2019. *Casarca*. . In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2019, pg. 94-95. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Vogel. R., Sierdsema, H. 2019. *Nachtzwaluw*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2019, pg. 352-353. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Voslamber B. & Koffijberg K. 2017. *Status van Grauwe Gans en Grote Canadese Gans in de provincie Groningen in het zomerhalfjaar*. Sovon-rapport 2017/42. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.